

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000773384

© Nemere István

X 105100

© Régimódi Könyvesbolt Kft.

Minden jogot fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Kiadó Régimódi Könyvesbolt Kft.,
3200 Gyöngyös, Kossuth L. út 42. (06-37 311-028)

Felelős kiadó Kerekes László

Borítóterv és tipográfia • Miroe Design

Nyomtatta és kötötte a Kaposvári Nyomda Kft. – 100186
Felelős vezető Pogány Zoltán igazgató.

Készült Caxton betűvel, 14.25 ív terjedelemben.

ISBN 978-963-88604-4-6

X 105100

NEMERE ISTVÁN

KÜLÖNÖS MAGYAR HÁBORÚK

NAGYON RÖVID BEVEZETŐ

Ezer év alatt a magyarok sok száz háborút vívtak, mind-egyikről beszámolni akár több kötetben sem lehetne. Itt most inkább azokat választottam ki, amelyek érdekesek, fontosak voltak, vagy valami okból különböztek a kor, és a magyarság akkoriban általánosan ismert háborúitól.

A kilencedik század végétől, amikor a magyarok – talán először, talán többedszer, de mindenképpen most már végleg – elfoglalták a Kárpát-medencét, és ha nem is saját akaratukból, de letelepedtek ezen a vidéken, sok minden megváltozott nemcsak az addig itt élő népek, meg a szomszédok, de maguk a magyarok számára is. A nép, amelyet a keletről egyre növekvő nyomás utolsónak „nyomott be” Európába (most sutba vetjük a földrajzi Európa-fogalmat, leszűkítve ezt oda, hogy a keleti Kárpátok lehetett akkoriban a „művelt (?) Nyugat” és „Ázsia” határa), már-már megállapodott itt. De ez csak a látszat.

Ez a könyv nem Magyarország, és nem is a magyarság történetét taglalja, bár részben nyilván azt is. Azokról a témákról más könyveimben olvashatnak.

Minden akkori nép harcolt, időről időre háborúban állt. Amit vagy maga kezdeményezett, vagy ellenségei rohantak rá, és védekeznie kellett. Az első időkben, amikor a magyar államiság igazából még nem is létezett, magyar állam még nem volt – de már viselt háborúkat, és ezeket maga indította el.

Őseink harciasak voltak, nem is lehettek másmilyenek. A sztyeppéken, ahonnan jöttek, már évszázadok óta zajlottak a háborúk. Ázsiából egyre több nép indult Nyugat felé. Némelyek minket alaposan megelőzve jutottak el erre a föld-részre és foglaltak el maguknak egészen jó helyeket – lásd a germánokat vagy a szlávokat –, más népek bizony már csak a sor végén értek ide. Minket, magyarokat az úzok, besenyők, bolgárok vertek be a Kárpátok mögé. A 890-es években olyan helyzet teremtdött a Fekete-tenger, az Al-Duna és a Dnyeper vidékén, amikor onnan az addig ott élő magyaroknak menekülniök kellett. Lehet, Etelköz gyászos elhagyása összefügg azzal, hogy őseink jó pénzért bárki mellett vállaltak harci feladatokat. Nem árt tudnunk, hogy mielőtt megtörtént volna a honfoglalás, a magyarok már hol mint Bizánc szövetségesei, hol ellenfeleiként dúlták fel a Balkánt, sőt átjártak a mai Magyarországon is, nyugatra. Egyszer a frankokat segítették Szvatopluk morva fejedelem ellen, majd pár évvel később szemrebbenés nélkül álltak Szvatopluk zsoldjába a frankok ellen. Bizony, őseink afféle korai „verőemberek” is voltak – aki jól megfizette őket, annak szolgálatába szegődtek egy-két évig és harcoltak az illető uraság ellenségeivel. Nemcsak zsoldot kaptak, hanem még a szabadrablás jogát is.

Ez volt az első szakasza a magyarok háborúskodásainak. A 800-as évek végétől Szent Istvánig sem tartott mindez, elég hamar, mintegy 70 év alatt le is futott a kalandozások kora. De, hogy mi minden történt akkoriban, arról az első fejezetben olvashatnak.

ELSŐ FEJEZET:

HONFOGLALÁS ITÁLIÁBAN? _

Néha szoktuk mondani, ha valami nagyon nem tetszik mai hazánkban, különösen annak időjárási vagy politikai viszonyait illetően: *„Árpád tovább is mehetett volna nyugatra, túl korán állt meg népével!”*

Nos, vannak bizonyos jelek, amelyek arra utalnak, hogy ez már az első ideérkezett magyarok fejében is megfordult. Bár amit most írni fogok, azt egyetlen történész sem fogadná el, azért elgondolkodtató események zajlottak le, és én nem habozok azokat mindjárt leírni. Néha olyan érzése támad az embernek, hogy őseink a „honfoglalást” messze nem tekintették olyan befejezett dolognak, mint ahogyan azt mi ma hisszük. Iskolai tanulmányaink, olvasmányaink alapján azt hisszük, hogy 1) a magyarok csak erre a földre vágytak, valóságos mesebeli Kánaánként képzeltek el, és alig várták, hogy ideérjenek, 2) ismeretlen volt számukra, és amikor először megpillantották, akkor nagy boldogság fogta el őket, hogy lám, sikerült ideérniük végre! – és 3) hogy szinte lihegve estek be a Kárpátok hágóin, az utolsó pillanatban, mielőtt Európa képletes kapuja becsukódni látszott. Merthogy utolsónak érkeztek, mögöttük már nem „fért be” senki, a földrészt középső és nyugati része úgymond megtelt.

MAGYAR

Nos, a három pont közül természetesen egyik sem igaz. Említettem az előbb, hogy a magyarok már régebben is megfordultak itt, és – még ha nem is igaz a „kettős honfoglalás” elmélete, akkor is – jól ismerték „Pannóniát” azaz a formálisan még a frankokhoz tartozó egykori római provinciát, a Dunántúlt, és sokat kóboroltak a Nagyalföldön is. (Most hagyjuk azt a témát, hogy a magyarok a hunok leszármazottai lettek volna, és akkor még sokkal jobban, és több száz évvel korábbról is ismerhették ezt a földet – ez legenda csupán.) Mint említettem, még Etelközben, azaz a mai Ukrajnában, a kozákok földjén éltek, de már jártak Nyugatra kalandozni, zsákmányt szerezni.

Bár itt már letelepedni látszottak, nem biztos, hogy ezt a folyamatot befejezettnek vélték. Lehet, hogy csak mi, most, innen, ezeregyszáz évvel későbből visszanezve látjuk, hisszük így? Talán csak egy állomás volt a sok közül, az Uraltól idáig? El ne higgye senki a „Szvatopluk átverése a fehér lóval”-mondát! Merthogy az csak egy kitaláció, de ha igaz lenne, sem szabadna dicsekedni vele, e nélkül is eléggé „simlis” nemzet hírében állunk már. De szerencsére nem igaz, hiszen Szvatopluk morva fejedelem már a magyar honfoglalás előtt meghalt.

Viszont azt állítom, bizonyos, sajnos eléggé bizonytalan jelek alapján, hogy a magyarok egy része legalábbis, nem tekintette véglegesnek a Duna-Tisza közén való letelepedést. Talán mert még mindig tartottak a keletről utánuk nyomuló népektől, talán mert jobb életre, gazdagabb környékekre vágytak – úgy tűnik, egy részük szeretett volna tovább vonulni nyugat felé és új hazát találni.

Egyesek alighanem komolyan hitték, hogy ezt a mai Észak-Olaszországban találják meg.

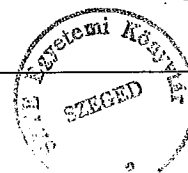
HÁBORÚK

Igaz, állítólag nem saját jószántukból indultak az első kalandozók éppen Itáliába. Arnulf frank király már kezdettől figyelte a magyarokat és hol fenyegető, veszélyes ellenséget, hol meg pénzért vett szövetségest látott bennük; mindkét állítás igaz volt. Kis túlzással azt is mondhatnánk, hogy Arnulf számára a magyarok páros években a morvák elleni szövetségesek, páratlan években meg ellenségek voltak.

Arnulf nem mellesleg Nagy Károly keleti frank király fia volt, 850-ben született és éppen történetünk kezdetén, 899-ben halt meg. Vagyis éppen, hogy „elindította” a magyarokat, máris eljött érte a halál (a két tény között persze nincs semmilyen ismert összefüggés – akkoriban egy 45-50 éves férfi már öregnek számított, a legtöbben meg sem érték ezt a kort). Nem akárci volt ő életében: az akkori pápa hívására elfoglalta Rómát is, ahol császárrá koronázták.

Amikor a magyarok már a Dunától keletre laktak, Arnulf, a keleti frank birodalom császáráként főleg a bajor földet féltette a magyaroktól. A magyarok akkora veszélyt jelentettek, hogy a frankok minden erejükkel először a morvák ellen akarták fordítani ezt a veszedelmes népséget, majd amikor nem sikerült, inkább Itáliára mutogattak, és rávették a magyarokat, hogy arra induljanak zsákmányolni, és a frankok földjét (akkor a mai Ausztriát is) hagyják békén. Az akkori salzburgi érsek a pápához írott levelében bevallja, hogy keresztény léteükre „kutyára és farkasra és más nemtelen pogány dolgokra” esküdtek meg, csak hogy békét köthessenek a magyarokkal, akiknek aztán „pénzt is adtunk, hogy menjenek Itáliába”. Félelmetes híruk lehetett őseinknek már akkor, amikor még voltaképpen el sem kezdték a háborúskodást Nyugaton.

Bár találtak volna kifosztható ellenséget sokkal közelebb, mondhatni a szomszédban is, őseink mégis a távoli föld felé indultak.

Vajon csak azért, mert a frankok ezt mutatták meg célpontként? Bizonyos – ugyan nagyon halvány – jelek arra utalnak, hogy akkor a magyarok még nem igazán rendezkedtek be a Kárpát-medencében. A letelepedések meglehetősen zilált viszonyok között mentek végbe, egy ismert történészünk szerint a magyarok először Erdélyt foglalták el, és csak utána merészkedtek ki az Alföldre, meg a Duna-Garam vonaláig. Neki is feltűnt, hogy „alig rendezkedtek be”, máris nekivágtak egy nagyon távoli célpontnak, holott közelebb is akadt volna zsákmány. Lehet, hogy ideiglenesnek tartották ezt a „letelepedést”? Sok jel mutat erre.

Arnulfnak volt Észak-Itáliában egy ellensége, bizonyos Berengár király, aki szerette volna elfoglalni egész Itáliát. A ravasz frank uralkodó nem kevés pénzért rávette a magyarokat, hogy a Kárpát-medencéből indított első kalandozásuk célpontja Berengár földje legyen, majd nyilván messziről figyelte az eseményeket, és örömeiben a kezét dörzsölgette (nem sokáig, mert mint említettem, még abban az évben, 899-ben meg is halt).

Lássuk hát a magyarok első háborúját!

899 elején, februárban vagy márciusban indultak el a „fiúk”. Azért ilyen szokatlanul korán, mert a célpont messze volt, és az ősz, a tél beállta előtt vissza is kellett érniük. Akkoriban tavasszal kiáradtak a folyók, amint a hegyekben elolvadt a hó, az utak – már ha voltak egyáltalán – feláztak, járhatatlanok vagy éppen megtalálhatatlanok lettek. Az őseink több ezer fős csapata komoly hadsereget jelentett akkoriban, és gondoljunk arra is: nem kevés stratégiai, de éppenséggel logisztikai tudásra is szüksége volt annak a néhány vezérnek, aki vezette őket (mindig legalább ketten mentek, hogy ha az egyikkel valami baj történik, a sereg ne maradjon „fej” nélkül).

Sok ezer ember vonulását megtervezni és megszervezni, naponta többször élelmet biztosítani nekik, megvédeni az elemi csapásoktól és az ellenségtől, ismerni az utat oda és egy másikat vissza (hogy ott is legyen még kiket kifosztani, ezért mindig más útvonalon jöttek vissza, mint amelyiken „kifelé” mentek) – egyszerűen jó parancsnokokra volt szükség. Kár, hogy a kalandozó magyarok vezéreinek nevét többségükben nem ismerjük.

Most, mivel frank kérésre indultak el, nem mehettek éppen a frankok területén, ott nem fosztogathattak, hát a Száva és a Dráva mentén vonultak a mai Horvátországon és Szlovénián keresztül. Később ez annyira bevett útvonal lett, hogy a korabeli itáliai népek *Strata Hungarorum*-nak, „Magyarok Útjának” nevezték el, meglehetősen keserűséggel. Amint itáliai területre értek, még tavasszal, már Aquileián és Trevison keresztül vonultak tovább. Többek között a longobárdokat sem kímélték, de általában megtámadtak minden alig védett várost, falut. Mivel túl sokan voltak, elég erősnek érezték magukat ahhoz, hogy a sereg több részre szakadjon, és egy-egy, körülbelül 1000-1500 fős csapat rémületet keltve száguldozott fel és alá, pusztított, felégetett, rabolt, és gyilkolt. Ez egy ilyen háború volt. Nem üzenték meg hivatalosan, mi több, a fosztogató sereget kiküldő államszervezet sem létezett még. De lám, katonái már voltak, és ezek semmitől sem ijedtek meg, nem is lehetett őket feltartóztatni. Egyik seregrész elment nyugatra az Alpok felé, mi több, eljutottak a mai Svájcig, a Szent Bernát hágóig is!

Másik részük Padovát, Veronát, Bresciát és Bergamót, majd a végén Milánót is megtámadta. Egy csapatuk majdnem elfoglalta Velencét is, ugyan a „vizes közegben” nem mozogtak túl otthonosan, de azért a lagúnaváros környékén sikerült

elpusztítani, felégetni falvakat, kisvárosokat. Elkaptak valahol egy minden vagyonával együtt menekülő püspököt, megölték, és értékeit finoman szólva „magukhoz vették”. A velencei esetről beszámoló krónika, egy bizonyos János pap (Johannes diaconus) műve távirati rövidséggel foglalta össze a történeteket: *„A magyarok pogány és igen kegyetlen népe Itáliába jött, gyűjtogatva és rabolva mindent elpusztított, az emberek legnagyobb részét leöldöste, de sokakat fogolyként életben is tartott”.*

Arnulf elégedett lehetett, az ármány sikerült. Lehet persze, hogy közben a magyar vezérek meg a leendő házigazda szemével néztek körül az itáliai síkságon? Ez is jó legelő lenne, az az erdő is milyen szép, itt is lehetne élni!

Berengárt megdöbbenette az esemény. Saját bevallása szerint még sohasem hallott a magyarokról, azok meg, mintha a Holdról ugrottak volna le, egyszer csak ott termettek a Po-síkságon, majd szétfutottak minden irányban, és hol innen, hol onnan rohantak a királyhoz a fáradt futárok segélykérő levelekkel. Egész birodalma megrendülni látszott. De hamar fel találta magát: összehívta a seregét, és Milánótól keletre ütközetet tervezett a magyarokkal. Talán azt hitte, hogy ott lesz az egész magyar sereg? Hát nem volt. Csak egy része tanyázott az említett helyen, talán 3-5 ezer ember, míg Berengár a források szerint legalább 15 ezres hadsereget szedett össze.

A fennmaradt itáliai krónikákból pontosan kikövetkeztethető, hogyan zajlott le az összecsapás. A magyarok a Brenta völgye felé húztak, északra, merthogy sejtetően ott volt a szerte Itáliában portyázó magyar seregek „központja”. Afféle bázis, ahová jöttek a futárok, hozták a jelentéseket, ahonnan sajátos módon éppenséggel „távirányítani” lehetett a seregeket, melyik merre menjen, mire ügyeljen. Ez is arra utal – merthogy később

tudomásunk szerint ilyen nagy létszámú sereget a magyarok nem küldtek nyugati portyára –, hogy talán más céljuk is lehetett ezzel. Hiszen úgy sejtjük, hogy esetleg 5 ezernél is több magyar volt akkor Itáliában... Ennyien nem indultak volna el *csak zsákmányolni*. Még Arnulf sem követelt ekkora létszámot. Úgy tűnik, a magyaroknak eredetileg komolyabb szándékuk is lehetett, amit aztán valami okból mégsem valósítottak meg.

Végül is 899. szeptember 24-én lezajlott a brentai csata. Kezdetben a magyarok úgy viselkedtek, mint akik vesztesre állnak, meg is adnák magukat, vagy ijedtükben elszaladnának a csataterrről. Aztán követeket küldtek, akik a korabeli színészet nagymesterei lehettek, mert azt játszották, hogy a magyar sereg nagyon meg van rémülve. Felajánlották, hogy visszaadnak minden zsákmányt, rabot, még a fegyvereiket is, csak fejenként egy szál lovat hadd tartsanak meg, amelyiken majd hazajutnak...! A nyugatiak nem sejtették, hogy kedves őseink csak az időt húzzák, hogy felépüljön közben az a kelepce, amibe majd besétálnak az ellenfeleik.

A tárgyalás után tényleg menekülőre fogták a dolgot – látzólag. Berengár király csapatai pedig lelkesen vetették magukat a menekülők után... A diadalmas, de fáradt üldözők persze szép lassan szétzilálódtak, és nem vették észre, hogy egy jó előre, gondosan megtervezett csapdába szaladnak bele. Az itáliaiak már-már úgy hitték, hogy ezek a magyarok egyenesen hazafelé szaladnak, arra messze keletre... mikor is a környező erdőkben és más helyeken elrejtett, pihent magyar csapatok is megjelentek a hadszíntéren, és tönkreverték az olaszokat.

Csak megjegyzem: bár a kalandozó magyarok nem nagy létszámban, bujkálva szoktak felbukkanni, és váratlanul lecsapni,

majd eltűnni – a jelek szerint már a legelső zsákmányszerző körútjukon is képesek voltak helytállni, akár nyílt csatában is. Ezt jegyezzük meg jól.

Ha lettek volna magyar krónikások a sereggel, azok bizonyára feljegyzik a vezérek, e jó stratégiák nevét. De bizony, valljuk be: akkoriban, és még évtizedekkel később is, itthon, az országban sem sok írástudó ember akadt, hát még a katonák között! Biztos vagyok benne, hogy a brentai csatában résztvevő több ezer magyar között talán *egyetlen egy sem tudott írni-olvasni!* Gyorsan hozzáteszem: nem is volt rá szüksége. Minden seregrésszel vittek néhány rabszolgát, aki Nyugaton született, netán ismerte a latint is, esetleg olyan is volt velük, akit a frankok adtak kölcsön.

Miután győztek a csatában, a magyarok ott folytatták, ahol abbahagyták: ismét végigszáguldoztak Észak-Itálián, és tovább raboltak, öltek, pusztítottak. Nyilván többszörösen is megszolgálták a pénzt, amit Arnulftól kaptak. Nem volt nekik akadály maga a széles Po folyó sem, hol itt, hol ott keltek át rajta. Piacenza és Modena is megtudhatta, milyen rettenetet jelentenek a „hungarus”-ok, a magyarok.

Az is gyanús, és egyáltalán nem illik a későbbi kalandozó magyarok szokásaiba, hogy ez a nagy csapat ősszel nem jött haza! A 899-900-as telet a Po vidékén töltötte, és csak a következő év tavaszán indult visszafelé. Magyarázhatjuk azzal is, hogy gazdag vidék volt, túl sok várossal, egy „szezon”, azaz tavasztól ősziig tartó pár hónap alatt nem lehetett mindet kifosztani, és a brentai csata is eredményezett némi „csúszást”. Ám gyanúm szerint lehet, hogy tényleg az ottani letelepedést fontolgatta a sereg, a vezérek talán üzentek haza, hogy induljon el egy nagyobb csoport, hozzák az asszonyokat és a gyerekeket is. Aztán valami okból lemondtak a dologról, vagy

otthonról üzentek nekik igen keményen? Lehet, hogy amikor ők 899 elején elindultak, még az volt a koncepció a vezérek között, hogy „megyünk tovább, ha találunk jobb hazát”? De nem találtak, vagy aggasztotta őket, hogy Nyugaton már erős államszervezetek léteznek, potenciális királyok erős seregekkel? Néhányszor meg lehet úszni, a meglepetés erejét kihasználva párszor végig lehet rabolni egy-egy tartományt – de ha odaköltöznének, nekik is városokat és várakat kéne emelniök, folyton harcban állnának a szomszédokkal... Lehet, hogy végül is ez volt a döntő szempont? Az otthoni területeken biztonságban érezhették magukat, nem vette őket körül minden oldalról ellenség, és a szomszédok – morvák, frankok, Bizánc – vagy gyengék, vagy közömbösek voltak a magyarok iránt. Hát az látszott jobb lakóhelynek, nem az észak-itáliai síkság!

Persze nem csak erről volt szó. 900 elején jött a hír, hogy Arnulf, a megbízójuk meghalt, így a szerződés érvényét veszítette. Másfelől meg közben Berengár is jobb belátásra tért, különösen a brentai csata után rájött, hogy ugyanazt a fegyvert kell használni a magyarokkal szemben, amit éppen elhunyt kollégája: lefizette őket. Nagy összeget fizetett ekkor a magyaroknak azért, hogy távozzanak Itáliából, és vissza se nézzenek. Nem mondom, őseink már akkor kezdték megalapozni „simlis” hírnevünket. A páratlan évben a frankoktól fogadtak el pénzt azért, hogy támadják meg Itáliát, a páros évben meg az itáliaiaktól mégannyi aranyat azért, hogy miután kifosztották, most már inkább menjenek haza...

Közzjáték: Hányan, és milyenek voltak a magyarok?

Korabeli idegen források szerint a magyarság akkoriban 20 ezer lovast tudott kiállítani (gyalogos magyar katonák akkoriban még nem voltak). Az Itáliába küldött csapat nem lehetett több 5 ezer főnél, erős a gyanú, hogy ennyien sem voltak. Csak mivel több csapatra szakadtak és egyidőben sokfelé bukkantak fel, megbízható média még nem volt, hírközlés sem igazán, hát a pletykák és a rémület felnagyította a számukat – mellelleg éppen ezt akarták, és céljukat el is érték.

Mai tudományos vélemények szerint ahhoz, hogy egy társadalom 20 ezer fegyverest tudjon kiállítani – folyamatosan fegyverben tartani –, legalább tízszer akkorának kellett lennie. Azaz 900 táján a magyarok 200 ezren lehettek, beleértve a csecsemőket, betegeket, öregeket, nőket, férfiakat, egyszóval mindenkit.

Ezek a magyar férfiak nem is hasonlítottak mai utódaikhoz! Ők egyszerűen mindent kibírtak. Lóháton töltötték életük tekintélyes részét. Értettek hát a lovakhoz, fegyverekhez, harc-hoz. Akkoriban nem messziről lövöldöztek egymásra a katonák, hanem ki kellett állni szemtől szembe, kartávolságnyira egymástól. Ez bátorságot, elszántságot követelt.

A lovakkal jól bántak, mert tőlük is függött az életük. Előbb kapott táplálékot a ló, mint az ember, ha szűkös idők jöttek.

A magyarok a természet fiai voltak, akkor még jobban, mint nyugati szomszédai, akik már jó ideje letelepedtek, más életmódra tértek. Azt kell mondanom: életmódjuk legjobban az észak-amerikai indiánokéra hasonlítottak akkortájt. Ők is a sűrű erdőkben bujkálva közlekedtek, nem az országutakon vonultak nagy csinnadrattával. Ismerték a gyógynövényeket, ellátták emberek és állatok sérüléseit, voltak közöttük, akik

tudtak egyes betegségeket is gyógyítani. Nagyon kitartóak voltak, annak kellett lenniük, különben ki sem mozdulhattak volna otthonról. Aki már tavasszal, egyik első csetepatéjuk során sebesült meg, kénytelen volt tovább menni a többiekkel, hiszen egyedül, sebesülten nem volt esélye sem, hogy hazajusson. Vagy egészen meggyógyult a nyáron, vagy csak tábori, lovakat őrző szolgálatra oszthatták be, de a zsákmányból ő is részesült, akár csak a többiek.

A szemük sem rebbent, ha mellettük esett el a legjobb barátjuk, és még arra sem volt idő, hogy a holttestet elégezzék (mert ők akkor még nem temettek, hanem ázsiai szokás szerint elégették a halottat, főleg idegen földön, útközben). Mentek nappal, és ha kellett, éjszaka, holdfénynél. Mentek zuhogó esőben, de fagyban is. Addig nem sok hegyet másztak, a kalandozások alatt viszont hatalmas hegyvidékeken keltek át, ahol éjjel csaknem megfagytak. Olyan csodákat láttak, amit még sohasem: nagy városokat, templomokat, erődtényeket, kastélyokat – de semmin sem csodálkoztak, követték vezéreik parancsát. Aki jelentkezett egy-egy ilyen csapatba, nem tudhatta, hogy hazajön-e élve. Asszonyiak, szeretőik, kedve-seik otthon várták őket, mint a tengerészfeleségek a férjeiket. És sokszor hiába várták őket, ott haltak meg valahol vadidegen tájakon, idegen népek között.

A következő háborút már „otthon” vívták. Meg kell hagyni, egy kis fortélyért őseink nem mentek a szomszédba. Már az Itáliából 900 tavaszán hazatérő sereg is bele-belemart Pannónia déli részébe, megfélemlítve a lakosságot – de akkor még nem viseltek hadat azért, hogy az ország nyugati felét is megszerezzék.

MAGYAR

Akkoriban Pannónia, azaz a Dunántúl a frankok uralma alatt állt. Ez volt a frank császárság széle, vagyis alig védett terület. A frankok messze voltak – meghódított bajor területekről irányították birodalmukat, ráadásul éppen meghalt Arnulf – hát a magyarok elérkezettnek látták az időt, hogy tegyenek valamit. Először azzal csapták be a bajorokat, hogy követséget küldtek hozzájuk, ahol is felajánlották: segítenek legyőzni a morvákat! A frankok-bajorok persze örültek ennek és rábólintottak. Ekkor a magyarok meg is támadták Morvaországot – egy részét elfoglalták –, aztán, miközben a kapott hírek elégedettséggel töltötték el a bajorokat, váratlanul megharagták Pannóniát... Senki sem számított erre az árulásra. A tegnapi szövetséges ma a barátai ellen támadt!

Az *Annales Fuldenses* krónika lapjairól megtudjuk, hogy a magyarok nemcsak a Dunántúlt támadták meg és foglalták el, de sajátos módszerüket követve átcsaptak a nyugati határon, és a mai Ausztria területén is megfordultak, „tűzzel-vassal gyilkolva és pusztítva, mindent leterítették”. Hát persze, hogy mivel majdnem Linzig jutottak a pusztító magyarok, nyugat felől már egyetlen hatóságnak sem volt kedve keletre vonulva visszafoglalni az egykori római provinciát, Pannóniát. Veszteséglistára írták a tartományt: nem akartak ujjat húzni a magyarokkal. Inkább erődítményeket kezdtek építeni a mai Ausztriában, hogy a támadások ne ismétlődhessenek meg. És bár állítólag egy frank úr csapatokat gyűjtött, és egy kisebb ütközetben ezernél több magyar maradt holtan a csatatéren, ez már semmin sem változtatott. Legfeljebb egy halvány jelezést adott a Nyugatnak arról, hogy lám, azért a magyarok is legyőzhetőek. Bizony, nem csak győzelmes csatározások folytak. 901-ben a Karinthiára támadó magyarokat jól elverték, de 902-ben a maradék Morvaországot is elfoglalták a magyarok.

HÁBORÚK

903-ban megint volt egy háború, ezúttal „bajor-magyar”, rá egy évre bizony a bajorok törbe csalták és megölték a magyarok egyik vezérét, akinek, lám, ismerjük már a nevét: Kur szánnak hívták. 907-ben három bajor sereg indult a magyarok ellen, de Pozsonynál mindegyiket megállították a magyar csapatok, sőt, ők győztek. Ezután senki számára nem volt kétséges, hogy a magyarok már itt laknak, és itt is maradnak.

Ha pedig volt is olyan terv, hogy esetleg tovább kéne menni az egész néppel Észak-Itáliába, többé már nem emlegették, lemondtak róla.

MÁSODIK FEJEZET:

I RÁNY A BALKÁN

Sokat lehetne írni a következő 60-70 év tapasztalatairól, de ez most nem célunk. Azokban a két emberöltőnyit is kitevő évtizedekben a magyarok csaknem minden évben indítottak seregeket nyugatra, alig volt olyan év, amikor meghúzták volna magukat. Legfeljebb akkor, ha előző évben vereséget szenvedtek – mert bizony az is megesett. Ne higgyük, hogy a kalandozások egyetlen diadalmenet voltak, Európa rettegett, és semmit sem mert tenni, vagy nem tehetett a magyarok ellen. Viszonylag hamar feltalálták magukat, és kitapogatták a mieink gyenge pontjait. Az egyik ilyen pont az volt, ha egy nagyobb győzelem, zsákmányszerzés után a csapat letáborozott és inni kezdett. Bort a magyarok mindig szereztek, és fölös mennyiségben ittak – nemegyszer ez okozta a veszтüket. Az ellenség ilyenkor ütött rajtuk, és sokszor nem is volt nehéz dolga.

De ezek csak ritkán voltak igazi háborúk, azért nem is írunk róluk külön. Lehetetlenség lenne előszámlálni minden csetepatét, magyarok indította katonai akciót, mint külön „háborút”. Egyfajta létszámot kéne „előírunk”: hány ember zsákmányszerző körútra küldésétől nevezhetjük az eseményt háborúnak, és hány emberig csak kalandozásnak..?

Egyáltalán, mitől háború egy hadakozás? Ha államok indítják egymás ellen, és rendesen hadat is üzennek előtte, mintegy eleget téve az olyankor – régebben – szükséges „formaságoknak”?

Ám most mégis egy ilyen kalandozást fogunk háborúnak nevezni. Már csak azért is, mert így utólag nézve az eseményeket, ez fontosabbnak látszik, mint sok másik. Nyugat felé ugyanis a magyarok a 900-as évek első felében nemegyszer meglepően kis létszámú csapatokkal mentek el. Azok is az akció területén kisebb csoportokra oszlottak. Nem ritkán az történt, hogy egy körülbelül 800-1000 fős magyar csapat az akkoriban szinte végtelen és nagyon sűrű európai erdőségekben közelítette meg a célt – a legtöbbször bajor, szász, stb. területeket, de őseink éppenséggel eljutottak még Dániába, Spanyolországba, és az Atlanti-óceán partjára is – és a hadműveleti területen szétszlottak. Volt, hogy egy kisebb várost mindössze... száz magyar katona támadott meg és fosztott ki!

Ám amikor már nagyon erősnek hitték magukat – az olykor olykor rájuk mért vereség ellenére is – mint például 934-ben, hát egyszerre két frontot nyitottak. Szokás szerint tavaszszelön megindultak a portyázó csapatok Nyugatra – de egy másik, amazoknál sokkal erősebb csapat mintegy „félhivatalos” háborút indított Bizánc ellen. Ehhez tudni kell, hogy az egykori Római Birodalom két részre szakadt, és még jó ideig létezett a keletrómai birodalom területén a kereszténység „görögkeleti” válfaját gyakorló Bizánc, azaz Konstantinápoly, ma: Isztambul székhellyel. Fénykorában Bizánc is három kontinensre terjedt ki, nagy területei voltak Kis-Ázsiában és Európában is. Például szinte az egész Balkán az övé volt, már akkor, amikor ott önálló államok még nem alakultak ki. Bizánc kedvelt fogása volt, hogy az északi területein őt fenyegető „barbárokat” (mindenki barbár volt, aki nem görög, azaz bizánci)

egymás ellen uszította.

Szinte már várható volt, hogy a magyarok is Bizánc ellen indulnak egyszer. Jól ismerték egymást, Bizánc régebben a még Etelközben élő magyarokat is felhasználta a számára veszélyes ellenfél, a bolgárok ellen.

A magyarok akkoriban és elsősorban katonanép voltak. A férfiak mind harcra készültek, ez volt a „foglalkozásuk”, mi több, a „szakmájuk”, máshoz közülük csak kevesen értettek. Egy régi krónikás szavait idézve: *„A harcz, amelynek czélja a rablás, még a Duna és Tisza mellett is a serdülő gyerek legfőbb vágyát, az ifjú és férfi legkedvesebb foglalkozását, az öreg embernek legszebb emlékeit alkotta... Majdnem minden esztendőben, majd, bár ritkán, az egész nemzet, majd kisebb vagy nagyobb csapat vezért választott, lóra ült és neki indult... Útjukat ügyes kémek előzték meg és mutatták... Félszázadig úgy volt, mintha egy százakra és ezerekre menő szegénylegénycsapat rohanna meg és sarczolná büntetlenül Európát, csak hogy e rablócsapatokban a magyar szegénylegény kevés jó, és sok gonosz szenvedélye mellett a magyar huszár harczy erényei is megvoltak.”*

Bizánc már szinte megszokta az északi határai mentén felbukkanó gót, hun, avar, bolgár, mindenféle szláv, magyar és más nomádok támadásait, védekezett is derekasan.

Tehát a 934-es évben a magyarok – bár nyugaton párszor már pórul jártak – két irányba is indítottak rablócsapatokat. A nyugatra menők abban az évben egészen a franciaországi Metz városáig jutottak. A másik csapat viszont délkelet felé indult el.

Közzététel: a portyázó magyar katona

Alacsony termetű, izmos, erős férfi volt, akkoriban még jobban kiütköztek őseinken az ázsiai vonások. Ha ma megjelenének közöttünk, kínainak, mongolnak, „tatárnak” is nézhetnénk őket.

Alapvetően lovaskatonák voltak, ami már csak azért is érthető, mert akkor már minimum ezer éve lovakat tenyésztettek elsősorban, azokat legeltették, idomították, használták. Kis túlzással a gyerekek is „lovon születtek”, a pár éves kölykök már lovagoltak. Ha gyalog kellett volna elmenniük távoli országokba, bizony egy kis iróniával szólva már előző évben elindulhattak volna, hogy a következő év nyarára a hadműveleti területekre érjenek. A gyalogos katona sokkal védtelenebb, mint a lovas, már csak azért is, mert elfárad a gyaloglásban, és sokkal lassúbb, ha erőltetett menetről vagy menekülésről van szó. A ló alapvető eszköz volt a magyarok számára – ez mellesleg igaz az egész világra a tizenkilencedik század közepéig, vagyis a vasút elterjedéséig. A ló volt a „motor”, amely a társadalmakat, a nagy munkálatokat és a hadseregeket mozgatta. Vannak olyan vélemények is, hogy ha nincs a magyaroknak lovuk, nem is vehették volna fel a versenyt Európa akkori népeivel, a kalandozó magyarok nem győzhették volna le azokat a statikus szervezeteket és intézményeket, városokat és hadseregeket (Julier Ferenc: Magyar hadvezérek, 1930.), amelyeket legyőztek.

Az is nagyon fontos adat (egy bizánci császár jegyezte fel!), hogy abban az időben a magyarokat egyszerűen nem lehetett legyőzni, pedig már akkor is kislétszámú nép voltak. Mégpedig azért nem, mert mindig kisebb csapatokat küldtek ki külföldre, ám ha azokat tönkre is verték valahol, itthon még

mindig hatalmas tartalékok voltak. Ne feledjük, Nyugaton a férfiak nagyobb része már a földet művelte, kézműves város-lakó volt – tehát nem katona. Nálunk meg majdnem minden férfi katonáskodott, a földet meg rabszolgákkal és nőkkel műveltették. Így minden vereség kicsinek bizonyult ahhoz, hogy az egész népet megtörje, és a következő évben már indult is egy még nagyobb és ügyesebb csapat, hogy bosszút álljon a tavalyi kudarcért.

A magyar lovas katona „legfőbb iparkodása a vitézkedés” volt akkortájt. Fegyelmezett volt, igénytelen és szívós. Igaz, ehhez szokott nemzedékek óta, mert vezetőik minden apróbb kihágásért kegyetlen büntetéseket szabtak ki a nép minden tagjára. Megtanulták túrni a bajokat, a nehézségeket. Ha kellett, napokig mentek étlen-szomjan, csak a lovaikat etették, itatták. Sebesülten is harcoltak. Tűrték a hideget és a hőséget, a nélkülözéseket.

Bőségesen fel voltak szerelve fegyverekkel, harci eszközökkel. Minden katonának volt kardja és íja, a hozzávaló tegez-zel, benne 10-12 maga készítette nyílve-sz-zó-vel. Soknak volt kopjája, amit nem csak a harcban használtak, sok egyéb-re is alkalmas szerszámnak bizonyult. A tehetősebbek vértet is viseltek, sőt a vezérek még a lovaik-ra is tettek könnyű, védelmező vértet. Igazából persze a magyar katona a kalandozások korában nem a rendezett tömeges ütközetekre volt jó, hanem a meglepetésszerű, gyors támadások-ra, majd az éppen olyan gyors eltűnés-re.

Egy kis statisztika ebből a korból: a honfoglalást követő évtizedekben, konkrétan 899-től – az első fejezetben leírt észak-italiai hadjárat-tól – 984-ig, azaz 85 év alatt a magyarok 43 hadjáratot – ha úgy tetszik: „háborút” viseltek. Legalábbis ennyiről emlékeznek meg a külföldi krónikák. Lehetséges, hogy

több volt, de azokról nem maradtak fenn írásos emlékek az érintett országokban. A negyvenháromból huszonkilenc esetben indultak a csapatok Nyugat-Európába, hatszor délre, azaz Itáliába, és nyolcszor a Balkánra. A magyarok azokban az évtizedekben hétszer (!) keltek át a Rajnán. Mind a negyvenhárom hadjárat támadó jellegű volt, és olyannyira megijesztette, féken tartotta az ellenfeleket, hogy azok nem indítottak számottevő ellentámadást, főleg nem a „baj fészke”, azaz Magyarország ellen.

Volt olyan vállalkozásuk, amely hihetetlenül nagy távolságot járt be: a magyar csapat Bulcsú vezetésével német, majd francia és olasz földön járt, eljutottak Rómáig, sőt annál délebbre is – 5 ezer kilométert tettek meg! Állítólag ehhez fogható lovas hadviselést, háborút nem jegyeztek fel a történelemben ezen kívül.

És tegyük hozzá: a negyvenháromból csak nyolc végződött kudarcra, a többit mind győzedelmesnek könyvelhetjük el.

De lássuk hát a bizánci hadjáratot.

Valamivel többet tudunk erről a hadjáratról, mint némelyik nyugatiról, mert Bizáncban egyfelől akkor már fejlett íráskultúra volt, és sokan érezték szükségét akár állami szinten is, hogy feljegyezzék az eseményeket. Maga az egyik bizánci császár, Bölcs Leó is írt történelmi munkákat, mi több, sokat írt az általa „türköknek” nevezett magyarokról is – rengeteg információ abból a korból éppen tőle származik. Ezenkívül arab krónikákban is maradt nyoma a magyaroknak.

Ez volt az első magyar hadjárat Bizánc ellen, és nem lehet kizárni, hogy a legnagyobb méretű is egyben. Ami azért is nagyon érdekes lehet számunkra, mert ezt a magyarok – szintén alighanem első ízben – a besenyőkkel együtt vezették.

Ezzel a néppel a magyaroknak előtte is, utána is voltak hol pozitív, hol negatív kapcsolataik.

A besenyők egy török eredetű nép volt, eredetileg a Kaszpi-tenger partján, onnan a kilencedik században úzték el őket. A Dnyeper és a Duna torkolataik között éltek egy ideig, és felváltva hol a kijevi Rusz, hol Bizánc ellen indították a zsákmányszerző hadjáratokat (ők is..!). Később megint tovább úzték őket, és az Árpád-házi királyok idején kisebb csoportokban bekéredztek Magyarországra, itt letelepedtek és asszimilálódtak.

De ez már később történt. Most nem tudni, melyik fél kezdeményezésére, de a besenyők a magyarokkal együtt indultak. Olyannyira közös volt a vállalkozás, hogy megegyezésük szerint egyszer a magyarok vezették a közös-kettős sereget, másszor meg a besenyők. Valamiféle testvéri érzületre mindenképpen szükség volt közöttük, ha a magyarok még ebbe is belementek harcostársaik kedvéért.

Maszudi arab krónikájában sajnos nem bogozhatók ki a városnevek, így nem nagyon tudjuk, merre vonultak le a magyarok a Balkánra. Görög forrás szerint mindenesetre „villámgyorsan” érkeztek a világ egyik akkori metropoliszához. A félsziget akkori lakóit a görögök – még római mintára – „trákoknak” nevezték: *„Április havában történt a bizánciak ellen a türkök első hadjárata, akik a fővárosig száguldván minden trák lelket zsákmányul ejtettek”*. Ez utóbbi fordulat azt jelenti, hogy a magyarok útközben mindenkit megöltek vagy rabszolgaságba hurcoltak. A jelzések szerint egészen fontos és előkelő személyek, bizánci állami (fő)hivatalnokok is lehettek a foglyok között, mert a császár egy köztisztületben álló személyt, bizonyos Theophánész patrikioszt küldte a támadók elé, tárgyalni. Sejtethetően Bizáncban már érezték, hogy nagy baj lehet,

hiszen a türkök, azaz magyarok és besenyők (akik szintén „türkök”, azaz török eredetű nép voltak, akárcsak a magyarok Bizáncból nézve) nem szoktak közös hadjáratokra vállalkozni. A helyzet komolyságát erősítette az is, hogy a hírek szerint amerre a két sereg elvonult, bizony kő kövön nem maradt, erős városok adták meg magukat, a lakosság tömegesen menekült, de hiába. Egyetlen civil sem tud olyan sebesen haladni, hogy a magyar lovas katonák ne érnék utol.

Mindez még valahol a mai Bulgária területén történhetett, az ellenfelek a „trákok”, azaz nagyjából dunai bolgárok lehetnek. Nem tudjuk, melyik volt az a város, ahol a következő nagy csata lezajlott, de sejtethetően ez már a mai ország déli felén lehetett, eléggé közel Isztambulhoz, azaz Bizánc-hoz, mert a császári hatalom kétféleképpen reagált. Egyrészt kiküldte tárgyalni a már említett Theophánészt, másfelől pedig mozgósított egy jókora sereget, és elindította észak felé...

Theophánész okos és kedves ember lehetett, látszik, hogy aligha volt született diplomata, mert saját egyéniségével nyerte meg a támadókat. Úgy viselkedett a magyarok és a besenyők között, mintha őket is embernek tekintené... Holott a valóságban, mint minden bizánci görög, megvetette és lenézte ezeket a nomádokat, ezeket a „kóborló népeket”, ahogyan Bizáncban nevezték őket. Persze, mint már említettem, a bizánciaknak mindenki barbár volt, aki nem emelkedett a görög-latin kultúra általuk elért magasságaiba.

Theophánésznek nem volt nehéz dolga azért sem, mert rengeteg pénz fölött rendelkezett. Romanosz császár ugyanis nem sajnálta a pénzt – saját krónikásuk szerint „a császár tanúságot tett nagylelkűségéről és emberszeretetről is, mert-hogy nem kímélte a pénzt a foglyok kiszabadításáért”.

Azt hiszem, nem csak erről volt szó. A császár meg akarta állítani a támadókat, és úgy vélte, hogy ezt pénzzel, sok pénzzel elérheti. Ugyanakkor semmiképpen sem kelthetett olyan benyomást, mint aki „adózik” a magyaroknak. Ez rossz vért szült volna, hiszen ekkor egyfelől elszemtelenednek a magyarok és besenyők, és máskor is eljönnek „pár tízezer aranyért”. De ha ez tudomására jut a többi „barbárnak”, azoknak a népeknek, amelyek a bizánci birodalom határvidékein folytattak éppen nomád életmódot, akkor jövőre vagy azután majd ők is bevágtnak a Balkánra, és fenyegetni akarják a bizánci hatalmat...

Ezért úgy intézte joviális követe útján, hogy a pénzt, a nagyon sok pénzt a magyarok kizárólag a foglyok szabadon bocsátása fejében kapják, ne másért! És hogy milyen álnok volt Romanosz császár, bizonyítja az a tény, hogy miközben folytak ezek a tárgyalások valahol Trákiában (Bulgáriában), Bizánc-Isztambul falai előtt már javában felállt az a sereg, amely a magyarok ellen indult haladéktalanul. Arra az esetre, ha a magyarok nem takarodnak el azonnal, akkor majd másféleképpen beszélnek velük. Romanosz azt remélte, hogy a sok pénzzel – legalábbis egy időre – békességet szerez, nyugalmat nyer az északi támadóktól. Ha mégsem, akkor majd a serege móresre tanítja a barbárokat.

A sereg pedig éppenséggel alkalmasnak látszott erre a feladatra. Igaz, az arab krónikás 60 ezer türk harcosról beszél, de ez messze meghaladhatta a támadók valódi létszámát. A két sereg ennek a létszámnak a felét sem tehetette ki. Egyszerűen abban az évben nem volt annyi magyar harcos, amennyit kiküldhettek volna egyszerre nyugatra is, meg a Balkánra is, plusz még otthon is kellett maradnia egy tekintélyes létszámnak arra az esetre, ha az országot idegen támadás érné!

A bizánci sereg létszámát viszont nem túlozták el, tudjuk egyéb forrásokból: 12 ezer mohamedán férfit állított talpra, ezekről csak annyit tudni, hogy „keresztény mohamedánok” voltak, ami abszurd meghatározás – valaki vagy keresztény, vagy mohamedán, e kettő egyszerre nem lehet. Értelemszerűen arról volt szó, hogy kikeresztelkedett arabok voltak, akik arab módra, lóháton és lándzsákkal indultak a barbárok ellen. No, de ezeket az arabokat 50 ezer bizánci katona is kísérte!

A meg nem nevezett várost a magyarok és besenyők ostrom alá is fogták, de hát nem voltak ostromszereik, így inkább a szoros körülzárással a védők kiéheztetésére számítottak. A bizánciak viszont nyolc nap alatt értek a közelbe, és akkor már nem volt semmiféle mosoly-diplomácia, sem aranypénzek nem cseréltek gazdát, ott harcolni kellett. A bizánci hadsereg megérkezett a város alá, és ott tábort ütött. Senkinek sem lehettek kétségei, hogy itt nagy csata lesz hamarosan. Ha csak a támadók vissza nem vonulnak... De hát erre senki sem számított, és jól tette.

A város védői közül a támadók már előzőleg sokakat megölték, de azért kitartottak és most örültek persze a felmentő seregnek. Bár a csata végső kimenetelétől függött, mi lesz a sorsuk. A bizánciak, mind a 62 ezren, felsorakoztak. A magyarok és a besenyők sokkal kevesebben voltak, de... tudni kell, hogy a létszámukat még a kémek sem tudták volna pontosan megállapítani. Folyton mozgásban voltak a külföldi kalandozások idején, és rengeteg lovat hajtottak magukkal. Ennek több oka is volt, legalább háromról tudunk. Az egyik, hogy a kancák tejét itták nap mint nap, tehát ilyen értelemben a lovak segítettek élelmezni a sereget. A másik ok: tartalék lovaik voltak ily módon, akárhány lovat is veszítettek a

csatározásokban vagy a nehéz terepen, mögöttük ott terelték katonatársaik a többi lovat, így soha senki nem maradhatott gyalog. Harmadszor pedig a nagy tömegben a poros utakon vagy mezőkön hajtott ménesek miatt a sereg létszáma, különösen messziről, nagynak és félelmetesnek tűnt.

Az arab krónikás nem olyan elfogult, mint a bizánci, ő azt állítja, hogy a „türkök” csak feleannyian voltak, mint a bizánciak. Bár nekünk még ez is soknak tűnik. A lényeg az, hogy a csatát megvívták, és mint udvariasan fogalmaz a krónikás, annak végére „a bizánciak kerültek előnyösebb helyzetbe”...

Másnap a magyarok – alighanem egy előzetes megállapodás értelmében – átadták a vezetést a besenyő „királynak”, aki persze csak egy vezér lehetett, aminthogy a magyarok sem „királlyal” vonultak fel, nem is volt nekik akkor még. A magyarok és besenyők aznap korán keltek, ugyanis a lustább bizánciak másnap reggel csodálkozva látták, hogy az ellenség már virradattól kezdve mozgolódik, helyezkedik. Amikor viszonylag korán reggel megkezdődött a csata, a bizánciak egy teljesen új, számukra még nagyon ismeretlen magyar-besenyő harcmóddal találkoztak. Ez egy kicsit a későbbi amerikai, vadnyugati cowboy-filmekben látott „az indiánok rátámadnak a szekértáborra” című jelenetre emlékeztetett.

A magyarok ugyanis a következő taktikát választották: ezer-ezer lovasként rendeződtek egy-egy csapatba, majd a két egymással szemben felsorakozó sereg közé bevágtattak ezek a lovasok és elhaladva az ellenség előtt, nyílzáport zúdítottak rá. Csak hogy tudjuk: a vágató lovon nyilazni előre, oldalt és *hátrafelé* az üldözők irányába – semmiség volt azoknak a harcosoknak. Az ilyesmit otthon már gyermekkorban megtanulták a leendő katonák. Mondhatni része volt az alapkiképzésnek. No és azt sem felejtethjük el, hogy egy ügyes magyar a vágató

lóról percenként akár 3-4 nyilat is kilőhetett!

Vagyis ha ezeket az ezerfős csapatokat sorban indították az ellenség felé, ezek tőlük 30-40 méterre száguldottak el gyorsan és porfelhőben, miközben folyamatosan árasztották halált hozó nyilaikat – hát ebből hamar elégük lehetett a „keresztény mohamedánoknak” és a bizánci katonáknak.

Hogy még kacifántosabb legyen a dolog, a magyarok egy-egy ezerfős csapata hol a balszárnyról, hol a jobbszárnyról vágatott be a bizánci derékhad elé és lőtt, lőtt. Hogy ezt a magyarok mikor és hol tanulták meg, nem tudni, más csaták leírásaiban nemigen találkozunk ezzel a harcmodorral. Lehet, hogy ez voltaképpen a besenyők találmánya volt? Ne feledjük el, hogy aznap a sajátos „vetésforgó” értelmében a besenyők vezették a magyarokat is.

Akárkié volt is az ötlet, a bizánciak azt is megbánták, hogy elhagyták városuk falait. Tragikusan ironikus lehetett, amikor felfogták: nyolc napig jöttek erőltetett menetben azért, nehogy lekéssék a magyarok nyílzáporát... Aminek csak nem akart vége szakadni! Folyamatosan jöttek a magyar nyilazó csapatok. És az első, második harmadik sorban álló gyalogos vagy lovas bizánciak pillanatok alatt úgy nézhetek ki, mint a sündisznók, emberből és lóból álltak ki a nyílvesszők, és egyre több halott hevert ott. Pedig az ütközet – hogy úgy mondjam – „hivatalosan” még meg sem kezdődött! Hát igen, ezek a fránya barbárok nem várták meg, míg a derékhadak előírás-szerűen összezsapnak, ahogyan az a régi nagy hadvezérek irányításával történni szokott...

Közben a magyar és besenyő had – amely felállt előírás-szerűen, ahogyan a képzeletbeli hadászati nagykönyvekben akkoriban írva volt: balszárnnyal, jobbszárnnyal, középen a derékhaddal – mozdulatlanul állt! Csak a pár ezer ember száguldozott,

gondolom a széleken minden harcosnak a kezébe nyomtak egy újabb tegezt, benne nyílvesszőkkel, és máris térültek-for-dultak. Azt nem állíthatjuk, hogy a bizánciak csak álltak tét-lenül és hagyták magukat halomra lőni, mint egy körvadá-szaton, dehogy. Ők is lőttek, dobálták a lándzsáikat, de a derékhad nem mert megmozdulni parancs nélkül. A parancs-adók meg attól tartottak, hogy ezek a barbárok valami fortélyt eszeltek ki, és ha megindul a derékhad, akkor valahonnan előkerül még egy eddig láthatatlan magyar-besenyő alakulat, és rájuk támad oldalról, vagy akár hátulról...! Hiszen éppen elég ilyen igaz történetet hallottak már az ellenfelekről.

Képzeljük csak el, mennyire kellett vigyázniuk a vágatva nyilazóknak, nehogy a sebesen rohanó csapatban egymást találják el! Ehhez szinte libasorba kellett széthúzódnuk, rit-kásan. És minden egyes forduló után kevesebben voltak, mert hát az ellenség is tudott lőni, célba találni.

Ahogy várható volt, egy ideig a bizánciak állták az ostromot, aztán ellenséges fortélyra ide vagy oda, a vezetés parancsot adott a támadásra. A derékhad – ugyan már erősen megritkítva – nekilódult. Persze soraik eléggé rendezetlenek lettek addigra, de azért csak megrohamozták a türköket. A magyar-besenyő sereg, főleg annak derékhada egész idő alatt mondhatni mozdulatlanul állt. De csak addig, míg az ellenség a közelükbe nem ért. Ekkor a „türk” derékhad egyetlen jelre kétfelé vált, és beengedte maga közé az ellenséget. No, ez is olyan taktika volt, amihez foghatót a civilizált (középkori) világ stratégiái még nem láttak! Hogy egy sereg ahelyett, hogy szembe száll minden erejével, önként beengedi az ellenséget a saját helyére?

Persze percekben belül kiderült, hogy ez is csak egy csel volt. A fortélyos „barbárok” lovassága utat nyitott az ellenségnek, amely így belerohant egy hirtelen támadt üres térbe, amit viszont

percekkel később a mögöttük ismét összezáródó lovasság vett körül minden oldalról... És akkor kezdődött az, amit máskor, máshol mézszárlásnak lehet nevezni. De ekkor is jobbra nyílzáporról volt szó: a csapdába futott bizánci derékhadat a magyar és besenyő lovasság szakadatlanul lőtte, hamar kiürültek a tegezék, és hamar a földre került a bizánciak nagyobb része. Nem sokan tudtak kimenekülni a kelepcéből, azoknak is elment a kedvük a további csatározástól. Csak a menekülési útvonalakat keresték. Ám mintha mindez még nem lenne elég, történt más is. Miközben a derékhad a bizánci szárnyak szeme láttára tette tönkre, ölte le a derékhadat, addig a magyar-besenyő bal- és jobbszárny megindult. Mivel ők rendezettek voltak, nem bomlottak fel, az imént nem kellett kiállniuk egy sokszoros nyílzáporos rohamot, hát olyan fölénybe kerültek, amit a bizánciak is hamar megértettek. Már közülük azok, akik élve érték meg az összezapás végét.

A középkori csaták nagyon kegyetlenek és véresekségek voltak. Hát ez sem volt különb.

A krónikások azt állítják, hogy a bizánciak hatvanezer katonát veszítettek, de ez is túlzásnak tűnik. Nem nagyon hihetjük el, hogy mindössze kétezer bizánci menekült fejvesztve hazafelé... Igaz, ekkor már azt a várost is elfoglalhatták a magyarok, és bár benne állítólag „a kard nem nyugodott napokig”, azaz folytatódott az öldöklés, és nyilván alaposan ki is fosztották a várost – a halottak száma talán még így sem lehetett olyan magas.

De ennek ott és akkor nem volt jelentősége, mert hát mindenki így csinálta. A győztes seregek szinte senkinek sem kegyelmeztek, ismeretlen volt a könyörület csakúgy magáért a könyörületért. Még csak azt sem mondhatjuk, hogy a keresztényi elveket nem ismerő és nem gyakorló pogányok – amilyenek

akkoriban még a magyarok is voltak – persze, hogy nem könyörültek meg senkin. Az a baj, hogy a keresztény seregek sem viselkedtek másképpen, és az amúgy, azokban az időkben „civilizáltak” nevezett és hitt országok katonái is éppen olyan kegyetlennek bizonyultak, mint amilyenek a kor barbárjai voltak.

Miután a közös sereg ekkora győzelmet aratott, természetesen folytatta a diadalmas menetelést Bizánc felé. Persze a várost ugyan elérték, de betörni nem voltak képesek. A jóval későbbi krónikák némelyikében csak annyit jegyeznek meg, hogy „a magyarok elérték Bizánc falait” – ami finom bevallása annak a ténynek, hogy a várost nemhogy nem tudták bevenni, de talán még kísérletet sem tettek az ostromra. Mindenesetre 40 napig táboroztak a falak előtt, ami alighanem egyfajta pszichológiai hadviselés lehetett – annak ellenére, hogy ezt a fogalmat természetesen nem így nevezték, de lám, a módszert már ismerték.

Élénk élet zajlott a 40 napos időszakban is. A magyarok és besenyők olyan erősek voltak, hogy az előlük az erős várfalak mögé menekülő bizánci katonáknak eszük ágában sem volt kijönni és felvenni velük a harcot. A magyarok meg szabályos piacot csináltak Bizánc falai alatt: a várbeliek szeme láttára adták-vették az elfogott nőket és gyerekeket – nem is aranyért, hanem más árukra cserélték őket. Elsősorban szép szövetek, brokátok és selymek érdekelték őket, kész ruhákat és vég szöveteket vásároltak. Férfi foglyaik nem nagyon voltak, mert azokat egyszerűen már korábban... leöldösték, „egyet sem hagytak élve közülük”, és mint egyik forrásunk hozzáteszi, „bár néha leöldösték az asszonyokat és a gyerekeket is”. Ami nem állít ki jó bizonyítványt őseinkről, különösen így visszanézve rájuk a modern időkben – de hát akkoriban minden háborúban ez történt.

Ama vészterhes 40 nap alatt a magyarok néha otthagyták Bizáncot, persze gondolom, csak kisebb csapatokban, és beszáguldozták, feldúlták a világváros környékét is. Úgy látszik, nem volt még elég a zsákmány!

Aztán a jelek szerint a 40. napon belátták, hogy többet itt már nem kereshetnek. A várfalak magasak és vastagok voltak, az őrség elszánt, nekik pedig sem eszközük, sem kedvük, de idejük sem volt az ostromra. Amelynek kimenetele különben is kétséges lehetett, hiszen nyilvánvaló volt, hogy időközben Romanosz császár birodalma déli részéről már segélyhadakat hívott, amelyek létszámban jóval erősebbek lehetnek a magyar-besenyő csapatnál. És amint a bizánci hadak közeledésének híre megérkezett, a furcsa kétnemzetiségű közös kis hadsereg (létszámáról nincsenek fogalmaink, de sejthetően 15 ezernél többen nem voltak együtt sem) szedte a sátorfáját, és elindult északra, hazafelé.

HARMADIK FEJEZET:

EGYVERREL AZ ADRIA PARTJÁRA

Most ugorjunk több mint száz évet!

A tizenegyedik század vége felé járunk képzeletben. Kevesen tudják, hogy miután a magyar törzsek letelepedtek a Kárpát-medencében, a később oly magától értetődő Dalmácia és Horvátország még egyáltalán nem tartozott Magyarországhoz, sőt, *erről szó sem volt!* A magyarok a Dráva-Száva folyókig terjeszkedtek. Igaz, még a magyar állam kezdete előtt – mint olvashatták az első fejezetben – a délvidéki területeken átvonultak a kalandozó magyarok, nem is egyszer vagy kétszer, hanem jóval többször – de nem merült fel az a gondolat, hogy a Kárpát-medence lakóinak bármi közülük is lenne, lehetne a nagy déli tengerhez.

Az a horvátok birodalma volt, a dalmátoké, meg néhány olyan kisebb népé, amelyek ősei már a Róma Birodalom korában ott éltek. Közigazgatásilag pedig Horvátországnak sem volt mindig tengere. Voltak horvát királyok, olykor szíves rokonságban némelyik Árpád-házi magyar királlyal – a tengerparton pedig Velence és Bizánc osztozott. E két hatalom között némely korszakban meglepően jó volt a viszony.

Persze a horvát királyok szerettek volna dél felé terjeszkedni, amit III. Kresimír – vagy ahogyan a magyar krónikák emlegették:

Péter – király tett meg húsz éves uralkodása idején (1052-1073). Ezidőtájt Magyarországon elég sok belső baj volt, Szent István halála után, tudjuk, belső viszályok, sőt a szó szoros értelmében vett polgárháborúk dúlták fel az országot.

Kresimír közben tette a dolgát, és lassan, szívósan megszerzte a dalmát tengerpart bizonyos részeit. Befolyását kiterjesztette az Adria-parti dalmát területekre és szigetekre, Arbéra (Rab) és Spalato (Split) vidékére is. Krónikásoktól tudjuk, hogy ebben a hódításban nagy szerepet játszott az egyház is (ezen szó alatt egészen a reformáció idejéig csak és kizárólag a római katolikus egyházat értjük), amely kolostorokat alapított, a meglévőket bőséges adományokkal tette életképesebbé. Magyar egyházi férfiak is segédkeztek ebben, magyar papok, sőt olykor püspökök is felbukkantak a dalmát városokban és Róma nevében adakoztak, többek között például a zárai (ma: Zadar) kolostornak.

Bizánc akkoriban még az olasz félszigeten is birtokolt területeket, és majdnem az egész Balkán az övé volt. Kresimír is elismerte ezt a tényt és elfogadta, hogy számos dalmát városban – Biograd, Nona, Rab szigetén, Trau (Trogir) és a már említett Zarában – még a kiadott bármilyen tárgyú iratokat, okleveleket is a Bizáncban székelő görög császár nevében írták meg, és a császár uralkodásának kezdetétől számított módon dátumozták őket. Kresimír és utódja, Zvonimir (aki a magyar királyok: Géza és László sógora is volt egyben) mind-inkább orientálódtak a nyugat, azaz elsősorban Róma felé. Óvatos nyitás volt ez, de voltak eredményei – például a horvát egyházat akkor szakították le a bizáncitól, tértek át a görögkeleti rítusokról a római egyházi szertartásokra, valamint a latin nyelvre és írásra a cirill betűk helyett. Az említett Zvonimir pedig már a római pápa engedélyével koronáztatta meg magát.

De aztán összezavarodtak a dolgok. A király utód nélkül halt meg, a tizenegyedik század végén belső hatalmi harcok folytak, közben a bizánci császár lemondott Dalmáciáról Velence javára, nem kis mértékben valószínűleg azért, mert Horvátországban, és ezáltal részben Dalmáciában is, belső harcok dúltak, amelyek végső kimenetele teljesen bizonytalannak látszott. Bizáncnak volt éppen elég gondja, azért cserébe különféle előnyökért a zavaros országot a zavaros helyzettel együtt átengedte az akkor már erős tengeri kereskedő-államnak, Velencének. A velencei dózse attól kezdve hivatalos címei közé sorolta a „Dalmácia és Horvátország hercege” rangot is.

Történt mindez 1085-ben, amikor is a néhai III. Kresimír Péter nevű unokaöccsét ültette a trónra jónéhány horvát úr, azonban voltak persze más pártok is, akiknek nem tetszett Péter, nekik nyilván más jelöltjük volt.

Említettük, hogy Zvonimir a magyar László és Géza sógora volt, lévén a felesége, Ilona e magyar királyok testvére. Így amikor férje halálát követően megindultak a belharcok, az özvegy Ilona élete is veszélybe került. („Egy krónikás szerint „a királynét ellenségei sanyargatták”.) Hát az asszony néhány hűséges horvát úr kíséretében hazamenekült Magyarországra. Esztergomig meg sem állt ez a kis társaság. László királyunk természetesen menedéket adott Ilonának és kísérlőinek. Sőt, egyre inkább hajlott arra, amit Ilona, no meg a horvát urak mondtak neki sok-sok alkalommal: itt az idő, hogy a magyar király beavatkozzon és elfoglalja Horvátországot, valamint Dalmáciát!

Nekünk úgy tanították, és ha a történészekről van szó, máig az a „hivatalos” álláspont, hogy Horvátország Könyves Kálmán királyunk idejében önként csatlakozott Magyarországhoz, és a „társállam” különleges státuszát kapta meg. Így is bántak

vele közjogi értelemben később, legalább 900 éven át! Horvátország, mondták és mondják, jogi értelemben soha nem volt Magyarország szerves része, és így persze Dalmácia sem, hanem mint „társult ország” rendelkezett számos előjoggal. Volt saját horvát parlament, az ügyek egy részét nem Esztergomból-Visegrád-ról-Budáról-Budapest-ről irányították, hanem azok mindvégig horvát-dalmát belügyek maradtak.

Ez majdnem mind igaz is. Csak ott, az első, a kezdeti pontban, a kiindulásnál van egy kis bibi. Egy apróság, amit nehéz megemésztetni, elfogadni, feldolgozni annak, aki részletesebben ismerkedett azzal a korról, az akkori politikai és katonai eseményekkel.

Ez pedig a magyar-horvát háború kérdése. Vagyis az, amikor László király fegyverrel jutott ki az Adriára, és hódította meg annak egyes partvidékeit!

Ha ez tényleg így volt – és mint rögtön látni fogják, bizony ez történt – akkor hol van itt az önkéntesség? A horvát urak királyuk halála után tényleg csak úgy felajánlották országukat társulásra a magyaroknak? Vagy talán ezt nem teljesen önként tették..?

De lássuk az eseményeket. A háborút.

Akkoriban Magyarország, ahogyan Európa többi országa is, nagyon gyéren volt ellátva utakkal. Igaz, hogy a magyarok előtt is léteztek utak. Különösen a Dunántúlon – amely már a második századtól Róma uralma alatt állt, és Pannoniának nevezték – épültek igazi kőutak is. De ezeknek közel ezer évvel később már nyomuk sem volt, és jobbra csak a legrosszabb minőségű valamikről beszélhetünk, amit csak jobb híján mondtak útnak. Ahhoz, hogy egy hadsereg az akkori Nagy-Magyarország közepéről, Esztergomból vagy Budáról

elinduljon Horvátország felé, elsősorban éppen a Székesfehérvárra vezető „hadi” utat kellett választania („Fehérvárra menő hodi utu reá”, tanultuk annakidején az iskolában...), az vezetett délkeleti irányba.

Az utak gyakorlatilag csak kijárt kerék- és patanyomokból álltak. Nem építette őket senki, egyszerűen letaposták a viszonylag gyakori arra járók. Ha esett az eső, sártengerre változtak, pocsolyákkal teli szúnyogtenyészetek voltak. Télvíz idején, különösen a nagyon komoly teleken, aki csak tehette otthon maradt, októbertől tavaszig a hadakozások, háborúk is szüneteltek ezen az éghajlaton. Néha méteres hó borította az utakat, a távolban – vagy a közelben..? – farkasok üvöltöttek. A forgalom tavasszal élénkült meg, hogy aztán nyáron, ősz elején érje el csúcspontját, majd az őszi esők és a tél beköszöntével megint elült, szinte teljesen.

Fehérvár volt akkoriban a királyok koronázó és temetkezési helye, kissé bizonytalan forrásaink nemegyszer a korabeli magyar állam székhelyének nevezik.

László királyunk nagy sereget gyűjtött, és 1091 tavaszán megindult délnyugat felé. Akkor, és még századokon keresztül a „Hadút”-nak nevezett képződmény révén lehetett eljutni a célba, vagyis a tengerhez. A *Hadút* kétfelé ágazott. Az egyik ága Zalában vezetett, a Balatontól északra a mai Budapest-Zágráb útvonalon haladt, a Száva és a Kulpa folyók között ment lefelé és a quarnerói öbölben (ma Kvarner), azaz Fiume-Rijeka mellett érte el az Adriát. A másik ága jóval keletebbre tőle egyenesen dél felé tartott, és Kninen keresztül Zára és Spalato, azaz Zadar és Split vidékén ért véget, értelemszerűen szintén a tengerparton.

Amint a később Szentnek nevezett László király hadai átlépték a horvát határt – amely már századok óta egy erdő volt,

mert persze igazi, kijelölt, őrzött, netán akadályokkal nehezített határ e két ország között a történelmi időkben soha nem volt –, ott máris ellenállásba ütköztek és megkezdődtek a harcok.

Érdemes egy pillantást vetni Magyarország tizenegyedik századi térképére. Azon bizony az ország nem nyújtózkodik az Adriáig. Legfeljebb a „Szlavónia” néven jegyzett Észak-Horvátországot rajzolták hozzá az évszázad vége felé. Somogy megye déli irányban még egyszer akkora volt, mint a (mai) magyarországi része, szintén Baranya megye – mindkettő a Száváig ért, nem csak a Dráváig. Délen pedig Triesztől a Fekete-tengerig a Bizánci Birodalom terjeszkedett.

Már az első horvát tartomány, Korbavia területén megindultak a csatározások. A jelek szerint elég kicsi lehetett a magyar király támogatottsága, sok horvát pedig hazafias felbuzdulásában szállt szembe a támadókkal. Ám az ellenállás nem volt olyan nagy, hogy az érkező magyar sereget megállíthatta volna. Egy későbbi krónikás szavaival élve „László király egymásután bevette váraikat és könnyű szerrel legyőzte azokat, kik csak egyenként, megoszolva szállottak vele szembe”.

De ekkor László, talán szándékosan, még nem ment le a dalmát tengerpartra. Talán azért, mert hiszen a lenti fontos tengerparti városok, mint Zára-Zadar, teljesen elszakadtak a horvát királyságtól, és inkább Velence hatalma alá menekültek, de azért még mindig vissza-visszakacsintgattak Bizáncra is. Főleg amikor látták, hogy „Vladiszláv magyar király közeleg”. László különben az akkor körülbelül 20 éves unokaöccsét, Álmost – aki László öccsének, Gézának volt a fia – „horvát királlyá tette”. Vagyis amennyit lehetett, annyit elfoglalt „Szalniából”, körülbelül az ország felét, de nem mert tovább

menni, még nem. Túl erős ütközés lett volna a két akkori nagyhatalommal, Bizánccal és Velencével, ha lejut a tengerpartra.

De ha nem ő, hát utóda, Kálmán már nem volt ennyire visszafogott. László „nyomába lépett és figyelmét mindenekelőtt Horvátországra fordítá, melyben nemcsak azt, a mit László szerzett fegyverrel a magyar királyságnak, akarta megtartani, hanem uralkodását még messzebbre, az Adriai tengerpartra, a dalmát városokra is ki akarta terjeszteni”. Mivel az időjárás lehetővé tette, abban az évben a magyar had a szokásosnál jóval korábban elindult, és jól számított, mert igen meleg tavasz jött, ami lehetővé tette a hadviselést. Kninben legyőzték a horvátokat, élükön a már említett Péterrel, és szabaddá vált az út Dalmácia, a tengerpart felé. A magyar hadak tehát 1097 tavaszán érték el az Adriát egy városnál, amit szabad fordításban azonnal Tengerfehérvárnak neveztek el – és valóban, a város horvát neve is Biograd na moru volt, ami pontosan ugyanazt jelenti. Ezt az eseményt így leírva találjuk nemcsak a magyar Kézai Simon latin nyelvű művében („Chronici Hungarici...”), de az itáliai G. Malaterra és Simon de Leontino munkáiban is.

Kálmán király és serege egyelőre nem sokra ment ezzel a hódítással. Ha ugyanis elkezdik sorra bevenni a tengerparti városokat és azokat a magyar királysághoz csatolják, azonnal szemben találják magukat az igen aktív és harcias Velencével. Kálmánnak itthon volt elég baja, hát akkor nem igazán mert belevágni egy ilyen horderejű dologba. Akkor Magyarországon éppen belpolitikai válság érlelődött – hogy modern kifejezést használjunk –, így hát a magyar seregek pár napig élvezték a tenger látványát (a legtöbben életükben először láttak „tengernyi” vizet), aztán megfordultak és hazamentek.

Kálmánt itthon trónviszályok, majd egy sikertelen oroszországi hadjárat várta. De öt évvel az első adriai „látogatása” után a magyar sereg ismét nekivágott, és a már ismert útvonalon, komolyabb ellenállás nélkül lejutott ismét „Tengerfehérvárra”. Ott Kálmán – minden különösebb hírverés nélkül – horvát királlyá koronáztatta magát.

Aztán megint hazavonult és várt, ezúttal három évet. Aztán igazából csak harmadjára, 1105-ben lendült neki a végső csatározásnak. Ekkor már egy, abban a korban elismerten erős magyar sereggel érkezett az Adria partjára, és felvette a küzdelmet Velencével. Nem tudjuk, szabályosan megüzente-e a háborút a vízi városállamnak, de tény, hogy katonái nekiindultak, és sorra foglalták el az Adria-parti városokat.

Közzjáték: „Tótország”

A régi magyarok a szlávokat közös gyűjtőnéven „tótoknak” nevezték. A mai emberek talán csodálkozva veszik tudomásul, hogy ennek ellenére nem az összes szláv földet hívták így, sőt éppenséggel nem az északi szlávokat, például a morvákat vagy szlovákokat – mint teszik azt sokan manapság. A történelmi Magyarország egész fennállása során ugyanis úgy a hivatalos, mint a köznyelv éppenséggel Horvátországot nevezte „Tótországnak”, és csak azt.

A tizenegyedik században püspökséget szerveztek Zágrábban, és elnevezték Szlavóniának – „szlávok országnak” – azt a vidéket, amelyet ma többé-kevésbé Horvátországnak hívnak (területe sokat változott a történelem során). „Szlavónia” az új zágrábi egyházmegye területe volt, a vatikáni iratokban is így nevezték a Drávától délre, a Kapela-hegységig terjedő területet.

Később „Szlavóniába” már Dalmáciát, tehát az adriai tengerpartot is beleértették. Hogy ne legyen félreértés: a mai Szlovénia a történelmi Szlavóniától nyugatra terül el, a középkorban Krajna néven a Német-Római Császársághoz tartozott, később osztrák és olasz érdekeltség lett.

Szlavónia, azaz „Tótország” a Magyar Királyság egész fennállása alatt, vagyis a középkor végéig megőrizte különállását. A magyar király nevében az általa kinevezett *horvát bán* kormányozta, aki hol magyar főúr volt, hol meg horvátországi főnemes, aki azonban tagja volt a magyar nemességnek is.

Persze a helyzetet bonyolította Kálmán számára, hogy egyes városok időközben Velence védelme alól visszakerültek Bizánc fennhatósága alá. Vagyis amitől kezdetben, nyolc évvel korábban tartott, az lett mostanra a helyzet. Az elfoglalt „latin városok” voltak hát a cél, egyelőre.

Egyik-másik város, mint például Trau (Trogir) minden ellenállás nélkül megadta magát a magyar seregnek, és meghódolt a magyar király előtt. Nem tudjuk persze, mekkora sereggel vívta Kálmán ezt a háborút, de valószínű, hogy jelentős volt a létszám, mert a dalmát városok közül egyik sem tudott kiállítani akkora sereget, amellyel szembeszállhattak volna Kálmánnal, Velence pedig egyelőre nem mozdult. Zára (Zadar) viszont nem hódolt meg, tehát Kálmán ostromgépeket hozatott, és nekiállt törni a vár falait – ezt látva a védők meggon-dolták magukat és kiegyeztek a királlyal, így Zára is magyar várossá lett. Spalato (Split) sem lelkesedett a magyarokért, és a magyar király fennhatóságáért, de akkor – talán éppen Kálmán ötletére, de mindenképpen a beleegyezésével – a magyar had kisebb csapatokra bomolva szétszéledt a környéken, és olyan alaposan feldúlták, hogy ott kő kövön nem maradt.

MAGYAR

A városban rekedt védők pedig nem nagyon jutottak élelemhez sem. Ezért aztán megadták magukat.

Érdekes, hogy a magyarok partra szálltak a szigetekre is, ehhez valószínűleg a meghódított kikötőkben zsákmányolt hajókat használták. Arra kényszerítették az immár velük szövetséges dalmát parti lakókat, tengerészeket, hogy vezessék ezeket a hajókat, magyar katonákat vigyenek át a szigetekre. Tizenhárom hajóval járták be a szigeteket, ahol a helyiek szó nélkül bele is egyeztek a magyar uralomba. Veglia (Krk), Osero (Cres), Brazza (Brac) szigetével nem is volt baj. Egyedül Arbe, azaz Rab szigete állt ellen.

Ott bizony megesett az a szégyen is, hogy egy kisebb „tengeri ütközetbe” keveredtek a magyarok. A Rab-szigetiek ugyanis, akik nagyon is Velence-pártiak voltak, fegyveresen védekeztek a támadó hajók ellen. És nemcsak városukat, várfalaikat védtek, hanem megtámadták az egyik hajót, fel is gyújtották, hogy az süllyedni kezdett. A magyar katonák olyannyira szárazföldi emberek voltak, hogy azt sem tudták, mit kell ilyenkor csinálni. A legtöbben pánikba estek és a tengerbe ugráltak. Úszni persze nem tudtak, nehéz vértjeik hamar lehúzták őket a fenékre – ott pusztultak mindahányan.

Még szerencse, hogy ekkor a nagyon erős, metsző északi szél, a bóra csapott le a szigetre, és szétszórta a támadó hajókat. A „mini-Armada” ugyan később összeállt ismét a parton, de mire megint elindultak volna a makacskodó szigetiek ellen, megjelent a békeküldöttség. Mint akik az előző ellenállással csak önmagukat akarták megnyugtani, és jelezni az ellenségnek, hogy képesek ám harcolni – most bejelentették, hogy ők is meghódnak a magyar királynak...

Kálmán ekkor végre kihirdethette országnak-világnak, hogy nem csak Horvátország, de Dalmácia királya is. Viszont amitől

HÁBORÚK

tartott, nem következett be. Sem Velence, sem Bizánc nem vette olyan komolyan az ő hódításait, legalábbis nem indítottak háborút Magyarország ellen, sem más frontokon, sem az Adria mellett. Mi több, Kálmán és vele együtt Magyarország nem-sokára egy hármass szövetségben találta magát – éppen Bizánc és Velence oldalán közösen vett részt egy itáliai hadjáratban a dél-itáliai normannok ellen.

Hát így zajlott le többszöri nekifutásra az a háború, amelynek során Horvátország és Dalmácia „önként” csatlakoztak a magyar királysághoz.

NEGYEDIK FEJEZET:

HÁBORÚBAN VELENCÉVEL

Ne higgyük, hogy Velence mindezek után is elmélyült barátságban állt a magyarokkal. A Tizek Tanácsa, amely a várost irányította – és lényegében bizonyos korszakokban a dózsét is szinte a saját tulajdonának tekintette, őt is irányította, lévén ez köztársaság (!) – csak arra várt, hogy az erős Kálmán király meghaljon. Amikor a királyt eltemették, a magyar trónra pedig a tizenöt éves II. István ült – Velence máris lépett! Persze a gondos velencei diplomaták előbb megszerezték Bizánc hallgatólagos beleegyezését a magyarok elleni fellépéshez, aztán nekifogtak tervük megvalósításához. A cél természetesen az Adria-parti elvesztett latin városok visszafoglalása volt.

Bizánc már csak azért sem ellenkezett, mert II. István a trónra kerülve első dolgának tartotta, hogy... megtámadja Bizáncot! Ne higgyük, hogy a több kontinensre kiterjedő világbirodalom egy törpével került szembe. Ez nem Dávid és Góliát harca volt. A Magyar Királyság már akkor is Európa egyik legnagyobb állama volt, ugyanakkor Bizánc meg ólomlábakon álló kolosszus, amely ugyan nagy volt, de lassú, nehézkés, megérett már a lerombolásra. Igaz, erre még pár száz évet várni kellett, és végül az iszlám hívei tették ezt meg.

1115 augusztusában velencei hadihajók, valóságos hajóhad

bukkant fel az Adrián, Isztriától keletre! A cél mindenki számára világos volt: a Köztársaság erői azért jöttek, hogy elvesztett birtokaikat visszafoglalják.

El kell ismerni, hogy igen nagy erők mozogtak ott és akkor. Nem csak a hadihajókra gondolok, hanem bizonyos politikai megmozdulásokra is. Velencének különböző okokból tényleg nagy szüksége volt akkor a dalmát tengerpartra, és talán többre is. Az viszont igaz, hogy a történelme során Velence nem akarta elfoglalni egész „Tótországot”, azaz a horvátok földjét – neki csak a tenger mellék, Dalmácia kellett. De az nagyon.

A politikai nyomás eszköze volt az is, hogy Falier vagy Faleri dózse személyesen jött el a hadjáratra! Ami azért elég ritkán fordult elő. Arbe, vagyis Rab szigete már arra a hírre, hogy közelednek a velenceiek, megüzente, hogy meghódol előttük, és teszi ezt akkor is, ha Zára vagy más latin városok nem követik a példáját. Valami okból a rabiaknak a jelek szerint elégük lehetett az alig pár éves magyar uralomból is, pedig hát annakidején Kálmán-király minden ilyen városnak megadta a lehető legtöbb jogot, megerősítette kiváltságait, adót szinte csak jelképesen kellett fizetniük. Persze az arbeiek rögtön jelezték Velencének: a meghódolás csak akkor érvényes, ha a köztársaság is megadja nekik ugyanazokat a jogokat, amelyekkel a magyar király alatt rendelkeztek!

Hogy mennyire fontos volt Velencének Arbe gesztusa, a következő epizód jelzi: a dózse számos velencei nemes úrral, és a város néhány vezetőjével együtt kötött ki Arbe szigetén. Elment a székesegyházba, és ott helybeli és velencei nemes urak jelenlétében ünnepélyesen megesküdt: Arbe megtarthatja mindazon jogokat, amelyeket bírt úgy a bizánci császár, miként a magyar király alatt (sőt, ez ott akkor így hangzott el: „Arbe megtarthatja szokásait és jogait, melyekre Kálmán

magyar király érsekeivel, püspökeivel, ispánjaival megesküdt”).

A velencei flotta ezután tovább hajózott keletre, és váltakozó szerencsével, de bevette a többi várat, várost is. Volt, ahol szinte ellenállás nélkül nyíltak meg a várkapuk az érkező hajóhad előtt, volt, ahol – talán a tisztesség kedvéért – néhány napig úgy tettek, mintha kitartának a magyar király mellett, és tessék-lássék harcoltak is egy kicsit. Zára-Zadar erős őrsége tényleg ellenállt, főleg azért, mert a legénysége magyar volt, csak elvétve akadtak horvátok. Itt eltartott egy ideig, míg legyőzték az ellenállást, de Biográđ („Tenger-fehérvár”) megszerzése már nem bizonyult olyan nehéznek.

Ugyanakkor működött a politikai gépezet is. Még mielőtt a magyar király reagálni tudott volna a távolból a hírre, hogy tulajdonképpen megtámadták az országát, és annak egy része harcban áll az ellenséggel – Velencében a dózse ismét fel- és visszavette a „Dalmácia és Horvátország hercege” címet, aminek persze diplomáciai jelentősége volt. Amikor előzőleg a magyarok elvették Velencétől a dalmát tengerpartot, az akkori dózse kénytelen volt lemondani a címről. Ám most joggal érezhette úgy, és hirdethette a világnak, hogy Velence visszavette, ami az övé volt, és ez így lesz ezután is.

Splitig akkor nem jutott el a velencei flotta, hanem nagy zászlólengetés, fanfárok és lelkesedés közepette visszatért Velencébe, ahol persze a győzteseknek kijáró tisztelettel fogadták. Ámde ott volt még a távolabbi Spalato, azaz Split, amelyet már időben meg tudott szállni a környéken állomásozó, vagy hamarjában odaküldött magyar katonaság! Így azt Velence nem foglalhatta vissza. (Némi rosszmájúsággal megkérdezem: nem azért ment vissza a flotta Velencébe, mert a vezérek tudomására jutott, hogy Splitben erős magyar ellenállásra számíthatnak..?)

Azt kell mondanunk, hogy a magyar király és az állam vezetői ekkoriban voltaképpen nem is reagáltak a dologra. Megmutatkozott, hogy Dalmácia milyen messze van az ország központjától, szinte hetekbe telik, míg egy hír onnan elér, vagy visszamegy, hát még az oda indított had! De más belső bajok, más szomszédokkal folytatott háborúk is akadályozták a reakciót (II. István a szélrózsa minden irányában folytatott háborúkat). Ekkor éppen a csehekkal zajlott egy háború – nyilván Velence sem véletlenül választotta azt az évet, azt a hónapot, hogy megindítsa a támadást.

A következő, 1116-os évben azonban végre magukhoz tértek a magyarok is. Először a helyi hatóságok. Volt ott egy Sergius nevű (magyar vagy horvát? Mindenképpen magyarpárti) ispán, aki a quarnerói öbölben – azaz a mai Rijekai-öbölben – lévő szigeteken parancsolt, persze a hozzájuk tartozó tengerpartért is ő volt a felelős. Kilenc nagyobb és számos kisebb hadihajót szerzett, amit főleg a magyarok mellett kitartó Cres és Krk szigetek lakossága, valamint a tengerparti, inkább a magyarokhoz, mintsem Velencéhez húzó horvátok szereltek fel, láttak el élelemmel és fegyverzettel. A hajókra magyar és vegyes nemzetiségű, de magyarpárti legénység szállt fel, egyenesen Rab szigetére hajóztak, majd ott partra szálltak és megkezdték a „pszichológiai” és egyéb hadviselést. Ami abból állt, hogy elpusztították a sziget falvait, a vetéseket, a kerteket, a termést, felgyújtották a házakat, és lekaszabolták a kezükbe került lakosokat. (Amivel, jegyzem meg, aligha tették népszerűbbé a magyarokat és királyukat, Istvánt...)

Nem akarom mentegetni Sergiust és a többi katonát és hivatalt, csak mondom: akkoriban az ilyesmi napirenden volt Szicíliától Norvégiáig, Portugáliától az Urálig. Az akkori Európa szörnyű hely volt ilyen szempontból, és még sokáig

az is maradt. A háborúskodások szinte magától értetődően terjedtek ki a polgári lakosságra is. Senki sem különböztette meg a „civilt” a katonától, elég volt, ha az illető az ellenség által birtokba vett vagy régóta uralt területen élt. A háború egyik alapfeltétele az volt, hogy meg kell semmisíteni az ellenség *javait*, hogy ezáltal szegényebb és sebezhetőbb legyen, kevésbé tudjon védekezni, kevesebb maradjon neki. Nos, a javak közé értelemszerűen beszámított a paraszt vagy a városi lakosság is, éppen annyira, mint a mezőgazdasági termés, a városok, házak, hajók és bármi más, ami értéket képviselt.

Persze ez a kevésbé „pszichológiai” hadviselés – amelynek célja a Rab-szigetiek ellenállásának letörése volt, és ami miatt Sergius azt remélte, hogy a szigetlakók elhagyják a velencei szövetséget és visszatérnek a magyar korona uralma alá – nem volt sikeres. Főleg azért, mert az arbeiek (Rab-szigetiek) külső segítséget kaptak. Két velencei gálya, azaz abban a korban roppant veszélyes csatahajó jelent meg a sziget mellett, ezeket a laguna-köztársaság küldte szorongatott hívei védelmére. A szigetlakók ki is használták az alkalmat, néhány alkalmi bárkával és csónakokkal csatlakoztak a velenceiekhez, és miközben a magyarok a szárazföldön szorgalmasan gyűjtögettek fel a falvakat, és hányták kardélre a parasztokat, ezek megrohanták az egyik öbölben horgonyzó hajóikat. A Sergius által otthagyt keves őrséget hamar lekaszabolták, a hajókat előbb kirabolták, aztán felgyújtották. Egy krónikás így írt erről: „Ez úgy megzavarta Sergius seregét, hogy teljesen megbomlott, szétfutott. Mindenki csak arra gondolt, miképp meneküljön meg, hová bújjék, erdőben, berekben, és úgyszólván ellenállás nélkül az arbeiek foglya lőn.”

És most következik egy kis meglepetés: bizony a velencei

hatóságok, de elsősorban a sokat szenvedett Rab sziget lakói nem mészárolták le társaik gyilkosait, akik ártatlanokat öltek –dehogy! Ennél sokkal nagylelkűbbek voltak, mondhatnám erkölcsi példát mutattak a magyaroknak, és azok tengerparti horvát szövetségeseinek. „...azonban győzelmükkel nem éltek vissza, hanem megelégedtek azzal, hogy a foglyokat Arbéban... háromszor Szűz Mária egyháza körül vezették, azután pedig szabadon hazájukba visszabocsátották”. Az „egyház” szó természetesen templomot jelent, mint oly gyakran a középkori és későbbi magyar nyelvű szövegekben.

Akkoriban még senki sem tudhatta, legfeljebb sejtette, hogy ez az egész hadakozás még évekig el fog tartani. Ugyanis a dolog kezdett kiszélesedni és nemzetközibb jellegűt öltetni. Már nem csak a magyarok és velenceiek, meg a magyarpárti horvátok és dalmátok, és a Velence-párti horvátok és dalmátok ügye lett. 1116 márciusában ugyanis V. Henrik német király is beleártotta magát az ügybe. Az említett időpontban a német császár látogatást tett Velencében, és hosszan tárgyalt Falier dózsával. A ravasz dózse rávette a német-római császárt, nyújtson segítséget a magyarok elleni harcban. A császár ezt meg is ígérte, és mi több: megtartotta a szavát! (Pedig politikusoktól már akkoriban sem volt megszokott dolog az ígéretetek betartása...) Ráadásul a bizánci császár is tett egy ilyen ígéretet Velencének. Ezért aztán a folyton hadakozó magyar II. István király – aki fiatal kora ellenére hamar összeveszett összes szomszédjával, és valahol mindig éppen hadat viselt a környéken – most egészen komoly ellenfelekkel, korabeli nagyhatalmakkal nézhetett szembe!

De most maradjunk csak a dalmáciai következményeknél. Mire István a távoli Magyarországon egyáltalán értesülhetett a kellemetlen fordulatról, 1116 májusában a háború kiszélesedett:

Henrik császár hadai el is indultak Dalmáciába. A tengerpartot még részben uraló magyar sereg Zára (Zadar) mellett felvult a velencei-német közös sereg ellen. Június 20-án össze is csaptak, és a szövetségeseik alaposan elporolták István – létszámában valószínűleg meglehetősen szerény – seregét. Nagyon sok magyar esett fogságba.

Zára különben két év múlva ismét nagy csata színhelye volt, de még ne rohanjunk előre. 1116 nyarán vagyunk tehát. A császár és a dózse a hadak élén az addig nagyon erősnek és bevehetetlennek tartott Sebenico (ma: Sibenik) vára ellen fordult, elfoglalta és lerombolta. Ezek után a magyarok már „sehol sem voltak”, a dózse a seregek élén haladva szépen elfoglalta a magukat megadó Traut és Spalatót, azaz Trogirt és Splitet. A dalmát tengerparti szigetek sem szálltak vele szembe, valahogy most már azok lakossága is olyan természetesnek tartotta, hogy hiszen ők félig olaszok (itáliaiak), de elsősorban velenceiek, így nem volt nehéz ismét nyakukba venni a velencei jármot. Amely nem is volt olyan kellemetlen, valljuk be. A dalmát – úgynevezett „latin” – városok, amelyek egykor a római birodalomhoz tartoztak, most visszatértek az egykori Rómát helyettesítő Köztársasághoz, és kezeseket adtak Velencébe. (A „kezesek” intézménye voltaképpen túszoikat jelentett. Egy-egy város vezetői, főbb emberei saját fiaikat, lányukat adták kezesnek, akik aztán Velencében nőttek fel. Ha a város fellázadt Velence ellen, a túszoikat kivégezték. Ha nem, idővel a kezesek hazatérhettek, és mivel már kellő agymosáson estek át, a leggyakrabban ők lettek a velenceiek legjobb hívei. Kevesen tudják, de 6-700 évvel korábban Attila hun király fiatal gyermekként a római udvarban élt mint kezes, ott tanult meg latinul és ismerte meg a korabeli európai világ dolgait és a főbb politikusokat.)

Ekkor az 1110-es évek második felében jártak, ám a kezesek intézménye, lám, még mindig működött. „A dózse és a sereg kezeseket véve diadallal tért vissza Velenczébe”, írta a krónikás. És ezt is: „A magyarok azonban nem nyugodtak. A következő évben, 1117-ben újra megtámadták Zárát, a dózse hajóhaddal, lovassággal újra Dalmáciába sietett, és megütközött.”

Más források, pl. Kristó Gyula úgy tudja, hogy erre csak egy évvel később, 1118-ban került sor. Mindkét dátum egyformán valószínű lehet, és ilyen távlatból (vissza)nézve ennek már tényleg nincs jelentősége. Tehát vagy 1117, vagy 1118 nyarán volt egy nagy velencei-magyar ütközet Zára, azaz Zadar mellett. (Az arra járó magyar turisták jó, ha tudják, hogy a zadari óváros, amely ma egy félszigeten helyezkedik el, akkor még igazi sziget volt, ahová csak hajóval, vagy rögtönzött és hamar elbontható hajóhidakon lehetett átjutni. A tatárjárás alatt IV. Béla király a családjával is ide menekült, a tatárok pedig egészen eddig üldözték, és csak a város sziget-volta mentette meg a menekülőket életét.)

II. István érthetően nehezen viselte el, hogy miközben ő másfelé háborúzott, itt lent az ország délnyugati csücskében közben szépen elvesztette Dalmáciát, azaz a tengerpartot. Most már erősebb sereget küldött hát Zára-ba, ahol is ekkor a velenceiek már a német szövetségesük nélkül jelentek meg. Ennek megfelelően igencsak pórul jártak. A dózse számára ez a csata végzetesnek bizonyult, mert hiszen „Záránál megverték, megölték”. Igen, a magyarok megnyerték a csatát, és még a dózse is elesett a küzdelemben – viszont a helyzet alapjai nem nagyon változott: „Seregének maradványai a városba zárkóztak, s e fontos pontot megtartották Velenczének. A magyarok nem használták ki a győzedelmüket”. A magyarok

terve nem sikerült, és kénytelenek voltak békét kötni. Ami meglehetősen furcsán sült el, mert a béke olyan lett, mintha a második zárai csatában is a velenceiek győztek volna, szinte ők diktálták a feltételeket. A velenceieket a tárgyalóasztalnál az elesett dózse fia, szintén Falier, Morosini és Giustiniani (a városállam történetével foglalkozó értők tudják, hogy ezek igazi „velencei nevek”, sok nemzedéken át a közársaságot irányító emberek voltak) képviselték, fegyverszünetet kértek és kaptak. A fegyverszünetet öt évre kötötték, de úgy, hogy a magyarok elismerték benne a velenceiek összes addigi hódítását, így aztán semmi sem változott, Dalmácia akkor Velence birtoka maradt.

Mondani sem kell talán, hogy II. István, aki közben már felnőtt lett (bár a cselekedetei nem mindig utaltak erre...), alig várta, hogy lejárjon az a bizonyos öt éves fegyverszünet. Képletesen szólva ezen idő alatt István ugyan másfelé háborúzott, de a szeme a határon volt, és a magyarok már élesítették a kardjukat. Valami okból – amit tudomásunk szerint akkoriban senki nem öntött szavakba, vagy ha mégis, hát ilyen tartalmú írás nem maradt fenn – a magyarok addigra megszerették az Adriát, Velencét. Persze ne gondoljunk arra, hogy turisták jöttek volna a távoli Magyarhonból, átvergődve sok természeti és egyéb akadályon csak azért, hogy a csodálatos Adriai-tenger szépségeiben gyönyörködjenek – mint tették azt a tizenkilencedik és részben a huszadik században is. István királyunk számára egyfelől presztízskérdés volt már ekkor, hogy amit megszerzett, azt visszavették, aztán amit ő szerzett vissza, azt is elvették tőle az átkozott velenceiek. Ráadásul ez volt az ország egyetlen tengeri kijárata, bár ezt a tényt ne hangsúlyozzuk túl – a magyar királyok még sokáig nem használták ki ezt kereskedelmileg, de mindenki jólesően

vette tudomásul, hogy lám, a magyaroknak – bár horvát szí-
vességből is, de – van saját tengerük!

Gondolom, ilyen pszichés okok is közrejátszottak abban, hogy
István most már nagyon ragaszkodott ehhez a zsákmányhoz.
1118 és 1123 között tehát fegyverszünet uralkodott, amelyet
tudomásunk szerint mindkét fél példásan betartott. De aligha
indultak tárgyalások mondjuk a fegyverszünet utolsó évében,
hogy azt meghosszabbítsák. Az értők számára ez már jelent-
hetett valamit. Vagy azt, hogy a magyarok „örökre” lemond-
tak Dalmáciáról – vagy annak az ellenkezőjét. Hogy már alig
várják 1124-et, amikor ismét nekilódulhatnak a hadak...

És meg is indult a sereg! Adatunk nem maradt fenn a mé-
retéről, de számos forrás számolt be arról, hogy amint eljött
az új, immár fegyverszünet nélküli év kora tavasza, magyar
csapatok vonultak be Dalmáciába, és egyszerre több ponton
bukkantak fel a tengerparti régióban. Mint mindig, most is
erőteljes horvát segédcsapatokat hoztak magukkal. Mondani
sem kell, hogy maga István jött a hadak élén, mert mind
maga mondotta volt, „ez országos ügy!” (Ekkor tért haza a
sikertelen oroszországi hadjáratból, amiről a következő feje-
zetben lesz szó, tehát minden bizonnyal itt akarta kárpótolni
azt, amit keleten nem szerezhettek meg: a győzelmet.) Annyira
biztos volt a dolgában, hogy fenn és előre hangoztatta a
győzelmet. „Vele voltak az esztergomi és a kalocsai érsekek,
Marcellus és Gergely, a pécsi és győri püspökök, apja régi ba-
rátai és horvátországi fegyvertársai: Keled, Márk, Jakab
ispánok”, írta a kései krónikás, Pauler. Természetesen mint a
helyi ügyek szakértője, ismét felbukkant Sergius ispán, „az
arbei szerencsétlen vezér”, ahogyan a krónikás nem minden
íronia nélkül nevezte. De István annyira magabiztos volt,
hogy győzni fog, és nem veszíti el a neki kedves főembereket

– hogy elhozta még a Hunt-nemzetségbeli Lampert ispánt is,
aki voltaképpen a sógora volt, mert már korábban István egyik
nővérét vette feleségül.

Jól számított, itt most tényleg diadalok sora várta. Annál is
inkább, mert míg a magyarok távol voltak, az öt év velencei
uralom egy kicsit már kellemetlenné vált a dalmátoknak.
Hiszen 1122 augusztusában mint Velence minden alattvalója,
ők is kénytelenek voltak pénzzel, hajókkal és emberekkel se-
gíteni a velencei dózsét, aki egy hirtelen ötlettel úgy döntött:
keresztes haddal megy a Szentföldre! Sok dalmát hajóst vitt
magával, hiszen ők ismerték a tengert. A dalmátoknak ekkor
lett elégük Velencéből. Szinte fellelegezve üdvözölték hát a
felbukkanó magyar hadakat, élükön István királlyal! Sokfelé
teljesen spontán zengett a *Vivat Stephanus Rex!*”

Talán a magyarok azért is voltak ilyen bátrak, mert a dózse
még nem tért vissza a Szentföldről, tehát a bosszújától egye-
lőre nem kellett tartani. „Készséggel fogadták a magyarokat.
Sebenico, Trau, Spalato, Belgrád (*a valóságban Biograd – N. I.*)
velencei kormányzói menekülni voltak kénytelenek”. István
jó diplomáciai érzékkel – amely máskor olyannyira hiányzott
belőle – felajánlotta mindezen városoknak, amelyek most
szinte harc nélkül estek az ölébe, hogy megtarthatják mind-
azokat az előjogokat, melyeket apja, Kálmán király adott nekik.
„II. István megújítja, püspökei, ispánjai, főurai esküjökkel me-
gerősíték a szabadságokat”. Történt mindez 1024 júliusában.
A dolog egyetlen szépséghibája, hogy Zára megint csak kitartott
Velence mellett, és az adriai szigetek sem álltak át a magya-
rok oldalára.

Lehet, hogy sokan örültek az új magyar fennhatóságnak –
de nem sokáig! A kialakult helyzet egy évig sem tartott, mert
a háború folytatódott, de úgy, hogy akkor már István és

seregének nagyobb része visszatért magyar földre. A dózse és keresztes vitézei a maguk velencei-dalmát hajóhadával egyszer csak felbukkantak a láthatáron! 1125 májusát írták, amikor valakik már jó előre tudatták a velencei hajóhaddal, hogy a dalmát városok várfokain megint magyar zászló leng.

Így aztán tíz hónappal azután hogy a nevezetes városok esküt tettek a magyar királynak – elég volt csak a kikötő előtt sokasodó velencei hajók látványa, a tömérdek Szent Márk-oroszlános zászló lobogása – máris egymás után hódoltak meg ismét Velencének. Halljuk a krónikást: „Traut, Spalatót, Sebenicót nevezetesebb ellenállás nélkül meghódolásra kényszeríté és hűségük zálogául kezeseket vitt el”. Persze, a magyarok gyorsan összefutottak a fenyegetett vidékekről, és tanácskoztak, mit tegyenek? Ispánok, főurak, katonai vezetők és az a pár ezer magyar katona, akit előző nyár végén István a tengerparton hagyott, a magyar érdekek védelmében.

Valami okból „Tengerfehérvár”, azaz „Biograd na moru” kitarzott a magyarok mellett. Remélhetőleg nem csak azért, mert ott volt a magyarok gyülekezőhelye. A krónikás megjegyzi, hogy a biogradi dalmátok a magyarokkal együtt harcoltak a velenceiek ellen! Szegény Biograd alaposan meg is járta emiatt. A velenceiek partra szálltak, és kemény harcban legyőzték az ellenállást, a magyar-dalmát vegyes sereget nagyjából levagták, a többi megfutott. „A dózse győzött. A várost a csatában kirabolták, büntetésül teljesen lerombolták”, maradék lakói áttelepültek egy szomszéd városba.

A háború tehát ismét véget ért, ezúttal fel sem merült egy fegyverszünet vagy békekötés ötlete. Persze István meghúzta magát, volt elég baja egyéb háborúival – a tengerparton most vagy tíz évig pihentek a fegyverek („Velence birtokait ezután egy évtizedig magyar nem háborgatta”).

Tényleg csönd volt a magyar-velencei viszonylatban. Ezalatt persze történtek szomorú események a tengerparton. Főleg azért, mert Velence háborúba keveredett a szicíliai királlyal, akinek seregében sok észak-afrikai mohamedán is harcolt zsoldosként. Ezek megrohanták Dalmáciát, hogy elvegyék Velencétől, vagy ha ez nem sikerül, hát legalább alaposan kifosszák a latin városokat. Nos, ez utóbbi sikerült is nekik. Traut (Trogirt) például a „szaracénok” úgy feldúlták, lakóit elűzték, hogy a város több éven át lakatlan maradt.

1136 körül aztán persze a magyarok úgy gondolták, ők is kereshetnek ott valamit nevető harmadikként. Spalato (Split) az említett évben meghódolt a magyaroknak. Talán úgy gondolták, hogy majd megvédik őt a szicíliai-mohamedán rabló-seregtől? Úgy tűnt, ez a taktika egyelőre bevált. Nálunk akkor már nem II. István, hanem II. Béla ült a trónon. Jó időre puthelyzet alakult ki, mert Magyarország is, és Velence is mással volt elfoglalva. Ez a helyzet most adott egy lélegzetvételnyi időt a dalmátoknak és a magyaroknak is, akik így a békés építő- és újjáépítő munkának szentelhették a következő éveket.

ÖTÖDIK FEJEZET:

HÁBORÚK OROSZ FÖLDÖN

Az elsőre még a tizenegyedik század végén, konkrétan 1099-ben került sor, és magyar részről Könyves Kálmán vett benne részt. A kijevei nagyfejedelem, Szvjatopolk hívta segítségül a magyarokat. Ehhez tudnunk kell, hogy az akkori Oroszországban (amely ilyen fogalomként persze még nem is létezett) részfejedelemségek voltak és mindegyikben uralkodott egy-egy fejedelem. Egységes országról még nem beszélhetünk. Annál is inkább, mert ezek a fejedelmek igen gyakran indultak harcba egymás ellen, ami valóságos polgárháborús helyzeteket teremtett.

Nos, az említett évben is éppen ilyen helyzet alakult ki. A kijevei Szvjatopolknak egyszerre három kollégájával gyűlt meg a baja. A Vlagyimirban uralkodó Dávid, a peremisli (később lengyelül Przemyśl) Volodár, és a tyerebovli Vaszilko voltak a soros ellenfelei. Kálmán elfogadta a sajátos meghívást, kihirdette, hogy részt vesz a háborúban Szvjatopolk oldalán, és nagy magabiztosan – akkori szokás szerint – két püspököt is vitt magával a hadjáratba. Bár nem kellett volna, mégis személyesen vezette a seregét Peremisl alá.

Ahogy ilyenkor lenni szokott, hallván a magyar segítségről, a másik három fejedelem is szerzett külföldi, vagy leg-

alábbis idegen katonákat. Kicsit meglepő, de a lengyelek mellett... kun csapatok harcoltak a magyarok ellen! Mert hát ott és akkor még ellenségek voltak, sőt mondhatjuk, afféle zsoldosok voltak a kunok, akik a többet fizető megbízóknak szolgáltak.

A nyugaton később közzétett orosz krónika (*Annales Russorum vetustissimi...*) pontosan leírta a peremisli csatát, csak egy dolgot túlzott el, de azt nagyon: a magyarok létszámát. Nyilván így tartották jónak, hogy lám, micsoda túlerőben volt az ellenség! Miközben a másik oldalon sokszor csak 50-300 emberrel operál, itt százan, ott kétszázan harcoltak, addig szerinte a magyarok 100 ezren voltak! Azokban a századokban – és ezt biztosan tudjuk – a magyarok sohasem voltak képesek nemhogy 100 ezres sereget kiállítani, de még ennek a felét sem. Jó esetben tízegynéhány ezren lehettek a valóságban.

A magyar krónikás szerint az előzmények így néztek ki: „II. Szvjatopolk, kijevi nagyfejedelem, s így Oroszországnak mintegy feje, elfoglalta Ladomért (a volhyniai Vladimert) 1099. április 9-én, és fejedelmét, Igorevics Dávidot, unokatestvérét elkergette”.

A magyarok tehát megjelentek Peremisl alatt. Két folyó vette körül a várost és az erődítményt, azok közé elhelyezkedtek ők is, mint ostromlók. Az említett „Igorevics Dávid” felesége követségbe ment Kálmán királyhoz, és kérte, ne hozzon romlást Peremisl népére, sőt, mivel látta, hogy nem tud hatni az idegen királyra, hát még a lábához is borult. Ekkor bizony kellemetlen jelenet következett – a mi nagyon is művelt királyunk, a „könyves” egyszerűen elrúgta lábával az orosz fejedelmét, mi több, azt is kijelentette állítólag, hogy „semmi szükség arra, hogy női könnyek a királyi felséget csúffá tegyék!” – értsük, ahogyan akarjuk. Minden bizonnyal Kálmánunk

nem akarta, hogy lássák: női könnyekkel őt elhatározása megváltoztatására lehet bírni.

Ami most következett annál szégyenletesebb a magyarok számára, mert minden krónikás szerint a kunok csak 300 lovassal érkeztek Peremisl urának segítségére. Persze ők is nagy rablók voltak, az előző években egyszer még Kijevet is megtámadták, és szent helyeket, kolostorokat fosztottak ki, egyszóval olyan hírük lehetett, mint nálunk a maga idejében Rózsa Sándor rablócsapatának... De a magyarok ellen jók voltak.

A kun vezér neve Ponyák, Bonyák, Bonjak vagy valami ilyesmi lehetett – ahány krónika, annyi féleképpen írják és sugallják, hogyan kell kiejteni. Bár az említett orosz krónikában részletesen leírják a csata lefolyását, mi ehhez nem ragaszkodunk ilyen pontossággal. Azon viszont érdemes elgondolkozni, hogy a kunok azt a taktikát követték, amit a magyarok még a kalandozások idején: gyors lovasaik a magyarok arcvonala előtt rohángásztak és valóságos nyílzáport zúdítottak a mieinkre, ezzel persze elég nagy embervesztést okoztak Kálmán király csapatainak.

Majd a kunok úgy tettek, mintha bajba kerültek volna, és menekülnének – a magyarok pedig ezt a cselet is „megették”. Szakasztott ősmagyarai harcmódor volt ez, amit paradox módon most a kunok alkalmaztak. A magyarok meg az eltelt századok alatt már annyira „nyugatiakká” váltak, hogy csak nehezen mozduló hadrendekben tudtak gondolkodni.

Mindenesetre a „menekülők” után vetették magukat, szépen be is futottak a csapdába. A kunok, ha nem is csak háromszázan voltak, mindenesetre sokkal hatékonyabbnak bizonyultak, mint akár magyar ellenfeleik, akár orosz szövetségeseik.

A krónikák szerint végül is a magyarok megrettentek a kunoktól és az oroszoktól, „mint csókák a sólyom elől szétrebbentek”, és csúfos vereséget szenvedtek. De olyannyira, hogy csak a katonák egy elenyésző hányada menekült meg, a többiek mind a csatamezőn maradtak, és az ellenség még a sebesültekkel is végzett. Kálmán maga is menekülőre fogta, és bizony a kunok nem adták fel: két álló nap és éjszaka üldözték a magyar királyt, aki végül is kincsei nélkül tudott csak némi előnyhöz jutni. Így hát a csatába vitt értékei is az ellenség kezébe kerültek. Az említett két püspök is odaveszett a csatában, és sok jó magyar főúr „elhullott” – hogy a magyar krónikást idézzem. „Oly nagy vereség volt ott, hogy ritkán volt a magyaroknak akkora vereségük” – mondták az oroszok. Ők úgy tudták, hogy az állítólagos 100 ezer magyarból 40 ezer maradt a csatatéren...

Kálmánt még évekig égette ez a szégyen, sokszor felemlgette, és tervezte, hogy visszamegy orosz földre bosszút állni. De volt annyira óvatos, nehogy elragadja a céltalan harag, az okatlan düh. Így aztán már életében többször nem viselt hadat az oroszok ellen.

Aztán eltelt jó pár év, és felmerült az úgynevezett „Borisz-ügy”. Persze, nevezhetnénk ezt – okkal-joggal – „Borisz-problémának” is. Mert az volt.

Hogy megértsük, ki is volt ez a Borisz, egy kicsit vissza kell mennünk az időben. Kálmán királynak nem volt szerencséje a nőkkel, egyáltalán a feleségekkel. Ne feledjük, hogy ha csak a fele vagy negyede igaz annak, amit róla írnak a krónikások, akkor is egy nagyon előnytelen külsejű férfi volt, és akkor még finoman fogalmaztam. Mindenesetre első, szicíliai felesége, egy ottani normann király lánya ikreket szült neki, de az aszszony és az egyik ikerfiú meghalt, csak a későbbi II. István

maradt életben. Kálmán második felesége orosz hercegnő volt, bizonyos Eufémia nevű, természetesen ortodox keresztény. Kálmán akkoriban gyakorta betegeskedett, rengeteg nyavalya gyötörte, megesett, hogy hónapokig nem is találkozott a feleségével, úgy értem: az ágyban. Aztán amikor egyszer csak kiderült, hogy a felesége gyereket vár, szépen visszaszámolt az időben, és oda lyukadt ki, hogy Eufémia királyné bizony... megcsalta őt!

Hogy ki volt a „boldog apa” sohasem derült ki, és bár Kálmán akkor meg is ölethette volna asszonyát, de legyűrve haragját azt a megoldást választotta, hogy felpakolta az asszonyt szolgáhlányostól, apródostól – a felesége ekkor bizony még csak tizenöt (!) éves volt – és visszazsuppoltatta Kijevbe.

Eufémia otthon megszülte a szerelem gyümölcsét, egy Borisz nevű fiút. Aztán kolostorba vonult, ahogyan illett, és vagy húsz év múlva ott is halt meg.

Nos, ez a Borisz hamar rájött, hogy ezen a bolton lehetne valamit keresni. Amint felnőtt, elkezdte hirdetni, hogy ő tulajdonképpen Könyves Kálmán magyar király jogtalanul eltaszított fia, és mint ilyen, természetesen a magyar trón örököse! Kálmán ugyan nem élt már, de hát a szertelen életvitelű, gyöngé jellemű II. Istvánnak akadt számos ellenfele bel- és külföldön. Ezek kezdték támogatni Boriszt, a trónkövetelőt.

Ugyan nem orosz földön zajlott ez a háború, de oka mindenképpen Borisz volt. Lengyel barátainál élt ekkor, onnan szította az egyenetlenségeket Magyarországon. A magyar urak között is akadtak számosan, akik örültek volna, ha Istvánt lecserélhetik Boriszra, akit aztán reményeik szerint a markukban tartva, lényegében ők maguk uralkodtak volna az ifjú, és a helyi viszonyokat persze nem ismerő király nevében és helyett.

„Maga az ifjú pedig, mikor megnőtt, kiindult, hogy az atyja után rá maradt örökséget, Kálmán királyságát keresse.” Természetesen volt annyira óvatos, hogy első útja nem Magyarországra vezetett. Előbb elment Bizáncba, ahol – mondjuk így – „másfélszeresen” jól fogadták. Először is orosz herceg volt, egy uralkodó fia, tehát ezért is illett vele jóban lenni. Másodszor pedig esetleg a magyar trón várományosa is, bár ezt ugye senki sem tudhatta teljes bizonyossággal, de azért adtak neki erre ötven százalékot. Persze Borisz azért ment Bizáncba, hogy katonai segítséget kapjon a magyar trón megszerzésére. Ehelyett gyorsan kapott egy feleséget: a császár valamelyik rokonát, egy hercegnőt vehetett feleségül, és még ez is nagy kegynek számított Bizáncban. Borisz a jelek szerint jó képet vágott a dologhoz, de hát ő többre: a magyar trónra vágyott. Hite szerint annak ő a jogos örököse. Nem tudjuk ma már, vajon az anyja felvilágosította-e Boriszt még a halála előtt, hogy ki is az apja? Ha volt is ilyen beszélgetés Eufémia exkirályné és a fiatalember között, akkor sem valószínű, sőt biztos, hogy az asszony nem kötötte fia orrára, hogyan csalta meg Kálmán királyt. A fiú pedig szentül hitte, hogy egy magyar király volt az apja, és ennek megfelelően tevékenykedett a következő időkben.

Nálunk akkor már II., azaz Vak Béla ült a trónon. Gondolom, ő sem hitte el, hogy Kálmán fia lenne az a Borics vagy Borisz, mert e két néven emlegették őt akkortájt magyar földön. Borisz belátta, hogy sem bizánci, sem orosz segítségre nem számíthat, hát a lengyelekhez utazott és ott próbált híveket szerezni. Voltak persze orosz katonái is, de nem sok. Minden erejével azon volt, hogy a lengyelek adjanak neki egy akkora hadat, amivel legyőzheti Béla király seregét, és végre teljesül régi álma: ráülhet a magyar trónra.

Mondjuk ki kerekén: Borisz becsapta a lengyeleket. Először is magyarnak adta ki magát, így mindjárt testvérként fogadták. Ráadásul még az öreg Boleszló, azaz Boleslaw ült a krakkói trónon (Lengyelország történelmi fővárosa mindig Krakkó volt, nem Varsó) és neki Könyves Kálmán szövetségese, barátja volt.

Ahogy lenni szokott, az esemény hírére felbukkantak Krakkóban jólsituált, neves magyar urak is, akik hódolni jöttek Boriszhoz, mindjárt dörgölőztek is hozzá erősen. Persze majdani kegyekre, birtokokra, címekre, rangokra számítottak. A lengyelek ezt látva még inkább fellelkesültek azért, hogy a „méltatlanul elűzött szegény magyar királyfit” vissza-segítsék jogos birtokába...

A magyar királyi udvarban eleinte nagy volt a tanácstalanság. Egyfelől senki sem tudta akkor már, hogyan is volt Eufémiával, tényleg megcsalta a férjét? Mert ha nem, lehet, hogy Borisz jogosan pályázik a trónra? De persze ettől még Vak Béla nem lett volna hajlandó azt neki átadni. Amikor hallották, hogy Borisznak orosz és lengyel hadai vannak, Béla is szövetségese után nézett. Éppen nemrég adta férjhez a nővérét egy osztrák örgrófhhoz és ezen az alapon kért segítséget az osztrákoktól, amit meg is kapott. Sógora, Albert vezette a németajkú katonákat. Közben próbálta diplomáciai úton a távolból szétverni Borisz szövetségét. Annyit el is ért, hogy a legtöbb orosz katona hazament, és otthagyták Boriszt a lengyelekkel.

Itthon közben Vak Béla mély csalódottsággal vette tudomásul, hogy kedves főurai közül mind többen álltak át Borisz pártjára! Sőt, az urak egy része volt olyan szemtelen, hogy a királyi tanácsban is megpróbálkoztak Borisz „legalizálásával”! Azt akarták, hogy a tanács ismerje el Borisz jogát a magyar koronához. Ezt ugyan kivédte a vak király, de amikor össze-

hivatta az urakat közvetlenül a háborúba indulás előtt, és megkérdezte tőlük:

„Tudják-e, hogy Borisz fattyú gyerek, vagy Kálmán király fia?” – kétféle választ kapott. Az ő hívei mind határozottan állították, hogy Borisz fattyú és semmi joga a magyar koronára. Viszont mások – mint olvashatjuk egy krónikában – „magokban egymást mormognak vala”. Ami mai magyar nyelven annyit tesz, hogy csak egymás között pusmogtak, a király kérdésére nyílt választ adni nem mertek, vagy nem akartak.

Vak Béla felesége, a szerb Ilona ötlete lehetett, hogy hívják össze a Borisz-párti urakat valami ürüggyel, és aztán ott helyben mérszárolják le őket. A magyar történelemnek ezt a szégyenfoltját részletesen leírtam már másutt (*Magyarország története*), hát most nem ismétlem el. Annyi bizonyos, hogy számos nagyurat vertek agyon, gyilkoltak le, mint árulót, gyorsan és kegyetlenül. Persze akik nem jöttek el a „tanácskozásra”, hamar hírét vették a dolognak és azonnal futottak Boriszhoz.

Ez a háború végül mégsem orosz földön zajlott le. Borisz a lengyelekkel észak felől közeledett, a király csapatai pedig siettek északkeletre. Először a két hadsereg, az osztrák-magyar és az orosz-lengyel (mert Borisznak maradt pár száz orosz katonája is), először elkerülte egymást, de aztán valahol a Sajó vidékén találkoztak. A mi krónikáink részletesen felsorolják azon magyar urak nevét, akik Borisz mellé álltak.

A „három királyok” – már ha Boriszt is annak számítjuk – mind jelent voltak azon a forró júliusi napon a Sajó mellett, amikor végre felállt egymással szemben a két sereg. A lengyel Boleszló-Boleslaw kicsit aggódott, mert az utóbbi napokban bizalmas üzenetet kapott a magyar Bélától. A magyar király

elmagyarázta neki: ma már senki sem járhat utána Kálmán egykori hálószoza-ügyeinek. Ha igaz, ha nem, hogy Eufémia Vlagyimirovna erényét kétségbe lehet vonni – értsd: Borisz nem a magyar király fia – a mostani Magyarországot akkor is Béla uralja, mégpedig erős kézzel, és nagyon elszántan fog szembeszállni, ha a lengyelek mégis Boriszt támogatnák. Ráadásul Boleszlónak látnia kellett, hogy a napok múlásával a magyar urak kezdenek eltűnedezni. Most már nem volt nekik annyira fontos ez a Borisz? Vagy titokban átmentek Vak Bélához és visszakönyörögték magukat a legális király kegyeibe? Vagy egyszerűen elbújtak valahol, kivárni, mi lesz a csata vége, és azután majd a szerint viselkednek..? Minden elképzelhető volt.

A lengyelek még nem támadtak, amikor a magyarok már igen. 1132. július 22-én, Mária Magdolna napján egymásnak estek a különböző nemzetiségű és nyelvű seregek. „Előlről, hátulról felhangzott a harci zaj, köröskörül hallák a lengyelek a német szót, a mint közeledtek, egymásra kiabáltak, egymást buzdították Albert osztrák vitézei, és láttak – legalább később – az ellenség soraiban olyanokat is, kik őket hívták, velök tartottak”.

Bár a Borisz-párti lengyelek vitézül harcoltak, mégis vesztesre állt az ügyük, „seregük győzni nem tudott, véres csata után futni kezdett”. A lengyel király alól még a lovat is kilőtték, más lován volt kénytelen távozni a csatamezőről, persze jelentős sebességgel, nehogy utolérjék. A magyarok üldözték a menekülőket, sokat levágtak közülük. Egy krónikás felsorolja mind a magyar urak nevét, akik hősiezen helytálltak, és többek között elfogták azon magyar urak vezérét, akik Borisz mellé álltak. Ekkor azonban Béla „a bosszú politikájára nem vetemedett”.

Béla mindenesetre „Borisz minden erejét megtörte a csatában, és karddal szalasztotta meg őt” és persze „halálba kergette a lengyel sereget, elnyerte zsákmányukat és nagy diadallal tért haza”.

Borisznak minden reménye elszállt, többé már nem próbálkozhatott – gondolnánk, de hát ez tévedés. A balkézről való trónkövetelő még mindig nem adta fel. Igaz, évekig kellett várnia a következő alkalomra. Közben azonban Béla seregei kétszer is elmentek orosz földre harcolni – a nagyzó és a számokkal oly könnyedén dobálózó orosz krónikások most „igen szerényen” csak 30 ezer fős sereget tulajdonítottak a magyaroknak, de persze az még a felét sem tette ki valójában.

1139-ben ez a sereg semmi kárt nem tehetett az ellenségben, mert orosz szövetségese békét kötött ellenfelével, mire a magyarok odaértek, így hát a sereg azonnal megfordult és hazajött. Azon senki sem csodálkozott már, hogy a magyarok ekkor Borisz nagybátyjának, néhai Eufémia bátyjának szövetségesei voltak – ilyen a politika!

Bélát a fia, Géza követte a trónon, aki hamarosan szintén orosz földön találta magát. Most Vlagyimirko halicsi fejedelem esett neki Vszevolod nagyfejedelemnek. Ám azon a tavaszon és nyáron miden folyó megduzzadt, ezért a magyarok nem is tudtak átkelni előbb a Szeret folyón, aztán meg valamiféle mocsarak állták útjukat. Így hát „a magyaroknak semmi haszna nem volt”, mint epésen megjegyezte egy orosz krónikás (*Annales Kiovienses et Suzdalienses*).

Említettem, hogy Borisz viszont még mindig nem adta fel!

Közzététel: a magyarok és a tél

A magyar katonák köztudottan utálták a telet, pedig elvileg megszokhatták volna: azokban az évszázadokban bizony akadtak kemény telek a Kárpát-medencében is. De valahogyan a magyarok nem szerették meg. Amikor pedig orosz földre kellett menni háborúzni, ódzkodtak tőle annak ellenére, hogy voltaképpen elég közel volt a Kárpátokhoz, tehát nem szibériai didergésről volt szó.

Megesett, hogy kora tavasszal indultak északkelet felé, vagy ősszel későn indultak vissza egy-egy hadjáratból, és bizony a tél alaposan megszorongatta őket. Az is meglepetést okozott pár alkalommal, hogy amikor itthon már késő tavasz, sőt szinte nyár eleje volt, addig bizony ott keleten még alig engedett a tél. Az egyik – lapjainkon még nem tárgyalt – orosz hadjárat alkalmával a befagyott Dnyeper került eléjük. Néhány magyar katona rámerészkedett a jégre, azt hitték az még elég vastag, pedig már ott is tavasz volt – hát a jég beszakadt alattuk. Mivel a magyarok úszni sem tudtak, meg jégtáblák éles széleibe próbáltak volna kapaszkodni, mire segítségre érkezett, már elmerültek, odavesztek.

A Kijevi Évkönyvekben nyomát leljük nem csak ennek, hanem más hasonló esetekről is. Egyszer valami különös kívánság miatt a magyarok – hogy megsegítsék az egyik orosz herceget belharcaiban – Karácsonykor ültek lóra! No, ezt nem kellett volna. Rettenetes hóviharokon át vonultak, az emberek és a lovak egy része megfagyott – hát ekkor sem volt a meghívóknak sok hasznuk a magyar segédcsapatokból, akik megérkezve a közös táborba már úgy néztek ki, mintha maguk is jéggé dermedtek volna...

Szóval Borisz csak nem nyugodhatott.

Pedig a közbeeső időben – míg a trónkövetelő ismét fel nem bukkant – II. Géza is bőven háborúzott, kétszer orosz földön is, újra, de akkor sem sok sikerrel. Azokról a hadjáratokról nem sokat kell tudnunk, általában kudarcba fulladtak, vagy a magyarok nem is találkoztak az ellenséggel.

Borisz eközben először III. Konrád német királytól remélt segítséget, de hiába kuncsorgott nála. Később úgy gondolta, hogy a francia királynál keres megértést, de VII. Lajos ekkor éppen... Magyarországra tartott! Hatalmas francia keresztes sereget vezetett a Szentföldre, és hadai Magyarországon keresztül vonultak le a Balkánra, Bizánc felé. Géza király a határon, a Dunánál várta a franciákat, ajándékokat cseréltek, és nagyon jól elvolt egymással a két úr – amikor hírnök jött lihegve, hogy „Borisz a francia táborban van!” A hír igaz volt.

Ugyanis Borisz, miután nem talált megértésre Konrádnál, felkereste a már úton lévő Lajos francia királyt. Aki szívélyesen fogadta őt, mint a bizánci császár rokonát (hiszen seregével Bizáncon is át kellett mennie, tehát kapóra jött neki Borisz), de azt is tudta, hogy ezzel megbántaná a magyar királyt, hát nem ígért semmit Borisznak. Borisz azonban titokban, álnéven, és külsejét némileg elváltoztatva, mint francia lovag csatlakozott Lajos seregeihez, hogy ily módon jusson be Magyarországra! Ugyanis ismét akadtak nagyurak, akik azzal bízatták: jöjjön csak magyar földre, akkor majd melléállnak, és elintézik, hogy megkapja a trónt!

De már a határon felismertre egy Györke nevű magyar vitéz. Lajos királynak fogalma sem volt róla, hogy Borisz a seregében lapul, azt hitte, hogy az elutasítás után elment. Most bajba került, mert követek jöttek Gézától a táborába, és követelték Borisz kiadatását, Géza pedig elég morcosan azt üzenté,

hogy „nem illik jót rosszal fizetni, embert, aki az életére tör, védelmezni”. Lajos nagyon a szívére vette a dolgot, először el sem hitte, hogy Borisz tényleg ott van. Borisz persze nesztét vette, mi történik, és bár éppen a sátrában aludt, valahogy megébredt a zajra. Annyi ideje sem volt, hogy felöltözzön, csak egy nadrágot kapott fel és meztelen felsőtesttel futásnak eredt a Duna felé. Menekülés közben egy lovással találkozott, aki egy paripát vezetett, amely ráadásul állítólag éppen Lajos király kedvenc lova volt. Dulakodni kezdett a lovással, hogy elragadja tőle az állatot, ami lehetővé tette volna számára a megmenekülést. Pár francia úr és szolga összeszaladt, azt hitték, valami lótolvaj, és alaposan helybenhagyták. Kékzöld foltokkal, sárosan, és félmeztelenül vezették Lajos király elé. Borisz nem tudott franciául, és tolmács sem volt ott akkor éppen, hát csak magára mutogatott és azt ismételgette: „Borisz, Borisz”, míg végre Lajos felismerte egykori beszélgetőpartnerét, „a bizánci császár rokonát”, és magyar trónkövetelőt. Megmosdatták, rendes ruhát adtak rá.

Közben Géza sem tétlenkedett. Jó sok kéme lehetett a francia seregben, mert szinte negyedóránként hozták neki a híreket a Duna túlsó partjáról, a francia táborból, és mindig tudta, hol tartanak éppen. Borisz tehát megvan? Azonnal átküldött egy urat, és képtelenül magas összeget ígért színaranyban Lajosnak, ha azonnal kiadja neki Boriszt. Ám... idézzük a krónikást: „Lajos nem tudta magát rászánni, hogy, bár Gézának barátja, olyasmit tegyen, ami Krisztus zarándokához nem illenék”. Ugyanis aki keresztes hadjáratra indult, az már az indulás pillanatától egyfajta megtisztuláson akart átmenni, csak jót cselekedhetett, semmi rosszat, mígnem elérte a Szentföldet. Ezért nagy sajnálkozással és sűrű bocsánatkérések közepette Lajos megtagadta Borisz kiadását, mondván, vendégként jött

hozzá, nem tehet vele rosszat. Géza követe ekkor azzal érvelt, hogy Borisz csak egy fattyú, mit számít Lajosnak? Mire Lajos: Borisz születése körül talán nincs minden rendben, viszont a bizánci császár közeli rokona. Célzott rá, hogy ő innen éppen a bizánci birodalmon fog keresztülmenni, nem lenne hát jó, ha Borisz vére a kezéhez tapadna. Hisz jól sejtette, hogy ha Géza megkaparintja Boriszt, még aznap megöleti.

Végül összeült az egész francia vezérkar, püspökök, katonai vezetők, és egyetértettek Lajossal abban: bűn lenne kiadni egy embert tudva, hogy halálra szánják. Ilyent egy keresztes vitéz nem tehet. Végül is Géza továbbengedte a francia sereget, azok átváltak egész Magyarországon, Lajos pedig gyakorlatilag fogolyként vitte magával Boriszt, aki alighanem így láthatta meg először annyira vágyott birodalmát, „apja” hazáját.

Boriszról aztán már csak egyszer hallottak – e fejezet végén majd a kedves olvasó is értesülhet a férfi sorsáról. De az orosz hadjáratok ezzel nem értek véget. Ekkor már az 1140-es évek vége felé jártak. Géza sokfelé hadakozott akkoriban a szerbek szövetségeseként, még Bizánc ellen (!) is felvonult, és ismételten hadakozott orosz földön is. Mint mindig, most is az egyik részfejedelem oldalán avatkozott be. Olykor a háborúk már egymásra torlódtak – az orosz szövetséges sürgetésére Géza azt válaszolta Izjaszláv kijevi fejedelemnek – aki mellel már két éve a sógora is volt –, hogy „most éppen a bizánci császárral hadakozik, amint azzal végez, elmegy orosz barátaihoz őket megsegíteni magyar haddal”. Nagyvonalú, és egy kicsit beképzelt válasz volt ez, főleg ami a bizánci császárra vonatkozó részét illeti...

Mégis, Izjaszláv sürgetésére Géza végül is kétfrontos harcot vállalt. 1149-ben még javában tartott a déli hadjárata a szerb és normann szövetségesek oldalán a bizánci császárság ellenében,

amikor itthonról egy másik sereget küldött keletre. Ez volt az a hadjárat, amit főntebb a „Közjátékban” említettem: amikor a magyaroknak karácsonykor kellett lóra ülni, és átvágni a Kárpátokon. Érdekes módon nem is annyira az időjárás, mint a sok harcoló fél ejtette gondolkodóba a magyarokat. A szintén ugyanazon az oldalon segítségül hívott lengyelekkel összegyűjték a fejüket, és úgy döntöttek: nem fogják itt a vérüket ontani – állítólag 10 ezer fős magyar sereg ment ki! – hanem inkább döntőbíróként lépnek fel a bel-orosz vitában. És így is lett, eldöntötték a magyarok meg a lengyelek, melyik orosz hercege legyen a vita tárgya, Kijev városa, aztán szépen nyugatra fordították a lovaik fejét, és úgy a lengyelek, mint a magyarok otthagyták az oroszokat és hazamentek. Elmondhatjuk, hogy nagyon furcsa „háború” volt ez...

A következő évben, 1150-ben Izjaszláv csak nem nyugodhatott, megszerezte és elvesztette Kijevet, megint üzent a kedves sógornak, Gézának, aki betartva korábban adott szavát, körbehordoztatta Magyarországon a véres kardot. A magyarok jöttek is, mint a szélvész, és Izjaszláv ellenfelét, a halicsi Vladimirkót alaposan megszorongatták, elfoglalva néhány fontos ottani várost, felégetve falvakat, és magát a fővárost, Peremislit is fenyegették. Csakhogy addig október vége lett, és Géza a téltől tartva, hazaindult. Azt üzent a sógorának, hogy a bizánci császár haddal jön ellene, otthon kell hát lennie, hogy megszervezze hazája védelmét. Október 26-án indultak el a magyarok a Kárpátok felé, és bizony a tél csakugyan ott járt a nyomukban. Éppen hogy átértek a hegyen, mielőtt a hágókat embernnyi magasságban elborította a hó.

Aztán ez így ment a következő évben is. Géza alig birkózta le a bizánciakat a déli határok mentén, már ott toporzékoltak

a sógor követei az újabb hadjáratba hívó levéllel. Lehet, hogy Géza már nagyon unta a dolgot, de mert egykor a szavát adta Izjaszlávnak, hogy megsegíti, hát ismét kiküldött keletre egy 10 ezer fős sereget, de ő maga inkább otthon maradt. Innen-től kezdve kezdett egy kicsit komikus lenni a helyzet. Ugyanis a magyarok tényleg segítettek a sógornak elfoglalni Kijevet, egy darabig ott vendégeskedtek nála, aztán hazaindultak. Ámde alig ért haza a magyar sereg, már mögöttük nagy porfelhőben vágattak Izjaszláv újabb követei az újabb, Gézának címzett SOS-levéllel – kiderült, hogy amit megszerzett, már el is vesztette, beleértve Kijev városát is, és ismét segítségért könyörög... Sejttem, hogy Géza ekkor már kicsit morcosan vette kézbe az újabb levelet és nem túl szép dolgokat gondolhatott a kedves sógorról!

Izjaszláv ezúttal megígérte, hogy utoljára kéri a segítséget, sőt Géza nem is kell hogy jöjjön, csak erős sereget küldjön, mert – és kezdte sorolni, ki mindenkivel tűzött össze ismét, és hogy azok mind ellene vannak, tavasszal lesz egy döntő összecsapás. Sőt, a sógor azt is megígérte: ha most győz, olyan erős lesz, hogy egyrészt többé nem szorul majd segítségre, másfelől meg, ha Géza bajban lesz, csak üzenjen neki, és jön majd, hogy megsegítse..!

Géza már éppen arra gondolt, hogy nem megy el többször orosz földre, éppen eleget járt arra mostanában, és mivel ő folyton háborúzott, hát most is másfelé vezette egyik seregét. A másikat viszont 1151 tavaszán tényleg elküldte a sógorhoz. Ez a sereg minden addiginál nagyobb volt. A halicsi Vladimírko látva, hogy nem bír már Izjaszlávval – aki tényleg egyre erősebb lett! – hát a Kijev felé közeledő magyarok elé vágott. Az emberei, orosz civilek a magyarok éjszakai szállásain italt osztottak ingyen a magyaroknak, közülük hát sokan leitták

magukat, és úgy merültek álomba. Éjszaka aztán a halicsi fejedelem csapatai rajta ütöttek a magyar táboron, sok embert megöltek, több ezret fogságba hurcoltak. A „Kijevi Évkönyvek” latin nyelvű kiadása azt állítja, hogy a halicsiak egyszerűen lemészárolták a magyar sereget – ami azért nyilván nem igaz, nem veszhetett oda szinte mindenki az utolsó szál emberig.

Géza ezt nem tűrhette és fogadkozásai ellenére a következő évben, 1152 kora nyarán ismét nyeregbe lendült egy újabb sereggel. Jó, ha tudjuk, hogy az utolsó négy évben ez volt már a *hatodik orosz hadjárat!* Most már Géza is el volt szánva, hogy bosszút áll halott katonáiért, és egyenesen törtetett előre Halics fővárosa, Peremisli felé. A Szan folyó partján állapodott meg a magyar sereg. A sógor is úton volt ide a maga seregével. A folyó másik partján Vladimírko, ez a „nagy dumás” részfejedelem állt seregeivel, aki már sokszor nyert és sokszor veszített is, nemegyszer pénzzel oldotta meg a vitás helyzeteket, nem haddal.

Vasárnap volt, és még az ellenség is tudta, hogy Géza vallási megfontolásokból ezen a napon nem kezdeményez semmiféle öldöklést, harcot, akciót. Géza orosz felesége, Eufrozina (Izjaszláv nővére) persze otthon maradt, aminthogy ilyen háborúba senki sem vitte feleségét, gyerekeit. Izjaszláv régi ellensége nem más, mint a szuzdali fejedelem, Jurij Dolgorukij („Hosszúkezű”) volt, akinek több joga volt a legértékesebb, legnagyobb rangot jelentő kijevi trónra, mint Géza sógorának, és ezért folytak ott keleten a háborúskodások ekkor már évek óta.

No de vasárnapra jött a hétfő! És ezen a napon Géza már nem ünnepelt. Mondhatnánk úgy is, hogy ez „munkanap” volt, és a magyar sereg az alacsony vízállású folyón váratlanul átrohant. Ezt a lovasok olyan gyorsan megtették, hogy

mire Vladimírko táborában az emberek e korai órán ráébredtek a helyzet rettenetes voltára, már elkéstek. A legtöbbjüket állítólag nem is karddal vágták le, hanem a lovak eltaposták. Nagy győzelem volt ez. Maga a fejedelem, a halicsi Vladimírko is éppen hogy csak visszafuthatott Peremislíbe, ahol ugyan katonája nem nagyon volt, hiszen mindenki ott volt a csatatéren. Ekkor aztán nagy bajba került az örök bajkeverő, aki persze megint furfanggal vágta ki magát. Ajándékokat küldött – no, nem Gézának, hanem a vele jött magyar uraknak és püspököknek! Gyönyörű aranyedényeket, ékszereket, más kincseket, ékkővel kirakott fegyvereket – és ettől a magyar urak megennyhültek. Kérlelni kezdték Gézát, ne adja át Vladimirkót a sógornak, inkább eskesse meg, hogy többé ilyesmit nem csinál, és engedje szabadon. Géza, rettentő sok háborúskodása ellenére is állítólag mindamellettsé vajszívű ember lévén, hajlott is mindekre. Igaz, hogy a sógor közben odaért és próbálta befolyásolni Gézát, de az nem hagyta magát. Vladimirkónak meg kellett esküdnie a keresztre (notabene állítólag Szent István saját imádkozó keresztje volt, amit Géza megörökölt és mindenhol magával vitt, így most is kéznél volt!). Vladimírko persze mindent megígért, amit kívántak, többé nem kezd ellenségeskedésbe, nem fog hadat viselni senki ellen, csak most az egyszer engedjék el...! És elengedték. Géza hazajött, és most már tényleg nem ment el többé orosz földre háborúzni. Ennek persze több oka volt. Az egyik: 1154-ben meghalt Vladimírko, a rákövetkező évben pedig a kedves sógort is eltemették – Magyarország anyagi helyzete pedig megrendült Géza sorozatos és igen költséges háborúi miatt, különösen a kétfrontos hadviselés terhelte meg nagyon az államkincstárt.

És még pár szó Boriszról: Bizáncban maradt, miután oly

fortélyosan éppen a francia király szentföldi seregével jutott ki Magyarországról. Valamikor 1150 és 1155 között – a pontos dátumot nem ismerjük – mint bizánci hadvezér egy kisebb sereg élén megütöközt a kunokkal. De a csatát elvesztette, mi több, ő maga is elesett.

HATODIK FEJEZET:

MAGYAR-GÖRÖG HADAKOZÁSOK

Teljességre törekedni ezen a téren nem szándékunk, már csak azért sem, mert rengeteg ilyen összecsapás, hadakozás, és komplett háború zajlott le a magyarok és a „görögök”, azaz a bizánci császárság között (mint olvashatták könyvünk második fejezetében, már a kalandozó magyarok sem féltek Bizáncig elhatolni), hogy képtelenség lenne mindegyikről beszámolni. Az előző fejezetben említettük is, hogy II. Géza nem egy hadjáratot indított a bizánci görögök, azaz keletrómai latinok utódai ellen. És megesett az is, hogy a bizánciak támadtak Magyarország balkáni szövetségeseire, sőt távolabb élő román segédcsapatokkal feldúlták Erdélyt, a déli Szerémséget, és más magyar tartományokat is.

Bár mint írtam, a régebbi csatározásokat nem is említjük, ennek ellenére van mivel megtöltenünk ezt a fejezetet. Többször előfordult korábban is, hogy ha a magyar király fia vagy fiatalabb testvére nem kapott nálunk kellő elismerést, akkor Bizáncba szaladt és az ottani, mindenkori császár bezzeg rögtön felkarolta az illetőt. Abban reménykedtek a császárok, és ezt egyik sem titkolta, hogy ha az ő pártfogoltja kerül a magyar trónra, akkor függeni fog Bizánctól, esetleg adót is fizet, de hálából mindenképpen átengedi a délvidéket, vagyis

ily módon Bizánc az egész Balkánt uralhatta volna. Az sem volt utolsó szempont, hogy ezen a folyton háborgó vidéken, fent északon (Bizáncból, azaz a mai Isztambulból nézve) egy stabil szövetséges kerülne a trónra, és nem kellene folyton erős csapatokat állomásoztatni arrafelé.

II. Géza is csatározásaival korántsem értek véget az ellenségeskedések, amelyek a legtöbbször abból fakadtak, hogy a bizánci császárok beavatkoztak a magyar belpolitikába, egy-egy király-jelölt mellett tették le a garast, és meg voltak győződve, hogy egyszer végre csak sikerül megvalósítani régi tervüket. A terv pedig nagy vonalakban mindig ugyanaz volt: kiterjeszteni a befolyásukat Magyarországra, ezáltal földrajzilag is közel kerülni Nyugat-Európához, hogy aztán majd a német-római császárság ügyeibe is beleszólhassanak...

Tulajdonképpen csak törékeny béke uralkodott néhány évig, amit aztán mindig háborúk szakítottak félbe. Minden küzdelem után ünnepélyes békekötés következett, nemritkán a magyar király és a bizánci császár jelenlétében. II. Géza, ez a notórius hadakozó természetesen igyekezett elfoglalni a Balkánt, Mánuel, az akkori görög császár meg éppen ellenkezőleg, nem csak megtartani akarta Bizánc korábbi „északi” hódításait, de még ki is terjesztette volna a birodalom határait – Magyarország rovására.

1153 nyarán aztán az a furcsaság történt, hogy mindkét uralkodónak ugyanakkor jutott eszébe rátámadni a másikra. Mindkettő maga vezette a sereget. Egy bizánci krónika szerint Géza „a múlt eseményei miatt akart volna bosszút állni” – nos, a múlt mindkét oldalon már igen bőséges bűnlajstrommá növekedett, volt hát miért keseregni és bosszúra szomjazni.

Most 1153-ban Géza már éppen át akart kelni a Dunán – amely akkor határfolyó volt a két ország között! – de Mánuel

az övénél nagyobb sereggel jelent meg. Erre Géza már valahogy nem is akart átkelni a Dunán, ki tudja, miért..? De azt sem akarta, hogy a szemlátomást ugyancsak átkeléshez készülődő Mánuel jusson át a Dunán. Ennek érdekében még arra is hajlandó volt, hogy a két évvel korábbi hadjárat során a bizánciak által foglyul ejtett 10 ezer magyarért (!) jelentős váltságdíjat fizessen.

Amit a fejezet elején írtam Bizánc magyarországi politikájáról, az voltaképpen kölcsönös volt. A magyar királyok is áskálódtak Bizánc ellen, a mindig aktuális császárt ők is szívesen helyettesítették volna valaki mással. Géza sem tett másképpen, ő meg Mánuel császár hatalomra vágyó unokaöccsét támogatta a központi hatalom ellen. 1154-ben aztán Géza érkezettnek látta az időt, és cseh, szász és boszniai (!) katonák támogatásával rátámadt a bizánci birodalomra. Mánuel meg, mintha már előre sejtette volna, mi következik, azonnal a Balkánon termelt egy jókora sereggel, és Belgrádtól nem messze a két sereg megütközött egymással. Itt a magyarok győztek, de egy évvel később következett a „visszavágó”, ahol meg a bizánciak futamították meg Géza seregét, és a vége megint az lett, hogy a magyarok kénytelenek voltak visszahátrálni az előző évben szerzett hadizsákmányt, és ismét békét kötöttek. Ami persze nem tartott sokáig...

Az 1160-as évek első felében sem volt jobb a helyzet. Pedig addigra Géza meghalt, és öccse, III. István uralta az országot. De a másik herceg, Vak Béla fia, aki később ellenkirály volt egy rövid ideig IV. István néven, már eleve Bizáncban élt, Mánuel császár közeli rokonát vette feleségül, és másról sem ábrándozott, minthogy elnyerhesse a magyar trónt. A bizánci császár természetesen minden erejével támogatta ezt a szám-

űzött Istvánt – ha sikerül őt a magyar trónra juttatnia, nyert ügye van Bizáncnak, Magyarország szinte a legészakibb tartományuk lehet!

De hát volt még másik ellenkirály, László is, Géza fia, akit a magyar urak nem fogadtak el. Mánuel tehát egyszerre két ellenkirályt is támogathatott volna. Ez a László alig néhány hónapos „országolás” után meghalt, a két István maradt a porondon.

1164-ben aztán IV. István, azaz Mánuel császár kedves rokona támadott. Saját vérei ellen. De akkoriban az ilyesmit senki sem vette komolyan, és főleg nem kiáltottak „hazaárulást”. A *haza*, mint közjogi fogalom nem is létezett, az országot a király személye jelképezte és jelentette. Aki átállt az ellenség oldalára, nem a hazát, hanem a királyt, Őfelségét árulta el, azért ilyenkor „felségárulót” kiáltottak, és a bűntettet „felségsértésnek” tartották. Amiért persze nagyurak esetében nemcsak fővesztés (lefejezés), hanem birtokelkobzás is szerepelt (ha paraszt követte el ugyanezt, tőle nem volt mit elvenni, csak az életét).

Gondolom, ez a sors várt volna a törvényes uralkodó ellen lázadó „bizánci Istvánra” is, de hát ő nem került a magyar urak kezébe.

A Fekete-tenger felől tört be az országba és bizony meggon-
dolatlanul, túlságosan is vakmerően rohamozott. Kevés ma-
gyar volt vele, bizánci segédcsoportokkal érkezett – de az a
néhány magyar úr is sorban elszakadt tőle, átszökött III.
Istvánhoz, és gyorsan hűséget esküdött neki. (Ebből sejthető,
hogy birtokaik voltak Magyarországon, amiket nem akartak
elveszíteni. Rosszindulatú vélekedés ez részemről, de nagyon
is reális, hiszen a magyar urak nagyobb részét már akkor is
csak az önzés vezette.)

A bizánci haditerv szerint ekkor Mánuel császár is útnak
indult, egy még erősebb haddal átkelt a Száván, és a mai Bács
megyéig tört előre, már magyar területen. Keletről meg
közben közeledett IV. István, bár egyre fogyó haddal. Akár
hiszik, akár nem, mindebből nemhogy nem lett háború, de
még egyetlen kis fegyveres csetepaté sem – közbelépett ugyanis
a cseh király! Mint békéltető. Rávette a császárt és a magyar
királyt, hogy kössenek békét. Ezek után Mánuel haza is ment
Bizáncba, de IV. István tovább ágált, nem tartotta be a meg-
egyeződés feltételeit, kis híján el is fogták őt a törvényes király,
III. István katonái. Akkor végre elmenekült.

Akkoriban annyira megszokott lett már ez a háborúskodás,
hogy még a korabeli krónikások is azzal kezdték az éves
beszámolókat: „A következő évi bizánci-magyar háború ekkor
és ekkor vette kezdetét”... Csak a dátumok cserélődtek, a
háború már szinte konstans, azaz állandó állapot kezdett
lenni. Ha eljött a nyár eleje, akkor indulnak a hadak! – mond-
hatták akkoriban mindkét országbán.

Ebben az 1165-ös háborúban – ezt kevesen tudják – volt
egy „tengeri”, helyesebben folyami ütközet is, afféle kisebb
dunai „hadihajókkal”. Zimony várában időzött a száműzött
IV. István, és ő maga irányította a védelmet. A magyarok
körülvették a várat, annak ellenére, hogy addigra a görögök
már az egész Szerémséget (Ma: Szerbia) elfoglalták. A magya-
rok ostromolni kezdték Zimonyt. Meglehetősen formátlan,
behemót és nehezen irányítható folyami hajóik voltak, míg a
bizánciak mozgékonyabb, ügyesebb hajókkal rendelkeztek.
Ezeknek a legénysége ráadásul összeszokott volt, alakzatokba
fejlődve egyszerre támadták a nehezen mozgó magyar hajókat.
Görög krónikák (pl. a *Nicetas Choniates*) szerzői szinte
kéjelegve írtak erről a folyami ütközetről, elsősorban azért,

mert ők győztek. A magyar hajókat megfutamították, de a vezérhajót elfogták, lenyilaztak rajta mindenkit, aztán felgyújtották. Mivel a tűzfegyvereket (és a löport) akkor még nem találták fel, hát a víz fölött is a nyílvevesszők ezrei szálltak, és esetleges közelharcban dárdák, lándzsák, kardok kerültek kézbe.

De azért a magyarokat sem kellett féltetni. A várban lévő emberek között többeket megvesztegettek, és azok megmérgezték IV. Istvánt, mire a védők értelmetlennek látva a további harcot, megadták magukat. Még csak nyár eleje volt, amikor a törvényes magyar király – akinek így már egyetlen vetélytársa sem volt az élők sorában – elfoglalhatta Zimonyt. IV. Istvánt különben a haragos magyarok – III. István hívei – nem temették el, csak kidobták a hullát a várárokbba. Majd amikor – idézzük – „a természet figyelmeztette őket, hogy el kell temetni”, azaz amikor a halott oszlásnak indult, akkor tették földbe.

No, de Mánuel nem olyan fából faragták, hogy kedves rokona halálát megbosszulatlanul hagyta volna! Már június közepén ott volt Zimonynál. A helyzet tehát pár hét alatt megfordult, az előző ostromlókból lettek most a vár védői, és az előző védekezők fogtak neki az ostromnak. A görög krónikások persze mindenütt csak „barbárokat” írnak – e szép szóval a magyarokat illették – akik keményen védték a várat.

Közzjáték: a csehek Magyarországon

Még élt IV. István, amikor az egyik soron következő bizánci-magyar háború előtt az orosz Eufrozina királyné, III. István anyja, hallván az előkészületekről, a cseh királyhoz menesztett

egy küldöttséget, és segítséget kért (ez volt a pár oldallal előbb említett eset, amikor a cseh király közbelépett és békét kötött a szembenálló felekkel). Ám ennek is voltak érdekes háttéreseeményei.

II. Vladislav cseh király meghallgatta a magyar küldötteket, akik tulajdonképpen az özvegy királyné magánakciójának eredményeképpen jutottak el Prágába. Idézzük az erről beszámoló magyar történész-krónikást, Paulert: „A cseh király rögtön össze is hívta a cseh urakat, és kifejtette előttük szándékát, hogy a magyar király segítségére megy a görög császár ellen. Volt, akinek tetszett a dolog, de ellenzék sem hiányzott. 'Soha senki se hallotta' – mondák – 'hogy a cseh király csináljon magyar királyt, vagy a magyar király cseh királyt'. „Nem akarok én magyar királyt csinálni”, vágott vissza II. Vladislav, „hanem azt, a ki már király, akarom megvédeni ellenségei ellen. A ki ebben velem akar tartani, jöjjön velem! A ki nem akar, maradjon felesége oldalán!”

A csehek a krónikás szavai szerint „felbuzdultak”, a királyt és a fiát, a morva herceget – aki nem melleleg III. István sógora volt – nagy sereg követte magyar földre. Csak hát itt történt egy kis baj. A „szövetségesek” úgy viselkedtek, mint az ellenség, vagy talán még annál is rosszabbul. Pauler: „De a csehek, szokásuk szerint, rablók módjára vonultak keresztül az országon, melynek védelmére jöttek; széjjel-ozsolva gyilkoltak, gyűjtogattak; rabolták, amihez csak hozzáférhettek, és számtalan marhát hajtottak el magukkal. A nép, a merre jöttek, futott, menekült. Így értek le az ország déli részéig...” Ezután következett a cseh király nagy „béke-csinálása”, aminek viszont a magyarok számára elég nagy ára volt, hiszen a cseh hadsereg visszafelé is pontosan úgy viselkedett, mint amikor délnek haladt...

Mánuel nem volt gyáva ember. Az egyik hadjárat alkalmával, hogy embereit bátorítsa, a dunai étkelésnél az egyik első csónakba szállt – pedig a túlparton már gyülekezett a rájuk váró magyar sereg. Mánuel átkelt, és embereivel védte a hídfőállást, míg a korlátozott számú csónakokkal, bárkákkal megérkezett a második, majd a harmadik átkelő hullám, és megfutamította a magyarokat.

Ha kellett, otthon hagyta beteg feleségét is, de rohant a csatába a magyarok ellen. Belgrád várának ostromakor például azt is megtette, hogy egy dárdával a kezében megközelítette a várkaput, egészen közelnýargalt, és dárdáját belevágta a kapuba – ezzel is kimutatta, hogy nem fél a haláltól, és semmi ellenféltől ő bizony meg nem riad.

Most, amikor 1165-ben a bizánciak elvesztették Zimonyt, a magyarok pedig védelmezték, ott bizony hatalmas küzdelem zajlott. Több görög krónikában is megtaláljuk az ostrom részletes leírását. És azt is, hogy amikor a „rómaiak” – mert a bizánciak még mindig a kelet-római birodalomnak tartották államukat, és előszeretettel nevezték magukat nem (csak) görögnek, hanem inkább „rómainak” – elfoglalták végre a várat, bizony válogatás nélkül legyilkoltak benne minden „barbárt” azaz magyart és balkánit. Pedig – jegyzem meg – azok is keresztények voltak...

Zimony bukása után a magyar táborban meglehetősen zűrzavar uralkodott. Alig akarták elhinni a történeteket. Követeket küldtek Mánuelhez, és felajánlották neki a békéért cserébe azt... amit már úgyis megszerzett! Ez volt az az időszak, amikor Dalmácia is Bizáncé volt, a Szerémséget elfoglalta. És erre talán nem túl szerencsés ötlettel állt elő a magyar békekövetség. Mánuel tudott sértően gúnyos is lenni, mert állítólag így válaszolt a követeknek, és rajtuk keresztül a magyar királynak:

– Miért akartok nekünk adni olyant, ami már úgyis a miénk? Megvettük Zimonyt, Dalmáciát bírjuk, urai vagyunk mindannak, amit most adni akartok. Vagy talán van még nektek egy másik Szerémség, egy másik Zimony, más Dalmácia is..? Ha van, mutassátok meg, és két kézzel elfogadjuk..!

Még tett néhány nagyon is átlátszó célzást arra, hogy a magyarok általában esküszegők, soha nem tartják be az ígéreteiket, ezért tehát ő a jövőben is résen lesz... *„Mit fogtok nekünk adni, hogy megengeszteljenek?”* – kérdezte ismét, aztán hirtelen más hangnemre váltott (hiszen diplomata is volt ő, nem csak harcos):

– Azonban hadd lássátok, hogy én nem vagyok ellensége a békének; ti is keresztények vagytok! Esküdjöttek meg tehát arra, amit ígértetek!

És így aztán megkötötték a békét, de az ebben az esetben kizárólag Mánuel jóakaratan múlott.

Persze mondanom sem kell, hogy ez a megalázó vereség nem hagyta nyugton III. Istvánt. Békekötés és egyezés ide vagy oda, alig várta már, hogy eljőjön a következő év, és annak nyara, máris megindult a magyar hadsereg a Szerémséget visszaszerezni. Mánuelnek ekkor elfogyott a türelme, elege volt a magyarokból, többé nem jött fel északra személyesen hadat vezetni. Viszont ő sem akarta megbosszulatlanul hagyni a magyar esküszegést, hát egyszerre *három hadsereget* indított a magyarok ellen! Méghozzá olyan távoli útvonalakon, hogy némelyiket már akár „expedíciós hadtestnek” is nevezhetnénk. A három seregből kettő az anyaországtól távol állomásozott.

Az első sereg persze a szokásos útvonalon jött fel a Dunához, hogy megtévessze a magyarokat. A második viszont a Fekete-tenger felől jött, útközben főleg román fegyvereseket bérelve

fel erősítésül. Ezek a csapatok Erdélyt rohanták meg, és elpusztították, amit útközben találtak. A harmadik sereg még északabbra ment fel, az orosz Halics felől, tehát Bizánctól legalább másfélezer kilométer távolból ölelte körül a Kárpátoktól most éppen nem védett magyar földet, és így a bizánciak északkelet felől orosz földről csaptak le őseinkre. Méghozzá sokszor olyan területeken hatolva át, ahol emberek nem is tudtak élni a zord természeti körülmények miatt.

Ennek a háborúnak osztrák közvetítéssel lett vége, a szembenálló felek fegyverszünetet kötöttek. 1167-ben persze megint a magyarok törték meg a fegyverszünetet, ezúttal Dalmáciát akarták visszaszerezni, ami csak kis részben sikerült, és Mánuel helyett egy hadvezére jött fel nagy sereggel a Dunához, hogy végre móresre tanítsa a „barbárokat”. Érdekes, hogy mindkét seregben voltak besenyők is, mint afféle zsoldosok, bérharcosok, de a magyarok mellett még osztrákok is harcoltak, a bizánci seregben pedig törökök és perzsák (!) is felbukkantak. De akadtak zsoldos szerbek és itáliai katonák is.

A Száva mellett csaptak hát össze 1167 nyarán, és félelmetes öldöklés után a magyarok fejvesztetten megfutamodtak – az ellenség nagy túlerőben volt, a magyar sereg pedig eléggé szervezetlennek mutatkozott. A „rómaiak”, azaz bizánciak itt is bevetettek egy folyami hajóhadat, amelynek legfőbb teljesítménye abban merült ki, hogy a csata végén hazafelé futó magyarokat a vízparton elfogta, vagy a vízben úszva menekülőket leöldöste. A bizánci sereg nagy zsákmánnyal indulhatott haza.

De meg kell mondanunk, hogy nem csak Mánuel fordult el a magyar ügyektől – a maga szempontjából teljesen reménytelennek tartotta a magyarokkal úgy a folyamatos hadakozást,

mint a békekötéseket és fegyverszüneteket, amiket szerinte mind egy szálig megsértettek a magyarok – hanem a magyar állam számára is véget értek ezek az idők. Egyfelől II. Géza és III. István véget nem érő háborúi rettenetesen kimerítették az ország anyagi lehetőségeit, pláne, hogy szinte semmilyen hasznot nem hoztak – és az országot vezetőik érdeklődése is másfelé fordult. Bizánc, bár továbbra is velünk határos állam maradt, már nem volt annyira fontos, hogy érdemes lett volna újabb háborúba bonyolódni vele. Talán a történészek nem értenek velem egyet (mert hisz magamat nem sorolom közéjük, elismerve ugyanakkor, hogy ez az egyik legszebb szakma és foglalatosság), de én úgy érzem így utólag: kiderült, hogy a két állam egyformán erős. A váltakozó szerencsével folytatott küzdelmek alighanem ráébresztették úgy a bizánci, mint a magyar vezetést, hogy nincs értelme a további harcoknak. Egyikük sem győzheti le a másikat. Nekünk ez – ha tényleg így volt – újabb ok a büszkeségre. Hiszen Bizánc egy nagy birodalom volt, korabeli nagyhatalom. Több földrészre terjedt ki, és népek tucatjait hajtotta uralma alá, azonfelül régi és büszke múlt állt mögötte: az egykor oly fényes Római Birodalom örökösének tartotta magát, és részben az is volt. Ezzel szemben a magyar királyság akkoriban még csak egyike volt az európai államoknak, amelyek egyáltalán nem voltak nagyok, népesek, erősek.

Mánuel különben 1180-ban meghalt, és ezzel véget is ért Bizánc nagy hódító „arany” korszaka. A magyarok pedig a következő években békében éltek, és szinte egyáltalán nem indítottak háborúkat.

De mindenki tudta, hogy ez az állapot nem fog sokáig tartani.

HETEDIK FEJEZET:

MAGYAROK A SZENTFÖLDÖN _____

Hogy egy ilyen hosszú útra magyar katonák is elindultak volna? Bizony, megtörtént ilyesmi, nem is egyszer. Való igaz, hogy akkoriban, a tizenegyedik század végén indultak be egy pápai ötletre a keresztes hadjáratok. 1095-ben II. Orbán pápa két célt is kitűzött a leendő harcoló felek elé. Az egyik: meg kell védeni a pogányok önkényétől a keleten élő keresztényeket. A másik volt a Szentföld visszaszerzése. A nyugati államokban sok keresztény vélte úgy – és nemcsak az Egyház papjai, hanem „civilék”, azaz hívők is – hogy túrhetetlen dolog, ha Krisztus szülőhelyét és szentséges mártírhalálának színterét éppenséggel pogányok uralják. A törökök, arabok, tehát az iszlám hívei természetesen nem pogányok, hiszen ők is egyistenhívők (sőt, mivel csak egyetlen isten létezik mindkét vallás tanai szerint, nyilvánvalóan *ugyanannak* az istennek a hívei voltak mindkét oldalon, sőt ez a helyzet természetesen máig nem változott!), így hát nem helyesen nevezték őket pogánynak. De mint tudjuk, ez az elnevezés helyet kapott a magyar gyakorlatban is, a török megszállás idején az emberek a legtöbbször nem is „törököt”, hanem „pogányt” mondtak és írtak.

Szóval felmerült az ötlet, hogy hadakat kell indítani Ázsiába,

jobbára a mai Izrael és Palesztina területére, erővel vissza kell foglalni a Szentföldet az idegenektől. Azt persze sejtették, hogy azok az „idegenek” nagyon erősek, ezért nem is vártak könnyű sikert. Ma már tudjuk, hogy a keresztes háborúk majdnem pontosan 200 esztendőn át folytak, de a legjobb esetben is csak „pillanatnyi” eredményeket hoztak, az eredetileg kitűzött nagy, igazi célokat soha nem érték el. A Szentföld továbbra is „pogány” uralom alatt maradt.

De ezt akkor még senki sem tudhatta, úgyhogy kétszáz éven keresztül majd’ minden évben mozgolódtak a hívők Európában. Voltak államok, amelyek a keresztes hadjáratok okozta konjunktúrából éltek. Egész intézmények, lovagrendek, papi szervezetek épültek rá a „kereszteshadjárat-iparra”, ami mellesleg akkoriban a tömegturizmus egy válfaja is volt egyben. Rengeteg ember, főként persze férfiak utaztak Európa minden szegletéből valahová a Földközi-tenger partjára, hogy hajón folytassák útjukat. Egy kisebb részük pedig a Balkánon át vándorolt le, hogy Bizáncon keresztül jusson el a Közel-Keletre, konkrétan a Szentnek nevezett Földre. Bár nyolc nagy hadjáratról tudunk, és persze tömérdek kisebb is zajlott a nagyok közötti időkben, kétségtelen, hogy a középkori európai emberek látószögét tágították ezek az utazások. Akik maguk nem jutottak el a Szentföldre, azok másoktól hallottak róla sokat, azoktól, akik odaértek, és élve vissza is jöttek. Mert hát persze sokan odavesztek a harcokban, az eltérő éghajlati körülmények között és miatt, a legtöbben meg talán a járványok következtében. De az is kétségtelen, hogy szellemi, művészeti, sőt tudományos téren is értékes dolgok kerültek be akkor Keletről a mi földrészünkre. A keresztes hadjáratok megkönnyítették a kereskedelmet, és segítettek abban is, hogy az itteni emberek jobban megismerjék a világot.

Száz évvel az első hadjárat meghirdetése után, az 1190-es években – Magyarországon III. Béla uralkodott – ismét felmerült egy nagy európai összefogás gondolata a Szentföld felszabadítása érdekében. Valamivel korábban már a magyarokat is megérintette a dolog előszele, ugyanis 1189-ben I. Frigyes – Barbarossa, azaz „Rótszakállú” – német-római császár nem a tengeri, hanem a szárazföldi utat választotta, és 100 ezres seregével jelképesen „kopogtatott” Magyarország kapuján. Bár akkor elég feszült volt a magyar-német viszony, átengedték ezt a hatalmas sereget az országon. Ennyi embert együtt, azt hiszem, az ország fennállása óta nem láttak. Bárki fogadott volna arra, hogy ebből nagy zűrzavar, problémák, bajok, konfliktusok lesznek a vonulók és a helyi lakosság között. És lám – nem lett semmi baj! A fegyelmezett keresztes sereg – talán tudatában lévén, hogy itt is keresztények élnek – nem viselkedett úgy, amint az efféle had szokott, és baj nélkül átért az ország túlsó határára. Ugyan magyar urak is csatlakoztak Frigyeshez, hogy segítenek felszabadítani a Szentföldet – köztük volt kilenc báró és ispán. De valamiért meggondolták magukat és Plovdiv magasságában tisztelettel kérték a Rótszakállút, engedje őket haza, mégsem akarnak tovább menni. Az erről nekünk híreket hagyó német krónikás (Arnoldus Lubecensis, azaz Lübeck-i Arnold) igencsak sajnálkozva jelezte, hogy 1189. november 19-én „hat ispán, a győri püspök, és az összes többi magyar, Őfelsége a császár engedélyével visszaindult a hazájába, és fájdalom: a sereggel csak három ispán vagy báró maradt.”

Nincsenek híreink arról, hogy ezután mi történt a három magyar főúrral és kíséretükkel. Azt tudjuk, hogy ez a sereg még csak Kis-Ázsiában járt, amikor Frigyes fürdés közben belefulladt egy folyóba, katonái pedig, hogy legalább a csontjait

tartósítsák, egy nagy üstben egyszerűen *megfőzték* a halott császárt, a csontokat magukkal vitték, a sereg pedig nem folytatta az útját.

De azért fel-felbukkantak magyarok az európai keresztes hadakban is. Kiket a hit, kiket a kalandvágy, vagy más körülmények indítottak arra, hogy részt vegyenek ama küzdelmekben, és ezer veszélynek tegyék ki magukat. 1191-ből tudunk egy Miklós nevű magyar grófról (a családnevek akkor még nem voltak szokásban), aki esetleg Ugron győri püspök fivére lehetett. Akko várának ostroma idején francia és angol királyok által vezetett keresztes hadakban bukkantak fel magyarok. Úgy az angol Oroszlánszívű Richárd, mint a francia Fülöp Ágost (aki melleleg Béla király sógora volt) sem tudták elfoglalni Jeruzsálemet, és mind dolguk végezetlenül tértek vissza Európába.

Eleinte a magyarok nem szervezeten, mint (keresztes) hadsereg indultak a Szentföldre, hanem mondhatni „fakultatív” alapon, egyénileg. Egyházi emberek, mint Jób esztergomi érsek, vagy Mak nevezetű nádorispán, akit Moknak is neveztek (sok érdekes dolgot tudhatnak meg róla „Magyarország kormányzói és nádorai”c. könyvemből).

III. Béla nem akarta megengedni, hogy jeles magyarok a németekhez csatlakozva menjenek a szent háborúba (sajátos „dzsihád” volt ez keresztény részről, ismerjük el...), merthogy ő maga akart vezetni egy keresztes hadjáratot a Szentföldre. Mint kijelentette, ő bizony elindul „erős sereggel, felemelt karral, de alázatos lélekkel” – azaz fegyverrel a kézben. Csak hát Béla megbetegedett, és erejét veszítve kénytelen volt belátni: egy ilyen utazás nem neki való. Hát az egész szentföldi hadjáratot egyszerűen rátestálta kisebbik fiára, Endrére (Andrásra), hogy majdan ő menjen. Mindenestre, ha nem

menne, akkor egy síron túli apai átkot is kilátásba helyezett a fiúnak. Endre persze megígérte a haldoklónak, és miután apja 1196. április 23-án meghalt, rávarratta a jelképes keresztet az egyik ruhájára. Bélát állítólag megmérgezték, de most nem erről szól a történet. Imre nevű fiából király lett, Endrének pedig nem jutott semmi, de persze volt miből élnie. Annyit örökölt apjától, hogy beválthatta az ígéretet. Csak hát valami okból Endrének egyáltalán nem volt sietős a Szentföldre menni. Elköltötte-elverte az apjától rá maradt vagyont. 1197 nyarán Dél-Olaszországban csatlakozni akart egy német csapathoz, hajót keresett, hogy Palesztinába menjen. Végül mégsem indult el. Tudjuk, hogy a fegyverét nem a pogányok, hanem saját bátyja ellen fordította, és belháborút kezdeményezett a hatalomért. Később végül is az ország egy részének ura lett a herceg, de ettől csak az étvágya jött meg. Mindenki azt várta, mikor legyint az egészre, és indul a Szentföldre – de csak itthon maradt, csak küzdött, intrikált, forrongott, másokat is tüzelt a bátyja ellen.

Végül is pápai parancsra békültek ki. Imre bejelentette, hogy mindketten elmennek a Szentföldre, és ő is felvarratta ruhájára a keresztet. De megint háborúk törtek ki a Balkánon, majd Velencével, és a két fivér csak itthon maradt.

Aztán meg az urak és a főpapok itthoni veszekedései tették bizonytalanná a vállalkozást. Imre sem szeretett volna úgy elmenni, hogy közben ki tudja, mi történik az országával?

Imre végül is elfogatta öccsét, bezáratta, és csak ekkor merte kihirdetni, hogy keresztes hadjáratra indul. (Endre felesége ekkor már az a bizonyos Gertrúdis volt, aki miatt aztán a Bánk bán-féle történet lezajlott később.) Aztán Imre meghalt, némi huzavona után nem a kiskorú fia, hanem Endre lett a király. De a pápa még mindig emlegette azt az egykori

fogadalmat, sőt esküvést, amit Endre az apjának szóban, a pápának pedig írásban tett. Keresztes hadjáratot, keresztes hadjáratot! – jelentek meg az unalomig ismételt szavak a Rómából érkező levelekben.

Endre sokáig itthon háborúzott, aztán a felesége gyilkosaival volt elfoglalva, keresett és talált egyéb ürügyeket is, csak hogy ne kelljen elmennie. De aztán III. Ince pápa négyéves fegyvernagyvárost rendelt el a keresztény hatalmak között, úgy hogy nem marad már újabb ürügy. Egyházi pénzekkel is megtámogattak egy nagy európai közös keresztes háborút. Ince meghalt 1216-ban, de az utódja is nagyon jól tudott Endre fogadalmáról és levelekkel bombázta, induljon már el! Csak hogy tudjuk: Endre ekkor már *húsz esztendeje* halogatta az indulást, és ez érthetően felkorbácsolta az indulatokat a Vatikánban is... Ahogyan az szokásban volt, végrendelkezett, elrendelte, kik helyettesítsék őt távollétében, és mi legyen, ha idegen földön találna meghalni.

Nyugaton egész tömegek indultak el egy-egy úr zászlaja alatt, ha keresztes hadjáratról volt szó. Magyarországon bezzeg sem az urak, sem az egyszerű emberek valahogy nem lelkesedtek eléggé, így a magyar csapat meglehetősen szerényre sikeredett. Még a papság sem rohant jelentkezni – voltak gazdag urak, sőt püspökök is, akik inkább pénzadománnyal váltották ki magukat a kellemetlen és veszélyes kötelesség alól.

Vége 1217-ben elindultak a magyarok is (egy krónikás két oldalon sorolja a nevezetesebb résztvevőket, bár lehet, hogy rajtuk kívül már csak a szolgáik voltak tagjai az oly nehezen megszületett expedíciónak?).

Velencével kellett megegyezniük, mert csak az tudott hajókat adni a seregnek. A velenceiek persze alaposan megzsarolták

Endrét, és rengeteget kértek azért a tíz gályáért, amit ígértek. A hajók csak akkor indultak el a Rialto mellől – jegyezték fel az ottani krónikások is – amikor a magyarok előre kifizették az utat. A gályák akkor Spalatóba, azaz a mai Splitbe mentek, hogy felvegyék utasaikat. Csatlakoztak Gertrudis németországi rokonai, és Endre ottani barátai, kisebb-nagyobb uralkodók a maguk szerényebb csapatával. Endre Zágrábon keresztül vonult kíséretével, egy csöppet sem kapkodott – Splitben a velencei hajók már majd' egy hónapja várakoztak rá –, július vége helyett augusztus végén érkezett. Addigra „a városban rengeteg lett a keresztes vitéz, az utczán ember, barom miatt alig lehetett járni”.

De Endre ekkor sem sietett. Hagyta elmenni az egyik német csapatot az általa bérelt hajók egy részén. Bár a tervek szerint szeptember elején már Ciprus szigetén kellett volna lennie, még mindig az Adria partján várakozott – de mire? Talán azt remélte, hogy történik valami, ami felmenti őt fogadalmának teljesítése alól, és mégsem kell útra kelnie? Végre ősszel elindult. Sok zarándok már nem is fért fel a hajókra, azok hazamentek, hogy jövő tavaszig várjanak ismét. Végül is a magyarok októberben értek partot Palesztinában. Akkor Jaffától Bejrutig volt egy keskeny parti sáv, ami a korábbi keresztes hódításokból maradt, és nem több.

Olyan drágaság volt, hogy a szegényebb keresztések nem bírták anyagilag – akkoriban senki sem finanszírozta központilag ezeket a katonákat, mindenkinek magának kellett megszereznie az élelmet, a szállást, az abrakot a lovának, stb. A szegényebbeket tehát mindjárt haza is küldték ugyanazokkal a hajókkal.

Közzjáték: hogyan néztek ki a keresztesek?

Korabeli források szerint a magyar urak éppen úgy néztek ki, mint a franciák. Már csak azért is, mert csak a franciák és a magyarok borotválták az arcukat, tehát csak ők voltak „csupaszképek”. A zászlójuk is olyan volt, mint a franciáké, ezért aztán kezdetben a helyi lakosság is, meg a lovagok is gyakorta összekeverték őket. Aztán alig jött divatba francia földön a csöbör vagy fazék formájú sisak, Magyarhonban is viselni kezdték az emberek. A jelek szerint az akkori vitézek nem érzékelték, hogy ez a forma mennyire nevetséges lehet egy-egy ember fején...

A korábbi, főleg lovagkori nagy, majdnem embermagas pajzsokból addigra sokkal rövidebb lett, és háromszögletűvé változott. A legtöbb keresztesnek több méter hosszú lándzsája volt. És hogy ha nem zárt alakzatban, felvezetéssel, nemzeti zászló alatt közlekedtek a lovagok, hanem egyenként vagy néhányan együtt, szerették magukat másoktól megkülönböztetni. Nemzetiség szerint kicsiny háromszög alakú, alig tenyérynyi zászlócskákat erősítettek a lándzsájuk végéhez, annak hegye alá. Ezzel jelezték már messziről, miféle keresztesek közelednek. Ez persze a nemesek kiváltsága volt.

Volt nekik címerük is, természetesen elsősorban Endre vitte a kilenc- vagy tízcsíkos pajzsot, ami mellest Endre pecsétjén is látható, de minden nemes úr büszkén viselte a pajzsán saját magyar nemesi, családi vagy nemzetségi címerét is.

Az öltözetük meg olyan volt, mint az uraké otthon Európában. A nadrág, a csizma mindennapos viselet, páncélokat is hordtak, főleg a kényelmesebb láncingeket, vérteteket.

Nem sok jót írhatunk II. Endre szentföldi, tehát ázsiai kirándulásáról.

Neves királyunk ugyanis alighanem úgy értelmezte a dolgokat, hogy amikor a Szentföldre lépett, máris teljesítette a fogadalmát. Arról, ugye, nem volt szó, hogy neki harcolnia is kell! Így hát, amikor a többiek, egyik-másik csoport elindult a parti sávról, be a földrész belsejébe, hogy megütközzenek a Szentföldet uraló „pogányokkal”, Endre király inkább afféle korai turistaként viselkedett: inkább üdült, mint harcolt, közben ezt-azt vásárolt is, főleg ereklyéket. A helybeliek őt is, másokat is nagyon becsapták, mindenféle „szentek csontjait” és egyéb tárgyakat adtak el a tájékozatlan európaiaknak nagyon drágán.

Endre azt viszont nem ellenezte, hogy társai harcba induljanak. A magyarok részt vettek hát több, kudarcra végződött vállalkozásban, kisebb hadjáratban a helyi arab-török erők ellen. Miközben az idegenek, és pár magyar is, a tengerparttól távolabbi harcokban fárasztotta magát, Endre királyunk, a „keresztes turista” ekkor hajókirándulásra indult a Földközi-tengeren, megnézett néhány – ma libanoni, szíriai – tengerparti várost. December közepén a magyarok még egyszer csatába indultak „a Jordán forrás vidékére, hogy megfenyítsék a hegyi lakókat, akik folytonosan háborgatták a sidoni vagy sayetti keresztény báróság területét”. Nem volt ez kellemes vidék – még arra járni is veszélyes lehetett –, a hegyek között remek íjászok laktak, nem volt mit enni, a rossz időjárás is sok veszteséget okozott. Egy ötszáz fős magyar csapat csak azért is meg akarta mutatni egyfelől a többi keresztesnek, másfelől a helybelieknek, hogy milyen kemény legények ők. Már félúton voltak Damaszkusz felé, amikor az ellenség váratlanul rájuk támadt. Sokakat megöltek, sok

lovat elvittek, és a csapat vezérét is elfogták. A megmaradt magyaroknak egy szaracén – értsd: feketebőrű – megígérte, hogy jó úton visszavezeti őket, de ez csapda volt. Útközben őket is megtámadták az iszlámhitűek. Egyre több halottjuk volt, és egyre többen estek közülük fogságba. Mire végeztek az áruló útikalauzzal, már késő volt: apránként az egész csapat odaveszett – három ember kivételével, ők nagy nehezen visszavergődtek a magyar táborba.

Innentől kezdve már nemcsak Endrénk nem akart folytatni bármilyen háborút, de a megmaradt magyaroknak is elment tőle a kedve. Ráadásul nagy esők, viharok is tépték őket, úgy-hogy végül is megtizedelve tértek vissza a kiindulópontjukra, a Földközi-tenger partjára. Endre ekkor – körülbelül három hónapos semmittevés után – bejelentette, hogy már eleget időzött a Szentföldön. A többi keresztes kérve kérte, hogy maradjon, de hiába. Ekkor a jeruzsálemi keresztény pátriárka egyházi átokkal sújtotta királyunkat, de ő sem tarthatta már vissza, hanem Endre 1218. január elején a ciprusi királlyal együtt elindult haza. „A magyarok mind gályával, lóval, marhával, fegyverrel vele mentek, a Szentföld nagy kárára”. (A „marha” szó akkoriban vagyont jelentett, nem egy négylábú állatot.)

Ennyi volt a „magyar keresztes hadjárat”, amelynek ugyan volt több száz magyar áldozata, de igazából sem a magyar, sem a keresztes hadjáratok történetébe nem írták bele magukat egykori őseink.

NYOLCADIK FEJEZET:

CS APATAINK OSZTRÁK FÖLDÖN

Szinte természetes, hogy mivel Ausztria a szomszédunk volt, hát vele is háborúztunk. Igaz, akkoriban még önálló ország ezen a néven – „Ausztria” – nem létezett, egyes tartományai voltak hol német, hol cseh kézben, olykor mások is uralták mai szomszédunkat, részben vagy egészben.

IV. Béla idején, azaz a tizenharmadik század közepén, éppen az 1240-es évek vége felé, és valamivel később, a király gondterhelten tekintgetett napnyugat felé. Béla volt addig a leg-hosszabb ideig uralkodó magyar király, rengeteg háborút vívott szinte minden szomszédjával, még a lengyelekkel is összetűzött, ami pedig az ismert és szinte határtalan rokonszenv miatt nem volt egyszerű eset. Harcolt keleten az oroszok földjén, viaskodott a csehekkel (mint majd látni fogják), és vívott háborút a szerbekkel is.

Lehet, hogy az osztrák tartományokra nem vetett volna szemet, ha nem történnek ott bizonyos dolgok. Az akkori cseh király, aki sok tekintetben németebb volt a németeknél is, mindent megtett volna, hogy az osztrák tartományok közül a lehető legtöbbet megszerezze magának. Ahogyan lenni szokott, szerzett magának ottani híveket. Mindig minden országban akadtak olyan földesurak, akik valami okból

nem szívelhették saját királyukat, vagy egyszerűen csak újabb, még nagyobb birtokokat akartak nyerni maguknak, és ezért készen álltak a felségárulásra, idegen királyok szolgálatába állni. Mi több, ha lehet, trónra is segítik azt az idegent, aki aztán természetesen bőkezűen meghálálja nekik ezt a kiadós segítséget.

Nos, a királynak sem kellett sokáig keresgélnie, talált ilyen osztrákokat. Jegyezzük meg, „osztrákoknak” az egykori Ostmark lakóit, vagyis a „keleti tartomány” népét nevezték, de a tizenharmadik században volt Stíria vagy Stájerország, volt Karinthia, lent délen, közel a szlovénekhez volt Krajna, nyugaton pedig bajor föld volt az is, ami ma arrafelé Ausztria.

A magyarok úgy „jöttek a képbe”, hogy néhány osztrák úr, elsősorban a rablólovag Preussel-fivérek, Henrik és Wernhard, akik mellesleg notórius párbajozók is voltak, meg Schenk von Habsbach (mindannyian Frigyes herceg szolgálatában álltak) cimboráikkal együtt betörték Nyugat-Magyarországra, és ott egész vármegyényi területeket pusztítottak el. IV. Béla, mint feljegyezték, „szörnyen felindult e kihívó gonoszságra”. Gondolom, régebben is szándékában állt már egy kicsit rendet csinálni napnyugaton, és a gazdag osztrák tartományok némelyikére neki is fájt a foga (több magyar király szerette volna elfoglalni Bécset, de mint tudjuk, ez csak Hunyadi Mátyásnak sikerült századokkal később). Hát most itt volt az ok és az alkalom, hogy a rengeteg háborúskodása közepette végre arra is felvonulhasson.

Béla király tehát általános felkelésre hívta az ország nemeségét. Az urak – szokásuk szerint – nem nagyon kapkodták el a dolgot, így csak elég későn, 1250. júniusában indulhattak el. A sereg nem volt kicsi – pontos létszámát persze nem ismerjük –, és bizonyos, hogy a magyarok mellett kunok is

voltak benne szépszámmal. Béla „megesküdött az urak és püspökök előtt, kik vele jöttek, hogy előbb nem megy haza, míg egész Ausztriát fel nem dúlta!” Nemes cél, mondhatom, de hát azok ilyen idők voltak.

A magyar sereg észrevétlenül lépte át a határt, ahol őrség nem volt. Aratás ideje, június vége felé, és hát a magyarok a mezőn találták a legtöbb embert. „A sereg férfiakat ölt, nőket meggyalázott, templomokat a menekülőkre gyújtott” – félreértés ne essen, most nem osztrák, hanem magyar krónikákból, sőt történészektől idézek. Bizony volt olyan városka, ahol állítólag négyezer ember menekült a templomba a magyarok közeledtének hírére. A támadók egyszerűen rájuk gyújtották a templomot. A pap még minden jelenlévőt feloldozott bűnei alól, majd mind egy szálig megégtek vagy füstmérgezésben pusztultak el. (Az ilyesmit jó tudni azoknak, akik azt hiszik, hogy a magyarok a középkori küzdelmekben – vagy bármikor később – lovagias, nemes ellenfelek voltak. Nézzünk szembe a ténnyel: semmiben sem különböztek más népek katonáitól, férfiúitól.)

A pusztítás több mint egy hónapig tarthatott, mert tudunk olyan városról, amelyet csak július végén égettek fel a kunok, akik valóságos tatár hordaként viselkedtek. A dúlás Bécstől lefelé Semmeringig terjedt. A mészárlás egyik fő okozója, az egyik Preussel-fivér, Wernhard azt hitte, hogy most majd megleckézteti a magyarokat. Ő, a hadvezér és párbajhős az első szembejövő magyar alakulat kapitányát nézte ki magának. Rajta is vesztett, mert a kapitány jobbnak bizonyult nála. Ákos fia Ernye szemtől szembe rohant az osztrákkal, „lándzsájával lováról ledobta, és a paripát agyonszúrta” – gondolom azért, hogy ha amaz mégis feláll, ne tudjon elmenekülni. De Wernhardot az emberei kimentették onnan, kölcsönlovon

menekült, és alig jutott be a legközelebbi várába. Az emberei is megrémültek a magyaroktól és megfutamodtak.

A magyar sereg azokban a hetekben több várat is elfoglalt, de a legtöbb osztrák úr, akik nem sokkal korábban részt vettek a nyugat-magyarországi pusztításokban, néhány várba bezárkózott, és felkészültek a védelemre.

Mondanom sem kell, hogy ezt a támadó magyar sereget maga a király vezette, és IV. Béláról addigra sokszor kiderült, hogy jól ért a hadviselés számos formájához, igazi vezérré nőtte ki magát. Ő, aki még megfutott – igaz, a túlerőtől kényszerítve – a tatátok elől, most, kilenc évvel később már erősen kézben tartotta a háború menetét.

A magyar földön oly veszedelmesen viselkedő osztrák urak közül Kirschlag várába szorultak a legtöbben, amit aztán Béla körülvelt és ostromolni kezdett, végül el is foglalta.

És ezzel a hadjárat véget is ért. A magyar földre betörő urak elnyerték méltó büntetésüket, Béla és serege pedig hazatért a nyilván nem kevés zsákmánnyal. A magyarok a maguk részéről befejezettnek tekintették ezt a sajátos „kalandozást”.

Közben egy morva úr, aki származása révén akár a cseh koronát is megszerezhetette volna, éppen elszalasztotta a lehetőségét. Idézve egy krónikást: „Nagyravágyása, mely korlátot nem ismert és eszközeit nem válogatta, rávette volt, hogy vezérévé legyen a cseh uraknak, kik elégületlenek voltak királyukkal. Terve, megszerezni a cseh koronát, nem sikerült: annál inkább kapott az osztrák, stájer hercegségen. Otakár csinos, barna, fiatal ember volt, középtermetű, de erős, ki ügyességével a tornajátékban, személyes bátorságával a csatamezőn, megnyert vagy meglepett barátot és ellenséget. Hadvezér nem volt, de megvolt benne a tehetség, hogy sikereit kürtölni, vereségeit leplezni tudja a világ előtt.” Ez eddig

meglehetősen negatív képet fest Otakárról, de el kell ismerni, hogy később legalább olyan nagy király lett, mint IV. Béla volt nálunk. Afféle rendteremtő, felvirágoztató, szervező típus.

Otakár, az előző cseh király fia mindenáron uralkodni akart valahol, és ha már otthon nem tehetette, mert kibuktatták a hatalomból, hát különféle fortélyokkal elérte, hogy Stájerország (Stíria) urává tegyék. Otakár németes műveltségű, németeket és német kultúrát kedvelő ember volt, ezért könnyen ment neki a dolog, hamarosan behízelegte magát az osztrák urak köreibbe. Béla és a magyarok átláttak rajta, tudták, hogy karrierista, mohó földfogláló, hatalommániás – de hát ez egyáltalán nem számított valami ritkaságnak már azon időkben sem.

Otakár „ezerrel” haladt előre a maga útján: feleségül vette a bécsi Frigyes herceg nővérét, aki ugyan Otakár anyja lehetett volna (éppen kétszer annyi idős volt, mint ő), de hát a hatalomért mindent! Így bekerülve a legmagasabb rangúak közé, gátlástalanul kezdte kiszélesíteni hatalmát az osztrákok között.

„Mikor IV. Béla látta, hogy a cseh király fia mint foglalja el az osztrák birtokokat a nélkül, hogy arra valami felsőbb sanctiója, a pápa felhatalmazása volna, ő is hozzálátott és kezdett a határszélen, jelesen Stíriában foglalni és birtokba vete a stájer Drávavölgy kulcsát, Pettaut...” Ez az egész egy kicsit óvodai színvonalra emlékeztet: *ha neki szabad, nekem is* kezdetű mondatok jutnak eszünkbe.

1752 nyarán aztán egy szép nagy magyar sereg Pozsonyból el is indult Bécs felé. Állítólag kilenc „király” mint szövetséges menetelt együtt Bélával Bécs felé – de ezt ne vegyük szó szerint, kilenc nagyobb külföldi úr lehetett vele, mindegyik pár száz lovassal és/vagy gyalogossal, köztük még oroszok is.

Persze megint vittek magukkal néhány kun alakulatot, ezek mint a tatárok, végigviharzottak északon, becsaptak „Morvába” is, azaz Morvaországba, amely akkor sem volt önálló. Egy ottani krónikás szerint a kunok a morvák földjén „sok ezer keresztényt megemésztettek: sem kornak, sem nemnek, sem egyházi rendnek nem kegyelmeztek” – ami annyit tesz mai nyelven, hogy aki eléjük került, azt levágták, amerre elhaladtak, ott élő ember nem maradt. Persze amit a kunok műveltek, azt is a magyarok számlájára írták, hiszen egyfelől azokat is Béla hozta oda, másfelől meg, mint előbb láttuk, a tősgyökeres magyar katonák sem viselkedtek másként.

Mint azt a kései krónikás írta: „Nyugat felé Tulnig raboltak a magyarok, kunok. Mindenütt ölték, vágták, tömegesen rab-szíjra fűzték a népet. Mindenütt égtek a falvak, kolostorok, a templomok.” És megint felgyújtottak egy templomot tele menekült emberekkel – 1500-an égtek el élve.

Nem csoda, hogy ilyen körülmények között „Bécs környéke Bélának hódolt, Otakár nem mutatta magát”. Persze később annál bátrabb lett: „De amikor IV. Béla visszavonult, előjött, sőt Stájerország egy részét is elfoglalta”, vagyis a nagy zűrzavaron ismét keresett valamit ez a ravasz ember. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy Béla csak megvárta, míg kitavaszkodik, és ismét lehet hadjáratot indítani – 1253 nyara a sereget ismét osztrák földön találta.

Otakár egyszerre uralkodott morva földön – ha már Prágát nem kapta meg apja után – és Stájerországban, de a legtöbb időt persze a morvák között töltötte. Mire eljött a június, Béla már a morváknál hadakozott, ahová magával vitte akkor kamasz fiát, Istvánt is. Persze megint a kunokat küldték előre, hogy hintsék a rémületet – azok meg is feleltek a magyar elvárásoknak, ezúttal morvaföld nagyvárosát, Olmützt

(ma: Olomouc) dúlták fel, amit a magyarok később Olmücz-nek írtak. E hadjárat során, csak egyetlen napon, 1253. június 25-én a magyarok „ezer meg ezer keresztényt legyilkoltak” – így emlékezik meg egy ottani korabeli feljegyzés. Ahogyan egy évvel korábban Ausztriát, úgy most Morvaországot pusztították a magyar seregek, miközben IV. Béla Olmücz mellett táborozott erős kísérettel.

Közzáték: keresztények – keresztények ellen

Végig, a kereszténység immár csaknem két évezredes történetében látható, hogy a hivatalos egyházi propaganda ellenében az egyházhoz, az azonos valláshoz tartozás egyáltalán nem jelentette valamiféle felsőbb ideológia általános elfogadását, pláne nem betartását. Hiába nevezték a kereszténységet a szeretet vallásának – a történelem, főleg Európában, bebizonyította, hogy ezen vallás áldozatainak számát csak százmilliókban lehet mérni. E hit és Krisztus nevében sok ezer hadjáratot indítottak az elmúlt időkben, sok tízmillió ember esett áldozatul így vagy úgy.

Az, hogy valaki keresztény, egyáltalán és soha nem jelentett akadályt abban, hogy más keresztények ellen emelje a fegyverét. A középkorban, és később is, a keresztények úgy irtották egymást, mint bármilyen más ellenséget. Ez alól nem kivétel a két világháború sem.

Azokban az időkben, amelyekről ez a fejezet szól, mindennaposnak számítottak a háborúk ezen a sokat látott és még többet szenvedett földrészen. Ilyenkor a katonák, mint éppen az imént írtuk, válogatás nélkül ölték az ellenséget. Messze nem csupán az ellenséges sereg katonáit! Pusztították az

ellenséges hatalom, adott esetben egy király vagy herceg minden tulajdonát, hogy őt anyagilag is megrövidítsék. Márpedig egy király tulajdonának számítottak a földek, erdők, városok, falvak, és azok lakói is. Minden alattvaló az uralkodó tulajdona, vagyontárgya volt, és sokszor bizony úgy is bántak velük, még saját hatóságaik, saját uraik is.

Ha tehát valahol felbukkant egy ellenséges hadsereg, akkor annak pusztítania kellett. És nemcsak ezen „ideológia” miatt, hanem egyszerűen létfenntartási okokból is. A középkori katonáknak nem volt (egyen)ruhájuk, de még ennivalójuk sem. Azok a seregek nem vitték magukkal száz és száz társzekéren gabonát, tartósított élelmiszereket, stb. azért, hogy a katonákat naponta kétszer vagy háromszor megetessék. Ez lassította volna a haladásukat, és nem is volt rá szükség. Élelmet mindig ott szereztek ellenséges területen, ahol éppen voltak. Ezért bármilyen sereg felbukkanása bárhol automatikusan azt jelentette a polgári lakosságnak, hogy rejtse el értékeit, és mielőbb meneküljön a legközelebbi védett várba, vagy az erdőkbe, bújjon barlangokba és más megközelíthetetlen helyekre, ha életben akar maradni.

Keresztény sereg egy másik keresztény országban éppen úgy viselkedett, mintha pogányok, nem-keresztények földjén járna. Tehát ha osztrákok vagy csehek törtek be magyar földre, elpusztították a templomokat, kolostorokat, és az egyházi birtokokat is – viszont, ha magyarok mentek külföldre, ők is pontosan ugyanezt tették. Kit érdekelt az azonos hit, az azonosan vallott elvek, „a szeretet vallása”..?

„Sok templom a lángok martalékává vált, sokat kiraboltak, sokból – a keresztény magyarok – a harangokat, ereklyéket magukkal vitték”, írta Pauler Gyula, akadémikus történész, ki

ennek ellenére igen színesen és élvezhetően írta meg mindezt a tizenkilencedik század végén díjnyertes művében („A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt”, 1899). A hadjárat során a magyar hódítók rengeteg kisebb várat és várost pusztítottak el. I. Vencel cseh király, Otakár apja nem sokat törődött fia ügyeivel, hálátlan alaknak és törtetőnek tartotta saját fiát, akitől óvakodni kell, hiszen mindenre képes. Így nem is küldött neki segítséget, pedig a veszedelem már nem csak a morva, de a cseh területeket is fenyegette. Vencel mindenesetre megparancsolta, hogy Prága védelmét erősítsék meg, hamarjában emeljenek még új falakat, és töltsék fel a raktárakat élelmiszerekkel – egyszóval arra is felkészült, ha a magyarok Prágát vennék ostrom alá hálátlan fia miatt, aki korábban kis híján kiütötte a kezéből a királyi jogart.

Tegyük hozzá, hogy Bélát sziléziai, lengyel és orosz segéds csapatok is kísérték, amiket általában a vejei, különféle hercegek vezettek. Bár most is egy „osztrák”, stájerországi uralkodó ellen zajlott a hadakozás, annak színtere morva, azaz cseh föld lett. Előző évben a magyarok osztrák földet, most Otakár székhelyét, Morvaországot pusztították. Kegyetlen háború volt ez, jegyezték fel többen, hiszen csak az osztrákoknak vagy 100 ezer emberükbe került – ennyi volt stájer földön a halottak és a rabként elhurcolt emberek száma. A magyarok különösen sok nőt és gyermeket hurcoltak el rabszolgának (merthogy a magyarok még ekkor is rabszolgatartó nemzet és ország voltak, ne feledjük).

Mivel minden más mellett rengeteg egyházi vagyon is elpusztult, a pápa is megelégtelt a dolgot, és egyre fenyegetőbb leveleket küldözgetett a harcoló feleknek, hogy hagyjanak fel a háborúskodással. Végül is elsőnek Béla engedett: 1253. augusztus elején abbahagyta Olmücz ostromát, visszafordította a

seregét, és hazafelé menetelt. Magatartása példamutató volt, amit nem csak a pápa értékelt, de azok a stájer urak is, akik közben kiábrándultak Otakárból, és már nem is akarták annyira, hogy uralkodjon fölöttük. Inkább más király vagy herceg után néztek...

1253. szeptemberében, mire Béla hazatért – a pápára bízta a békéltetést, diplomatákra pedig a tárgyalásokat – meghalt I. Vencel cseh király, Otakár apja, és ezúttal már semmi sem állt a becsvágyó és ravasz fiatalember útjában – ő követte apját a cseh trónon. A következő évben aztán a pápai követek vezetésével a két ország diplomatái Buda alatt találkoztak, és eldöntötték, hogyan osztják meg a Stájerföldet (nagyjából fele-fele alapon). A pápa unszolására a két király is találkozott Pozsonynál ugyanazon év májusában, és aláírták a szükséges okmányokat.

Stájerország Semmeringtől le délre egészen Krajnáig Béla birtoka lett. És ha valaki azt hinné, hogy ezek után béke és nyugalom szállt az osztrák és magyar földekre, sajnos nagyot téved. Mert hát persze a békesség nem tartott sokáig.

A gondok Stíria, vagyis Stájerország birtoklásából származtak. Kezdjük azzal, hogy a magyar állam ekkor olyan földekhez, városokhoz és ezzel *alattvalókhöz* jutott, akik – ha mégoly csonkán is, de – élveztek már bizonyos emberi, polgári jogokat, amiket őseik vívtak ki maguknak. Ám most egy „keleti barbár” (az ő szóhasználatuk) hatalom kerekedett föléljük. Egy történész véleménye annyiban finomította ezt az a helyzetet, hogy ezt jelentette ki: „A magyar uralom itt jobban megállapodott s rendezettebb viszonyokkal találkozott, mint a Balkán-félszigeten” – és tényleg így történt. Ne szépítsük a dolgot: osztrák földön már civilizáltabb viszonyok uralkodtak, jobb körülmények között éltek még az elnyomott

alattvalók is, mint nálunk. Most attól tartottak, és joggal, hogy egy ilyen „elmaradott” ország uralma alá kerülnek, és ez óhatatlanul is lehúzza őket a mélybe, elveszíthetik addigi előjogaikat, életszínvonalukat.

Való igaz, a konfliktus „borítékolva” volt, és ismét nem osztrák, hanem magyar krónikásokra hivatkozom, őket idézem. Béla régi hívét, Guthkeled Istvánt herceggé tette és kinevezte nem csak horvát bánnak, de a hozzánk csatolt Stájerország kormányzójának is. A „zágrábi herceg”, ahogyan Istvánt nevezték, kemény kézzel kezdett a rendcsináláshoz az új tartományban. Erre volt is némi indoka, ugyanis egynémely stájer urak igazából afféle rablólovagok voltak, akik olykor kicsaptak váraikból, kifosztottak kereskedőket, felégették falvakat, majd a zsákmányukkal hazamenekültek a biztonságos falak közé. Már akkoriban néven is nevezték ezen urak egy részét. Liechtensteinek, Stubenberge, Wildonok, Pettauok most megriadtak, és engedelmeskedtek a magyar hatalomnak. István herceg „zabolázta, megbüntette az erőszakot, az önkényt, védője volt az elnyomottaknak, az egyháznak”. A stájer urak tehát – sejtetően egyelőre – meghúzták magukat, „bár nem mindnyájan nézték jó szemmel, hogy magyarok is jönnek az országba, a várakba, megszállnak, parancsolnak”.

És most egy „apróság”: már Halicsban az ottani orosz és más helyi lakosság is felpanaszolta a különböző korokban, amikor ez a föld magyar megszállás alatt volt, hogy a magyarok „hetykén, gőgösen bánnak alattvalóikkal”! Stájer viszonylatban még azt is felhánytorgatták, hogy a megszálló magyarok „nem hagynak békét a szépasszonyoknak”. Mosolyoghatnánk ezen, de inkább gondolkozzunk el. Mi sem voltunk különbek tehát, mint más idegen megszállók más országokban, más korokban. Lenézően, gőgösen viselkedtek

őseink a helyi lakossággal, amivel csak növelték a belső ellenállást és a késztetést egy esetleges lázadásra.

Ismétlem, tudni és érezni lehetett, hogy készül valami a „megszállók” ellen. A stájernek nyilván nem a szép asszonyok kegyeire pályázó magyar urak ellen fenekedtek. Csak az alkalomra vártak, amikor fellázadhatnak és lerázhatják a magyar igát. És el is jött a megfelelő alkalom 1258 elején. Az eseményt a Reimchronik-ból is ismerjük. István herceg, Béla helytartója éppen egy büntető expedíciót szervezett az egyik stájer rablólovag, Siegfried Mahrenberg ellen, akinek bizonyára nem kevés gaztett volt a számláján, ha már ehhez a drasztikus módszerhez kellett folyamodni. A Dráva völgyben haladt a csapat, amikor más stájer urak „nem akarván tovább túrni a magyar 'gőgöt', fegyvert ragadtak”, és nem is tették hiába: sikerült meglepniök a sereget. Bizony alaposan megverték a magyarokat, és bizony a magyaroknak csúfosan menekülniök kellett, futásnak eredtek, ha élni akartak. Még István is csak sebes lovának köszönhetette, hogy sikerült elmenekülnie, és nem esett fogságba – de hamarosan rá kellett jönnie, hogy üldözik. Marburgba (ma: Maribor, Szlovénia) érve éppen fürödni akart, amikor felbukkantak a nagyon kitartó stájer lovasok, és rajtaütöttek. A herceg-helytartónak nem maradt más választása, mint úgy ahogyan volt, majd-hogynem meztelenül kapott lóra, és keresztül úsztatott a Dráván. Így menekült meg. Végül is egy másik várban magyarokra akadt, akik adtak neki ruhát, és onnét menekült aztán tovább Magyarországra. Nagy szűgyen volt ez, nemcsak Guthkeled István hercegnek, de Bélának, és voltaképpen egész Magyarországnak. Sejtethetjük, miféle gúnydalok születtek később a majd' meztelenül menekülő hercegről, a „büszke helytartóról”...

Persze talán nem is kell külön mondani, hogy Béla éktelen haragra gerjedt, amikor értesült a történekről. Főleg amikor megtudták Magyarországon, hogy a stájeroknál igazi fölkelés tört ki, szervezkednek és fegyverkeznek, és semmiképpen sem szeretnének visszatérni a magyar uralom alá. Nos, Béla „maga szállott síkra”, azaz vezette a seregét. Igaz, eltartott pár hónapig, míg sikerült összeszednie a hűbérurakat és azok szolgáit, fegyvereseit, így aztán már nyár közepe lett, mikor stájer földre ért. Pettau mellett állt meg seregével, hogy bevegje, és annak urát feltehetően kivégezze, ezzel akarta megijeszteni a többi lázadót. Most már a fiát, az akkor körülbelül tizennyolc éves Istvánt hozta magával, akit még otthon „Stíria hercegévé” nevezett ki. Rábízta hát a fiára a lázadó tartományt, de egyrészt maga is ott volt a sereggel, másfelől fia mellé rendelte a másik Istvánt, a Drávánál pórul járt herceget, hogy az segítse majd a még fiatal és tapasztalatlan fiát.

Végül is úgy tűnt, békésen is megoldódik a helyzet. Pettau a magyar királyé lett, de nem kellett ostromolni. Béla attól kezdve azt nevezte ki a magyar helytartó székhelyévé. Fia, az ambiciózus, és hadvezéri babérokra törő tehetséges fiú, István kapott még magyar területeket is: Vas, Zala megyét és a Bakony-vidéket, hogy „kikerekítsék” a neki jutó hercegséget, és ott apja engedélyével úgy uralkodhatott, mintha az ott mind egy külön ország lenne, amit ő vezet. Nem kétséges, hogy Béla ily módon adott fiának gyakorlati terepet, hogy ott készüljön fel a majdani egész ország uralására. Jó iskola lehetett ez a fiatalembernek.

Ám még azon év végén karinthiai urak támadtak meg néhány stájer urat, akik a magyarok mellett tették le a garast, nem lázadtak István herceg ellen. Nos, ezt a fiatal királyfi

nem nézte tétlenül, 1259 elején „Karinthiára tört, s az ország nagy részét irtózatosan elpusztította. „Seregének kunjai, szokott módjukon garázdálkodtak, a mit felgyújthattak, elrabolhattak, azt felgyújtották, elrabolták; nőkön, apáczákon erőszakot tettek, sok mindenféle embert rabságra hurcoltak...” – vallja be egy magyar forrásunk.

Keleten ismét felbukkantak a tatárok! Fenyegették Magyarországot is, végül inkább csak Lengyelországban és persze orosz földön pusztítottak. Talán emiatt a stájer urak ismét felbátorodtak, hitték, hogy Bélának most keleten gyűlik meg a baja, hát akkor ők meg majd szépen elszakadnak a magyar koronától... Ráadásul ismét „visszatért a képbe” Otakár, most már mint cseh király. Bizonyára úgy érezte, ismét lehet keresni valamit ezen a konfliktuson, és hátha ezúttal sikerül megkaparintania az osztrák tartományt?

Csak hogy Béla a szomszédainál korábban megtudta, hogy végül is a tatárok lemondtak a Magyarország elleni támadásról, és sebesen felkészítette hadseregét, sőt „egész birodalmát mozgásba hozta a rossz szomszéd ellen”. Éppen ezért kora tavasszal, sőt mint hangsúlyozták a későbbi szerzők: böjt idején, márciusban indultak el a magyarok, amikor még senki sem számított rájuk.

De most nem Stíria volt a cél – hanem Csehország! Ott kellett megvédelmezni a stájer tartományt, hiszen onnan fenyegette veszély. Külső segítség nélkül a stájer urak már aligha mertek volna ismét a magyarok ellen lázadni. Köztudott volt, hogy a stájer ellenállást a távolból Otakár mozgatja. Vele kellett hát leszámolni.

IV. Béla és fia, István szinte az egész magyar erőt a Morva folyó mellé gyűjtötték. Tudták, hogy Prágában dőlnek el a dolgok – aki ott győz, azé lesz Stíria, és nyilván még annál is

több más tartomány, terület. Elég nagy hazardírozás volt ez Béla részéről, valljuk be.

Persze most is velük voltak a kunok, már csak azért is, hogy rémületet keltsenek az ellenség sorai között. Bár milyen furcsán hangzik: Béla seregében akadtak még igazi... tatárok is! Nyilván egy felbérelt csapat, ijesztő, vad külsejükkel még a magyar szövetségeseinkben is félelmet keltettek. És persze, ahogyan természetes volt, különféle orosz, lengyel, sziléziai hercegek, igaz, jobbra nem is sereggel, csak szolgakísérettel, hogy jelezzék országnak-világnak: ők Béla és Magyarország mellett állnak ebben a konfliktusban. Voltak ott persze székeltek és „oláhok”, azaz románok is, de bizony „böszörmények” és bulgárok, rácok (szerbek) és görögök: valóságos „egyesült európai” sereg állt ott a csatamezőn – de a másik oldalon sem csupán csehek sorakoztak fel. Otakárt szinte minden osztrák tartományból, „államból” támogatták: stájerok, karinthiaiak és mások. No persze az ő oldalán is akadtak sziléziaiak, lengyelek, és persze németek. Mivel egy korábbi fegyverszünet június 24-én telt le, és a magyarok készen álltak, de Otakár még gyűjtötte katonáit és az sem volt titok, hogy Bécs és Brünn (ma: Brno, Csehország) között lesz a találkozó egy városka mellett, hát Béla fia István herceg máris kitalálta, hogyan lehetne itt győzni. Vagy 10 ezer magyar, kun, román és székely katonával sebesen átkelt a Morván. Méghozzá éjjel indult el, nehogy a kémek meglássák, mit tervez. De sajnos helyi kalauza utat tévesztett, a meglepetés nem sikerült, egy kisebb csetepaté tört csak ki István serege és a csehek között. A magyarok csapdába csalták az ellenséget, vagy ötszáz lovast levágtak, a halottakat – köztük főurakat – kifosztották, és távolabbra vonultak. A hírt hallván maga Otakár is odarúgott emberei élén, de nem merték megtámadni a

magyarokat. Talán mindkét fél szerencséjére „közbe jött iszonyú vihar, eső, mennydörgés, villámlás és mindent homályba borított. Csatáról többé szó sem volt.”

Végül is július 4-én indultak meg a seregek egymás ellen – természetesen mindkettő csak az ilyekor kötelező mise (!) után. A papok természetesen mindkét seregben győzelmet kívántak a maguk oldalának, ami nem kis dilemma elé állíthatta az Istent, hallván e fohászokat... Végül is csak a folyó választotta el a két sereget, mindkét fél igen imponáló látványt nyújtott a sok címeres zászlóval: csillogtak a páncélok, a lándzsák hegye, a kardok. Eléggé vitás, hányan lehettek, de a legtöbb krónika szerint a csehek-osztrákok-stb. 100 ezren lehettek, a magyarok ennél valamivel – nem sokkal – többen. A seregek napokig álltak ott, és kiderült, miért várt Béla. Nagyon okosan helyezkedett várakozó álláspontra, ugyanis kétszázezer embernek és majdnem ugyanannyi lónak rengeteg élelemre és takarmányra volt szüksége, ezt pedig azon a környéken már alig lehetett fellelni. A magyarok jobban bántak a lovaikkal, mint saját magukkal – a lovaik megkaptak mindent, hogy formában legyenek, az emberek meg keveset ettek. Maga a király és fia jártak elől jó példával: naponta egy csibét vagy galambhúst ettek, semmi egyebet. A németek-osztrákok, de még a csehek is nagyétkűek lévén, hamar elfogyasztották a magukkal hozott készleteket. Akkoriban hamarjában született is a táborokban egy mondás, miszerint „Béla tovább elragódik egy kosár foghagymán, mint az ellenfelei ezer sódaron”.

Otakár kezdte belátni, hogy túljártak az eszén, de még nem ismerhette el. Ha most elengedi a sereget, vagy akár csak annak egy kisebb részét, hogy menjenek és kerítsenek enni-valót és takarmányt, akkor a magyarok rácsapnak, és könnyen

győznek. Ha meg tovább vár, akkor végleg elfogy az enni-való és a takarmány, és akkor lesz csak még nagyobb baj!

Nem tudunk ilyen helyzetről a világtörténelemben, a csaták történetében sem. Hogy két sereg kiéheztetésre játszva álljon egymással szemben, arra várva, melyiküknek fogy el előbb az enni-valója és lovaik takarmánya..! De itt éppen ez történt. Végül Otakár rájött, hogy most nem csatázni, hanem tárgyalni kell, és követeket küldött Bélához. A magyar király kitérő választ adott, így aztán a cseh táborban továbbra sem tudták, hogy akkor most mi lesz? Otakár végül ismét elküldte Bélához a követeket. Csátát akart, de hát köztük volt a folyó. Egyiküknek át kell kelni a másik oldalra, hogy összecsapas-sanak. Ha valamelyik kezdene elvonulni, akkor a másik sebesen átkel a folyón, és megtámadja az elmenőben lévő, ezért nehezen védekező csapatokat.

Otakár azt üzenté most: vagy a magyarok kelnek át, vagy engedjék meg, hogy a csehek átkeljenek a Morván, és majd utána ütközzenek meg. Béla érdekes módon a kunokkal tanácskozta meg, mi lenne a nekünk kedvezőbb változat. Végül megüzenték Otakárnak, hogy a magyarok fognak átkelni, ezért másfél napos fegyverszünetet kértek: július 12-én egész nap, és 13-án délig ne legyenek harcok, addig a magyar sereg átér a folyón Ausztriába – merthogy ez a terület akkor éppen oszt-rák földnek számított.

A csehek tehát elvonultak a folyótól, hogy ne akadályozzák a magyarok átkelését – kihasználták az alkalmat, hogy gyorsan élelmet szerezzenek: sokan egészen messzire elkalandoztak, csak hogy találjanak valahol enni-valót maguknak és a lo-vaiknak. Otakár az utóvédekkel együtt csak 12-én hajnalban ment el a folyótól, és a magyarok számára szabaddá vált az átkelés. Meg is kezdték a nyomulást a Morva általuk már

korábban megismert gázlóin. „Gyorsan jöttek, szakadatlanul és terjeszkedtek a Morvamezőn”. Olyannyira sebesen érkeztek erre az oldalra, hogy a még nem túl messze lévő stájerek is megpillantották őket, és árulást kiáltottak – nem gondolták, hogy a magyarok tényleg csak aznap hajnalban kezdtek átkelni, és lám, máris itt vannak, és ennyien..!

Végül is az ijedelem és e félreértés miatt felborult a rend, amiben megegyeztek. A cseh-osztrák csapatok visszafordultak, és rárontottak a már átkelt magyarokra – Béla bosszankodva, majd haragosan nézte, hogy az embereinek nagyobb része még meg sem kezdhetette az átkelést, és máris zajlik a csata! Ő is elárulva érezte magát.

Július volt, rettenetes hőség, és a csata mindinkább kibontakozott. Egyre újabb és újabb alakulatok kapcsolódtak bele mindkét oldalról. Baj volt, hogy Béla és főemberei még a túlparton rekedtek, így csak nézhették az ütközetet, de nem sokat tehettek, nem vezényelhették a magyar csapatokat.

Sajnos hamar eldőlt a dolog: amikor a nehézkesség rátámadt a magyarokra, főleg a kunokra, azok nem tudták fel tartóztatni az ellenfelet, és futásnak eredtek. A rossz példa ragadós volt, és sebesen terjedt: más magyar alakulatok is menekülőre fogták. Mindenki visszafelé jött volna már, de a Morván csak a gázlókon lehetett átjutni, másutt mély volt a víz és meredek a part. Állítólag 18 ezer magyar, kun, orosz, és más nemzetiségű vitéz esett el a lovasharcban, és majdnem annyi, körülbelül 14 ezer gyalogos is vagy a vízbe fúlt, vagy ott vágta le őket a parton. A folyó most rettenetes akadálnak bizonyult. „Volt hely, a hol ember, ló egész hidat csinált a folyón.” A magyar sereg teljesen felbomlott, szétesett, nem volt vezetés, nem volt parancsnok, aki megállíthatta volna a futókat, megfordíthatta volna az ütközet kimenetelét.

István királyfinak nyoma veszett, senki sem tudta, mi lett vele, és bizony be kell vallanunk: IV. Béla is elvesztette a fejét, és kíséretével lóhalálában Pozsony felé menekült. Még a táborát is otthagya, így aztán az első cseh, morva, osztrák katonák, akik átkeltek a folyón, hihetetlenül gazdag zsákmányra tettek szert.

Később kiderült, hogy István herceg is szerencsésen megmenekült, de a háború folytatására senki sem gondolhatott a magyar táborban. Követeket küldtek Otakárhoz, és békét kértek. Otakár persze „úgy beszélt, mintha csak tőle függne, hogy egész Magyarországot elfoglalja és megigazza, de azért mégis elfogadta a békét”.

Persze, neki állt a zászló, így aztán Béla a diplomatáin keresztül fogcsikorgatva volt kénytelen átengedni neki Stájerországot, és ígéretet tett arra is, hogy kisebbik fia – szintén Béla – feleségül veszi az egyik német örgróf lányát „barátságuk megerősítésére”. A magyar urak és a püspökök nyilvánosan esküt tettek rá, hogy a békeszerződésben foglaltaknak eleget tesznek („a feltételek hív megtartására”). Adtak főbereket is kezesnek, azaz túszként – ha nem tartanák be, amit ígértek, a kezeseket az ellenség kivégeztetheti. Persze, kivégzések így is történtek, mert a csatában elfogott magyarok és kunok közül többekkel végeztek. „Más foglyokat embertelenül kínoztak, hogy a váltságdíjat kicsikarják”. Egy nemes úrnak az egyik fülét levágták, két fogát kitörték, míg nem ígért jelentős összeget a szabadságáért – ezek ott és akkor mindennapos dolgoknak számítottak, részét képezték a hadviselésnek, a katonai és egyéb szokásoknak. Ráadásul a feldühödött stájer urak a csatából hazafelé tartva mintegy „eltévedtek”, átjöttek magyar területre és Varasd megyében pusztítottak, öltek, raboltak, gyújtogattak (ma: Varasdín, Horvátország).

Béla tehát nem ok nélkül nevezte Otakárt hónapokkal később is az ország „főellenségének”, láthatóan nem tudta megemészteni a morvamezei kudarcot. Ám kiderült, hogy mindkét fél érdeke volt a további békesség fenntartása. Otakár persze dicsekvő levelet írt a pápának a győzelméről, és azt állította: csak azért nem rohanta le és pusztította el „a nagy Magyarországot”, mert az meggyengítette volna őt a tatárok elleni harcában, és így a félelmetes ázsiai népség még az ő hazáját is akadálytalanul elérte volna... Ez szépen hangzott kétségtelenül, és lehet, hogy Rómában el is hitték!

Mindenesetre Béla is csöndben maradt, mert tényleg félt a tatároktól. Ha jönnének, kiben lelhetne szövetségest nyugaton? Csak Otakárban..! Hiszen ő volt a legközelebb, neki is tartania kellett a keleti veszedelemtől. Ezért a békekötés után (1261. március 30.) még ő kereste a kedvét Otakárnak, nehogy az ismét ellene forduljon, és akkor Magyarország egy esetleges tatár támadás idején két tűz közé kerüljön. Otakár feleségül kérte a későbbi Szent Margitot, Béla mindvégig kolostorban élő lányát, de Margit senki kedvéért – még az apjáért sem – akarta megszegni a fogadalmát. Később egy lengyel királyfi is hiába kérte meg a kezét.

A tatárok nem jöttek, de a barátság Otakárral nem romlott meg, ellenkezőleg, mondhatni: kiteljesedett. A cseh király újabb házasságával távolabbi rokonságba került a két uralkodó, és életük végéig megtartották már mind a békét, mind a barátságot. Egészen olyan volt hát a történet befejezése, mint a mesékben.

KILENCEDIK FEJEZET:

EHEK ELLEN

Mindenképpen sok gondot okozott azonban az a tény, hogy Otakár továbbra sem mondott le ausztriai birtokok megszerzéséről, sőt ezt-azt el is ért e téren. Míg Béla élt, nem volt semmi baj, a két király kölcsönösen respektálta egymást. De amint Béla fia, V. István került a hatalomba, a helyzet megváltozott. Igaz, eleinte Otakár nem mutatkozott a nyílt színen, csak tüzelte az osztrák rablólovagokat, grófokat, hogy kisebb-nagyobb csapatokkal támadjanak magyar földre. Ezért az 1270-es évek elején a nyugati magyar határon gyakorta lángoltak fel a pusztító tüzek, falvak váltak füstté és korommá, csak üszkös falak maradtak a sebesen érkező, és éppen olyan sebesen lezajló rablótámadások után.

Amikor ezeknek a dolgoknak a rendezése már nagyon sürgetővé vált, akkor végül a magyarok sürgetésére a cseh király is hajlandó volt találkozni Istvánnal. A magyar uralkodó éppen Krakkóból tért haza, ahol szövetséget kötött a lengyel királlyal. A diplomaták Bécs és Pozsony között a Duna egy kis szigetén – voltaképpen egy kavicsos zátonyon – találkoztak: mindkét király csak tizenkét embert vihetett oda magával, csónakban.

Otakár már ekkor Karinthia elfoglalására gondolt, és a megélvő kevés osztrák földjéhez még sokkal többet akart.

Azon a szigeti találkozón – mint egy cseh krónikás feljegyezte éppen – „sok okos szót lehetett hallani, mert ahhoz értenek ám a magyarok!”, mármint a csavaros beszédhez, de inkább a kevés tett jellemzi őket...

Mai diplomáciai nyelven a következő történt. A hangulat megenyhült, a felek kölcsönösen elismerték, hogy a két ország közötti barátságra szükség van, azon év novemberétől kezdve két évre fegyverszünetet kötöttek, mi több, kijelöltek mindkét oldalról négy-négy tekintélyes embert, akik majd a közben felmerülő problémákat egymás közti tanácskozással megoldják. A dolog egyik szépséghibája volt, hogy István Karinthia ügyében teljesen szabad kezét adott Otakárnak, jelezve: Magyarországot nem érdekli, ha ő elfoglalja azt a tartományt, csak a békét a magyarokkal tartsa meg.

Az olvasó sejtheti: nem volt tartós a béke, hisz máskülönben ez a fejezet sem kerül be a könyvünkbe. Otakár a sajátos kis, zátonyon tartott békekonferencia után haladéktalanul délnek indult seregével, és nemcsak Karinthiát, de Krajnát (a mai Szlovénia egy részét) is Prágához csatolta.

No de mi történt ezek után? Megint csak felizzottak a falvak a nyugati határszélen, be-betörtek az osztrák urak, és ismét elindult a szóbeszéd, hogy azokat Otakár pártolja, sőt uszítja a magyarok ellen. Sőt, a dolgok odáig fajultak, hogy a Sopron környéki, ruszti és kőszegi urak, meg délnek végig a Drávaig számos magyar úr is átállt az „osztrákokhoz”, azaz végső soron Otakár hívei lettek, a magyar király ellenségei! „Mindnyájan meghódoltak Otakárnak és az nem utasítja vissza az alkalmat, hogy Magyarországon is megvesse lábát s a menekvőknek országában jövedelmet, jószágot adott.” Erre az ország nyugati felében, a határtól beljebb élő urak is kezdtek elpártolni Istvántól, úgy érezték, hogy több javadalmat, birtokot

nyerhetnek a cseh, mint a magyar királytól, és így feledni látszottak magyar voltukat.

István ezt nem hagyhatta annyiban. Bár cseh volt az igazi ellenség, a magyarok is az osztrák területeket támadták, hogy így álljanak bosszút Otakáron. (És így a két király által kötött fegyverszünetet sem sértették meg, remélték.)

Az sem számított, hogy december havát éltek éppen, hadakozásra abszolúte alkalmatlan évszak – némi későbbi krónikási túlzással 50 ezer emberrel (valójában jóval kevesebb magyar és kun harcossal) István megrohanta Otakár birodalmát, azaz a mai Ausztria keleti felét. Béctől le Németújhelyig, a Dunától a Semmeringig kegyetlenül pusztított. „Húszezer embert öltek meg a magyarok, vagy hurcoltak rabságba”.

II. Otakár eközben éppen meghódította Karinthiát és visszajövet értesült a csapásról. Egy krónika szerint a király „szörnyen felindult: 'Ha az embernek magyarral van dolga, bizonyosan megcsalják!' – kiáltott fel.” És még szerencséje volt, hogy időben értesült a magyar támadásról, nem ment tovább Bécs felé a szokott útvonalán, mert akkor magyar kézbe esik. Ettől hát megmenekült. Otakár különben „feljajdult István király kimondhatatlan bűne és gyalázatos hitszegése ellen”.

Igen, ő úgy értelmezte, hogy István megszegte az esküvel fogadott fegyverszünetet, méghozzá alig pár hónappal annak aláírása után. Mivel pápa éppen nem volt – az előző halála után még nem választottak újat –, hát Otakár leveleivel elárasztotta egész Nyugat-Európát, és mindenütt erőteljes melléknevekkel mocskolta Istvánt, az esküszegőt. A magyarok meg úgy látták, hogy Otakár szegte meg az esküvést, hiszen a fegyverszünet megkötése után szinte azonnal ráküldte osztrák embereit a magyar határvidékre, átcsábította a gyengébb jellemű magyar urakat, stb.

Ha nem lett volna olyan véresen komoly az ügy, azt is mondhatnánk, hogy csak kisebb határvillongásokról volt szó. De Otakár maradéktalanul kihasználta a korabeli „média- és PR-lehetőségeket”, mert leveleiben ilyesmiket írt a magyarokról szerte Európába, az uralkodóházakhoz címezve: „Barbár had, kutya had, sok helyütt az oltári szentséget lábbal tiporta, papokat agyonkínzott, egyházakat pusztított, szent helyeket megszenteltelenített, ifjakat, leányokat örökös fogságra vitt és ontotta az ártatlan vért, nem kímélve se kort, se nemet, se rangot, se születést!” És levele végén figyelmeztetett minden uralkodót, vigyázzon, ne kezdjen a magyarokkal, mert ő is megjárhatja: „Hasonló kár, hasonló veszedelem vár mindnyájatokra!”

Nem tudjuk, hányan ültek fel a prágai szózatnak, de levelei nem öregbítették a magyarok hírnevét Bécstől nyugatra. Az mindenképpen biztos, hogy katonai értelemben hatásos volt Otakár levéláradata, mert mindenfelől özönlött hozzá a segítség. Jöttek vitézek, katonák, lovagok a német államokból, özönlöttek Sziléziából, még lengyelek is igyekeztek szép számmal a cseh királyhoz, hogy megmérkőzhessenek a magyarokkal, ezekkel a „barbárokkal”... persze Csehország és Morvország, de az Otakár birtokában lévő ausztriai tartományok: Stíria, Karinthia, Krajna is küldött haderőt.

Közben persze a magyarok sem tétlenkedtek. Ha már Otakár úgyis ilyen csúnyán lefestette őket, hát akkor „adtak neki” még, és még. Egész télen folytak a hadműveletek az osztrák területeken, a magyarok és kunok az elviselhetetlenségig nyugtalanították az egész határvidéket, sőt beljebb is merészkedtek. Ugyanezt megtette a másik oldal is, ehhez nemcsak osztrák erőket, de a korábban hozzájuk átállt magyar urakat és csapataikat is felhasználták. Kis híján elfoglalták Sopront is,

de szerencsére az Istvánhoz hű urak és katonák megvédték. Sajátos osztrák „üzleti társaságok” is alakultak – ez a helyes szó. Lovagok, földesurak, kóbor zsoldosok álltak össze, „vállalkozást” alapítottak, amelynek egyetlen célja az volt, hogy Magyarországra betörve minél több zsákmányt vigyenek ki... Az egyik ilyen sajátságos „vállalkozás” 1270 karácsony táján a Fertő-tó jegén akart bejönni magyar földre, de túl sokan voltak, a rengeteg ló és vitéz alatt beszaladt a jég, csaknem 350 ember, köztük a vezérük is a jégtáblák alatt lelte halálát.

A tavasz a készülődés jegyében telt el. Senki előtt nem volt titok, hogy háború lesz – már csak azért sem, mert István körbehordoztatta a véres kardot minden vármegyében, és a seregek gyülekezni kezdtek. Közben megerősítették a nyugati határ védelmét. Természetesen Otakár sem vesztegette az időt, az ő serege már március végén együtt állt a magyarok számára rossz emlékü Morvamezőn. Ott volt a német lovagság virága, mondták, csehek, osztrákok, brandenburgiak, thüringiaiak, és amit még csak elképzelni lehet, mind ott tülekedett abban a 90 ezres hadseregben! Félelmetes erő volt az akkortájt, ilyen nagy sereget nyugat-európai királyok is ritkán, vagy éppen soha nem tudtak összegyűjteni addig.

Otakár Magyarország ellen akart indulni. Úgy döntött: lehet, hogy ez cseh-magyar háború, de nem cseh vagy osztrák földön fogják megívni. Ötszáz szekér vitte a serege után a várostromokhoz használatos gépeket, valamint a hídverő eszközöket, és Otakár úgy érezte, most már semmi és senki nem állhat az útjában – ő bizony elfoglalja Magyarországot is! („II. Otakárnak szándéka volt, hogy most már Magyarországon állandó foglalást tegyen.”) Úgy sejtem, olykor kedvtelve nézegette a korabeli primitív térképeket, és már előre örült, hogy Prágától délre, Krajnáig tartó birodalmát majd

milyen szépen kikerekíti egészen a keleti Kárpátokig, Erdélyig és le a Balkán határáig!

Áprilisban megindult a cseh hadsereg Magyarország felé. Átjöttek a határon, és hamarosan sikerült elfoglalniuk Pozsonyt is! Otakár ekkor megmutatta, ki ő, és miben különbözik a „barbár” magyaroktól: a város civil lakosságát elengedte, mindenki mehetett, amerre akart, senkinek sem esett bántódása – nem úgy, mint amikor a magyarok megrohanták az osztrák falvakat és városokat, rabszíjra fűzték a férfiakat, megerőszakolták a nőket, és legyilkolták az öregeket is! – mondogatta. Pozsonyt a cseh király egyszerűen a bécsiekre bízta, akik csapatostól jöttek utána, és ahol Otakár már biztosan győzött, ott kis idő elteltével felbukkantak a már nagyon bátor bécsiek is...

Otakár utászai hidat vertek Pozsonynál a Dunán, amin aztán serege nagyobb részével átvonult, hogy a magyar területek Lengyelország felé eső északi részeit meghódítsa. Bizony meg kell mondani, alig talált ellenállásra, félelmetes hadereje láttán – és mert magyar sereg sehol sem volt! – a városok, várak megadták neki magukat. Mi több, sok város lakossága Otakárt ismerte el királyának. Úgy tűnt: egyetlen perc alatt elfelejtették, hogy már háromszáz éve a Magyar Királyságban élnek.

Aztán Otakár eljutott a Vág folyóhoz, azon is hidat veretett, és átkelt. Elfoglalta Nyitrát – még a püspök is behódolt Otakárnak, de azért „biztos, ami biztos” alapon a csehek felgyújtották a várost a székesegyházzal együtt –, aztán már a Garamig száguldottak el a cseh lovasok. Amikor ezzel a hódítással végzett, Otakár visszament a sereg javával Pozsonyba, és átkelt a Dunán, hogy végre nekilásson a Dunántúl elfoglalásának. István serege ez idő alatt még mindig csak

gyülekezett, mert hát tudjuk, a magyar nemes sohasem siet, főleg akkor nem, ha az addig kapott birtokok fejében most katonai szolgálatra kell jelentkeznie neki is, embereinek is.

De addigra nagy nehezen sikerült Istvánnak is összeszednie a katonáit. Nála is elég tarka volt a kép: a magyarokon kívül a rettegett kunok, székelyek, bolgárok, görögök, oroszok és oláhok, azaz a keleti szövetséges határmenti államok uralkodói is küldtek fejenként pár száz katonát a maguk seregéből. A magyarok próbálták megakadályozni a cseh sereg átkelését a Dunán május 9-én, de Otakár a főerőkkel közbelépett, és alaposan elverte őseinket. Néhány nappal később egy másik ütközetben – a magyar sereg folyamatosan hátrált – ismét a csehek győztek. Egy hét sem telt bele, május 15-én Otakár már ostromgépekkel indult Magyaróvár ellen, de a végső roham előtt a védők felajánlották a megadást. Otakár ezeket is elengedte, egy szál karddal minden várvédő katona bántatlanul elvonulhatott. Íme, a cseh király ismét demonstrálta „európai mivoltát” – hát persze, hogy az ő katonái nem ejtenek rabszolgákat, és nem hányják kardélre a fegyvertelen embereket!

Moson sem védekezett, mégis, Otakár itt a várat földig romboltatta. A cseh sereg tovább vonult. A Lajta és a Rábca közti, akkor mocsaras területeken át Otakár egyre dühösebben nyomult a magyarok után. Szerencséjére egy katonája sem veszett a mocsárba. Gondolt egyet, és a sereget kisebb csapatokra bontotta, hogy járják be a környéket. No, azok már nem viselkedtek éppen „európai” módra: mindent pusztítottak, amit csak értek, és az embereket sem kímélték. Az időközben felbátorodott osztrákok, Otakár alattvalói is átjöttek a határon, és Sopron megyét pusztították.

Az egyik kisebb várat István egy bizonyos Zsidó fia Zsidóra bízta. Az úr minden kétséget kizáróan zsidó származású magyar nemes úr volt, aki visszaverte a támadók rohamát, és bár egy dárda és két nyílveessző sebesítette meg az urat, nyolc szolgálja pedig elesett, mégis vagy ötven neves osztrák lovagot, és sok közkatonát veszejtett el a támadás során.

István serege letáborozott és várakozott. Lehet, hogy a magyar király részéről nem ez volt a legjobb lépés, ugyanis a tétlenség ideje alatt egyre több híve kezdett azon töprengeni: békét kéne kötni Otakárral, mielőtt még nagyobb lesz a baj. Mielőtt az még több területet foglal el, vagy... velük is végező? Nyilván a személyes félelem is dolgozott sokakban, akik pedig addig a király mellett álltak.

Végül István is egyetértett velük, követeket küldött Otakárhoz. Eleinte ő is hajlott volna a dologra, hiszen idegen földön harcolt, elég távol a hazájától, fáradt csapatokkal. De arról hallani sem akart, hogy visszaadja a már elfoglalt Észak-Magyarországot! A szerencsétlen követeket öt napig küldözgették oda és vissza, mire megszakadtak a tárgyalások, és Otakár úgy döntött, beveti ugyanazt a cselt, amivel 11 évvel korábban a Morva mezőn már legyőzhette István apját, IV. Bélát.

Úgy tett, mint aki fogja magát, és visszavonul: eltávolodott a Rábca folyótól. Maga után akarta csalogatni az óvatlan magyarokat, és lám, a fortély sikerült! Amint a csehek elhagyták a helyüket, az őket távolból figyelő magyar kémek mindezt jelentették Istvánnak. A király egy válogatott erős sereget indított Otakár nyomába, de ő maga óvatosan még a Rábcánál maradt. A támadó magyarok úgy tervezték, hogy amint a csehek az általuk lerombolt Moson alá érnek, megtámadják őket. De vagy a cseheknek is voltak kémeik a magyar

táborban (ami nagyon valószínű), vagy egyszerűen csak sejtették, hogy ez a magyarok terve, hát felkészültek a dologra. Hamar visszaverték a magyarokat, sőt mi több, ekkor ők kezdték üldözni az ellenfelet! A magyarok futottak, a csehek meg utánuk. A Rábcáig tartott az üldözés, ahol mint egy inga, megfordult az üldözés iránya: a folyóparton a magyarok többsége szembefordult a csehekkel, erősítést is kaptak. Most aztán a csehek rohantak vissza Moson felé, a magyarok üldözték őket. Szálltak a dárdák, a nyílveesszők felhőkben, csattogtak a kardok. Sokat levágtak közülük. Otakár, mint jó stratégia, még aznap este felfogta, hogy ami nem megy, azt most nem szabadna erőltetni. Fogta az összes holmiját, maradék katonáit, és az éj leple alatt elindult. Május 22-én este elérte a hidat Pozsony alatt, és a kimerült sereg átkelt rajta. Otakár Bécs felé vonult, és útközben szélnak eresztette fáradt katonáit.

De a magyarok nem késedelmeskedtek ám úgy, mint hetekkel korábban! Most meglepően fürgék lettek. Folyamatosan követték a hátrálókat, és vagy 30 ezer katonával betörték Morvaországba, Ausztriába, a rossz emlékü Morvamezőre, csatáztak Brünn mellett, *„és mindenütt, a hova eljutottak, a szokott módon pusztítottak és számos embert rabságba hurczoltak”*, írta a magyar beszámoló. V. István király már júniusban vissza is tért a rablókörútról, Pozsony mellett ütött tábor – a várost rettentően megviselte a cseh megszállás, szinte alapjaiból kellett ismét felépíteni! – és ekkor érdekes folyamat indult be. Ezen persze csak mi, kései utódok csodálkozunk, akkoriban nagyon megszokott dolog lehetett: az urak, akik tavasszal szépen elpártoltak Istvántól, mert azt hitték, Otakár lesz Magyarország új ura, és neki gazsuláltak – most szépen visszakullogtak Istvánhoz, meghódoltak előtte ismét, könyörögtek

neki, hogy fogadja vissza őket, csak megtévedtek... És István meg visszafogadta őket.

Ez a hadjárat is béke-alkukkal folytatódott, és mindenki azt remélte, hogy ezzel véget is ér majd a hadakozás a két király között. Otakár persze bajban volt. Szokásához híven már az első győzelme után azonnal levelek tucatjaiban kürtölte világgá egetverő nagy diadalát. Később pedig mélyen hallgatott arról, hogy menekülőre fogta, hogy Bécsig szaladt az üldöző magyarok elől, akik birtokait, Ausztriát és Morvaországot háborgatták, sanyargatták, az ő állítólagos „nagy győzelme” után... Most meg arról kellett volna beszámolnia az idegen uralkodóházakhoz címzett következő leveleiben, hogy tárgyalóasztalhoz ül az állítólag tönkrement és legyőzött ellenséggel...? Kínos... Pauler: „Már visszajötte megfoghatatlan módon gyanússá tette győzedelmét; s a békének okvetlenül ki kellett mutatnia vereségét.”

És tényleg így alakult a dolog, mert a békekötést igencsak furcsállták azok a hatalmak, akik akkor még nem ismerték a valós helyzetet. Otakár előbb csak egy kis ideig kötelező békét akart kötni, de aztán egyházi emberek segédelmével rávették, hogy kössenek végleges békét, hisz „Istennek sem kedves, hogy kölcsönös harczokban ontsák alattvalóik vérért”. (Megjegyzem, ez előbb is eszükbe juthatott volna, mondjuk még a háború – és más, sok-sok más háború – előtt!)

1271. július 2-án a pozsonyi táborban meg is kötötték a békét. Az alapgondolat az volt, hogy álljon vissza mindenütt a IV. Béla idején volt állapot. „Minden, a mi Magyar, magyar marad” és minden, ami a cseh királyé, az is maradjon. Szavakban felsorolták tehát a magyar korona birtokait, és hogy ami Béla alatt „oda tartozott, most is ahhoz tartozzék, a mit abból elfoglaltak, visszaadassék”. Cserébe István ugyanezt

elismerte Otakárnak, leírták, mi volt Béla idején a cseh birodalom része. Magyarország lemondott minden létező ígényéről Stíriát (Stájerországot), Karinthiát és Krajnát illetően, a maga és örökösei nevében, tehát az egyezés elvileg a jövőre, sőt „örök időkre” szólt, ami gyakori formula volt akkortájt. Kiemelték név szerint azokat a békebontókat, akik magyar létükre átszöktek Otakárhoz, mostantól kezdve Otakár nem támogat semmilyen akciót és személyt, ami és aki Magyarországnak bármilyen módon ártana, ilyen embereket „országában meg nem tűr”. Természetesen ugyanazt megígérte István is, a szilárd és hosszantartó béke érdekében. Kijelöltek néhány magas rangú (egyházi) személyt, akik közösen felügyelnek az egyezés betartására, és ha vitás ügyek akadnának, ők ülnek le egymással megvitatni a kialakult helyzetet. Érdekes, hogy az egyezésbe minden fél beíratta, kik a barátai, mely országok fejedelmei, királyai, hercegei azok, akik mellette állnak és kiket „ily módon a békébe foglaltak”. Vagyis úgy Otakár, mint István megfogadták, hogy nevezett szövetségeseik sem fogják háborgatni a másik felet a jövőben.

1272. augusztus 6-án, Csepel szigetén meghalt V. István.

Mindenki sejtette, hogy Otakár csak nem fog nyugodni. A régi időkben a szerződéseket, béke-egyezéseket nem az országok nevében, hanem az aláíró királyok nevében kötötték. Így csak addig voltak érvényben, míg az egyik szerződő fél meg nem halt. Ha ez bekövetkezett, máris szétfoszlott az egyezés, az életben maradt felet semmi sem kötelezte többé annak betartására.

Így aztán nem volt nehéz kitalálni, hogy ha Otakár annakidején alaposan kikapott a magyaroktól, most, amikor nem

kell tartania Istvántól (annak kiskamasz fia, László került a trónra, aki persze tanácsadók, gyámok útján, csak áttételesen gyakorolta a hatalmat), hát majd lép valamit és az aligha lesz jó a magyaroknak.

Otakár sógora, egy Béla nevű boszniai herceg, fiatal ember ugyan, de jeles vitéz, István király jó embere volt a maga idejében, de most felmerült a magyar urakban a gyanú, hogy Béla herceg bizony könnyen a sógora szövetségesévé válhat. Akkor viszonyt, ha Otakár majd megtámadja az országot, a sógor nyilván az ő oldalára áll. Ezért aztán egy lakomán provokálták Bélát, majd le is kaszabolták.

No, ebből lett a baj. Talán, ha senki nem tesz semmit az állítólagosan ellenséges Béla herceg ellen, akkor nem is került sor újabb hadjáratra? De amikor Otakárhoz eljutott a hír, hogy a magyar urak mit tettek a sógorával, mai kifejezéssel élve „kitört a balhé”. „II. Otakárt nagyon megindította, haragra gyújtotta sógorának halála. Dühében még inkább akarta a háborút. De a magyarok megelőzték”. Igen, az ország vezetői úgy látták jónak, ha nem várják meg a nyarat, amikor minden biztonnyal megindulnak a cseh-osztrák hadak a magyar határok felé. Merész lépéssel megelőzték Otakárt, és maguk indították el a háborút a gyermekkirály nevében.

Alig múlt el a tél, az egyik magyar sereg Stájerországot és Karinthiát vette célba. Igaz, csak pár hétig pusztítottak ott, aztán sebesen hazajöttek, de mindjárt utána indult egy második sereg is, egyetlen hónap alatt kétszer fordultak meg a magyarok a két osztrák – de Otakár cseh király tulajdonában lévő – területen. Aztán betörték Ausztriába, azaz akkori magyar szóhasználatnál „Bécsországba”, és Morvába is. Nem háborgatták a nagy, erős várakat és városokat, de ameddig eljutottak, kő kövön nem maradt a nyomukban, csak üszkös

falak, lerabolt földek, égő falvak és legyilkolt vagy eltűnt emberek. Megint velük voltak a kunok, a „magyarok tatárjai”, akik már félelmetes hírnevet szereztek maguknak előzőleg is. Állítólag 20 ezer embert hurcoltak fogságba csak a kunok, de ez a szám erősen vitatott.

Döbbenet, de rögtön a történetek után maguk a magyarok ajánlották fel a fegyverszünetet, és Otakár azt el is fogadta.

Ámde a jelek szerint az ő táborában sem mindenki értett ezzel egyet. Osztrák urak, rablólovagok, köztük a már korábban is szereplő Preussel-fivérek második nemzedékével, ügyet sem vetve a fegyverszüneti egyezsége; vagy 1000 fővel lehajóztak a Dunán és megtámadták Győrt. Jellemző különben, hogy a város belső viszályai miatt akadtak polgárok, nem is kevesen, akik a kis flottillával érkező németek mellé álltak ebben a küzdelemben. A sajátos „kommandós csapat” behatolva az ellenséges országba, megrohanta a várat, amit el is foglalt, tüzeket gyújtott a városban, több nemes urat elfogtak, a város püspökét pedig a szó szoros értelmében kifüstölték a toronyból, ahová zárkózott (tüzet gyújtottak az alsó szinteken, és a füstben megfulladni nem akaró egyházi férfiú inkább megadta magát), béklyóba verték és elvitték magukkal Ausztriába.

De ez nem volt elég! A csapat szépen elhelyezkedett Győrben, és onnan indított támadásokat más magyar vidékek ellen, még a Bakonyba is eljutottak, sok embert elhurcoltak. Hogy előre eltervezett szélesebb akcióról volt szó, bizonyítja, hogy a nyugati határ mentén az osztrákok le egészen Zágrábig betörték, több várat elfoglaltak és felégettek, mindenünnen gazdag zsákmánnyal térve vissza. Persze a megtámadott megyék urai is összetrombitálták egymást és fegyveres embereiket, és visszaütöttek – ki hogyan tudott, de keményen.

A következő felvonás az volt, hogy mintegy kétezer osztrák és morva fegyveres is betört az országba, a Duna bal partján Nyitraig hatoltak, megrohanták a várat, és be is vették. Még nem telt el három év azóta, hogy Otakár emberei a székesegyházat felgyújtották. A lakosság egy része most is oda menekült. De a „keresztényeket” az sem hatotta meg, hogy a védtelen emberek szent helyen rejtőznek, utánuk mentek a templomba, és vagy ötven embert ott is megöltek – állítólag egyes feldühödött martalócok felkapták a csecsemőket a lábuknál fogva, és kis koponyájukat a templom belső oszlopaihoz vadosva végeztek velük.

Könnyítette a csehek és szövetségeseik dolgát, hogy eközben a magyar urak egymással torzsalkodtak, és a főbb méltóságokon nem tudtak békésen megosztozni. De ennek is eljött végre az ideje, és akkor belátták: mihamarabb oda kell csapni Otakárnak és társainak.

Akkor aztán a magyarok elkezdtek csapatot szervezni Győr visszafoglalására. Otakár ezt úgy értékelte, hogy Magyarország megtámadja őt, és egész birodalmában népfelkelést jelentett be „a nyilvánvalóan ellenséges Magyarország ellenében”, mint hirdette. Akadtak közben kisebb partizánakciók is, például bakonyi erdőőrök, akik cselédekből, kishemesekből csapatot szerveztek, és megtámadták a foglyokat Győrbe hajtó osztrákokat, szétverték őket, és kiszabadították a rabokat. Végül a kis László nevében sikerült egy komolyabb sereget összeszedni, amely rátámadt Győrrre, és némi ostrom és külső csatározások után, 1273. június közepén a várost visszafoglalták a magyarok.

II. Otakár annyira készült a háborúra, hogy régi ellenségeivel is békét, sőt szövetséget kötött, nehogy hátba támadják, miközben a magyarokkal harcol. Nyugatról és keletről

biztosította be magát. Hirtelen igen nagy barátja lett a bajor hercegnek és a krakkói lengyel királynak. Ezek után birodalma kilenc országából (tartományából) fegyverbe hívott mindenkit a magyarok ellen. A nagyurakhoz címzett, akkor titkos és bizalmas, de persze mára már ismert leveleiben őseinket „nyughatatlan, gonosz népnek” titulálta, amelyet „csak úgy lehet igazán a békére kényszeríteni, ha az ember teljesen leveri őket, különben mindég háborognak”...

A cseh sereget ugyanoda gyűjtötte, ahová 13 évvel korábban, amikor még IV. Béla volt a főellenség – a Morvamezőre. Július végére aztán – ismét csak nagy nehezen – összegyűlt a magyar sereg is. Megerősítették a pozsonyi várat, okulva az előzményekből. Az ország bárói, vagyis a főnemesség, meg az egyszerűbb nemesek és a magukkal hozott hadak létszáma valahol a 30 és 40 ezer fő között lehetett.

A következő hetekben a seregek részei ütköztek meg egymással. Otakárnak legalább 60 ezer embere volt, de nem egy összeszokott sereg, hiszen más és más országokból érkeztek, egymás nyelvét sem mindig értették. Volt olyan ütközet, ahol a magyarok győztek, és maga Otakár is csak bajosan tudta menteni az irháját, alig tudott eljutni a legközelebbi várának biztonságos falai mögé. Odaveszett Otakár veje, aki pedig kitűnő katona és parancsnok volt, és persze a magyaroknak is voltak veszteségeik. Mire napokkal később Otakár összeszedte szétvert seregét, a magyarok a zsákmányukkal együtt már messze jártak. De persze a cseh király nem adta fel! Még mindig volt majd' 60 ezer embere, és mint akkoriban szerte mondogatták, vele volt „Németország virága”, azaz a különféle német államokból verbuvált remek lovagok, vitézek.

Nem világos, hogy a magyaroknak miért volt elég ez az egy győzelem, és miért hagyták, hogy Otakár dűlva-fűlva támadjon

az általa már oly jól ismert magyar területekre, és elfoglalja ismét csaknem az egész Felvidéket? Mert ez történt. Mint a szélvész, jöttek a cseh-német-osztrák hadak, elfoglalták Pozsonyt, Nagyszombatot, és más városokat, de csak a Vág folyóig. Persze legjobban ama vidék magyar és nem magyar lakossága sínylette meg a leginkább a hadműveleteket, menekült is, ki merre látott.

Otakár attól kezdve úgy viselkedett, mint egy hódító, akinek szüksége van a földre, de a lakosságára is. Majdnem minden várat elfoglalt már, és kihirdette, hogy a menekülők térjenek vissza, senkinek sem esik bántódása (való igaz, emberek rab-szíjra fűzése és örökre elhurcolása elsősorban a kunok, másodsorban a magyarok szokása volt akkoriban Európában, sehol másutt nem dívott már ez a barbár szokás. Ismételten mondom, nálunk akkor még rabszolgatartó társadalom volt).

Közzjáték: magyar nevek

Egyes beszámolók részletesen felsorolják, hogy melyik háborúban vagy csatában milyen ismertebb vagy kevésbé ismert magyar nemes urak vettek részt. Innen tudjuk, hogy a szokásos magyar(os) neveken kívül – „András fia Tamás, Márton fia Miklós, stb. – érdekes archaikus, azaz ókori, szinte mitológikus nevek is felbukkantak e névsorokban. Például ezen időkben az egyik hadba vonuló ispánt, aki egy egész vármegyét igazgatott, egyszerűen „Dedalus”-nak hívtak, vagyis úgy, mint az Ikarosz-mondában a viaszozott szárnyakon túl magasra szárnyaló fiú apját. A felvidéki háborúban Otakár ellen csatába szállt egy bizonyos „Huntpázmán Achilles”. Nemegyszer akadtak bibliai hangulatú nevek, mint például Joakhim.

Ezek után Otakár szinte kísérteties pontossággal ismételte meg a tizenvalahány évvel ezelőtti akciót. Gyorsan építtetett egy ideiglenes hidat, átkelt a Dunán, lerohanta és elfoglalta Győrt – amit mellesleg a magyarok nem is védtek meg, mert a sereg folyamatosan csak visszavonult az ellenség előtt. Mivel Győr nem sokkal korábban elűzte az ő embereit, hát most ő is elűzte a város lakóit. Utána előrenyomult „Szentmártonig”, azaz Pannonhalmáig, de innentől kezdve mindig kisebb csapatok támadtak hadseregének egyik-másik részére, nap mint nap voltak csatározások. Mivel ezekben a csatározásokban Otakár elég sok embert veszített, sőt egynémely főemberét élve elfogták és a gyermekkirály László elé vitték, hát Otakár óvatosan megtorpant. Később úgy döntött, nem hatol már beljebb az országba, hanem Sopron felé nyomul és elpusztítja, amit csak lehet. Több oldalról magyar csapatok kísérték, és megakadályozták, hogy útvjáról letérve pusztítson. A főseregnek nem lett baja, de Otakár két kisebb seregét alaposan megtépázták, sőt meg is verték a magyarok. Attól kezdve igencsak vigyázott a főseregére, amellyel ő maga is tartott, és amelyben ott volt tizenhat éves (igaz, „törvénytelen”, azaz fattyú) fia is. Otakár megkezdte Sopron ostromát tizen-négy nagy faltörő szerkezettel. A dolog pikantériája, hogy a várat nem is magyarok, hanem majdnem kizárólag németek védelmezték. Méghozzá hősieken! Ám a vezetőik titokban egyezséget kötöttek Otakárral, és átadták a várat. A város környékét feldúlták, és rengeteg zsákmánnyal végre nyugatra, hazafelé indultak. Amint ennek híre elérkezett a királyhoz, a magyar csapatok átkeltek a Dunán, és Otakár Felvidéken hagyott helyőrségeit megtámadva, szépen sorban visszafoglalták a magyar területeket. A következő hetekben a magyarok már átcsaptak osztrák – azaz Otakár uralma alatt álló –

területekre is, és ott pusztítottak. Válaszul ismét cseh csapatok törtek a nyugat-magyarországi régióra. Az év végén még mindig Otakár kezén volt például Pozsony, Sopron, Mosony és (Magyar)Óvár.

Magyarországot ekkor belső politikai viharok rázták meg, a magyar sereg már csak azért sem tudta azonnal visszafoglalni az elvesztett területeket. A nagyurak a legfőbb méltóságokért marakodtak, no és persze azért, hogy a gyermekkirály nevében ki uralkodhasson, ki vezethesse az országot. Csak az volt a szerencse, hogy Otakárnak is megvolt otthon a maga baja, és nem tudta kihasználni a magyaroknál legalább két évig tartó zűrzavart, vagyis a majdnem-polgárháborút. Ugyanis míg Otakár magyar földön hadakozott, meghalt az addigi német császár, és a rengeteg kisebb-nagyobb tartomány, fejedelemség ura maguk közül egy Habsburgot választottak német császárnak. Otakár régóta úgy vélte, hogy minden német fejedelem között (mivel Csehország is régóta része volt az inkább csak papíron létező Német-Római Császárságnak, a Birodalomnak) ő a legerősebb, tehát neki járna ez a cím. Most minden fűrfangot, mosolydiplomáciát és fenyegetést bevetett, nem sajnálva a pénzt sem, hogy megmászítsa a döntést, de hiába ügyködött.

Amikor nyilvánvaló lett az ellenségeskedés Habsburg Rudolf és Otakár között, a magyarok remek diplomáciai érzékkel rögvest felvették a kapcsolatot Rudolffal, rábeszélést, hogy a lánya menjen férjhez László király öccséhez, Endréhez (aki ekkor ugyan csak 8 éves lehetett, de ez senkit sem zavart). Amint ezek a dolgok körülbelül egy-másfél év alatt lejátszódtak és már 1275-öt írtak, Otakár látva, hogy erős szövetség jött létre ellene, hirtelen másféle húrokat kezdett pengetni. Most meg mindenáron ki akart békülni Magyarországgal!

Hirtelen felfedezte, hogy ősei milyen magyar rokoni szálakkal rendelkeztek. A magyarok nem utasították vissza a békejobbot. Rögtön elvetették a tervezett összeborulást Habsburg Rudolffal (ki tudhatta akkor még, kifélék-mifélék ezek a Habsburgok? Őszintén szólva errefelé a kutya sem ismerte őket...), visszavonták a Habsburggal kötendő házasságot és szövetséget, sőt, mivel Otakár megígérte, hogy még azon év őszén visszaadja az összes elfoglalt magyar várat, várost és területet, hát most már mindnyájan egy erős cseh-magyar szövetség mellett tették le a garast!

Tudott valamit az az Otakár, el kell ismerni. A jelek szerint bárkit bármire rá tudott beszélni, akár egy huszonegyedik századi kereskedelmi vagy biztosítási ügynök.

A két királyság egyezséget kötött: ha Otakárnak lesz szüksége magyar segítségre, Nyugaton vagy bárhol, a magyar királyság megsegíti őt – ez természetesen kölcsönös, ha a magyaroknak lesz szükségük rá, akkor a csehek rohannak majd segíteni nekik... Olyan szép és megható volt mindez, akár a mesében.

A drága magyar urak azonban, mint szinte mindig, most is pártokra szakadtak. Az egyik a jelenlegi helyzetet helyeselte, a másik viszont nem akarta veszni hagyni a Habsburg-barátságot, házasságot, szövetséget. Hol az egyik, hol a másik pártérdek kerekedett felül – de ki törődött volna azzal, mi jó az országnak? A szerencsétlen kis királyi gyermeket ide-oda rángatták. Csak az okozott némi ígéretes változást, hogy Habsburg Rudolf fogta magát, csapatokat gyűjtött és megtámadta... Otakárt! Aki persze sejtette, hogy ez bekövetkezik, hisz éppen elégszer összerúgták már a patkót, no és Rudolf kimondatta Otakárra a „birodalmi átkot” is. Ám a cseh azt hitte, Rudolf majd Csehországot rohanja meg. De az újdonsült

császár Ausztriában támadott, és 1276. október közepén csapatai már Bécs alatt álltak. Ennyi elég is volt ahhoz, hogy a stájer, a karinthiai, stb. urak rögtön otthagyják Otakárt, és átálljanak Habsburg Rudolf oldalára. Sőt, még a cseh urak is kezdtek lázadni Otakár ellen..! Ezek után már csak „hab volt a tortán”, hogy az általa elfoglalt magyar városok is fel lázadtak, és azzal sem törődtek, hogy kezeseik Otakár foglyai voltak, lerázták a cseh igát. Magyar sereg indult Ausztria felé, köztük persze a rettegett kunokkal... Novemberre Otakár is belátta, hogy jobb, ha békét köt, mert ez így egyszerre túl sok neki, mindent elveszíthet!

Megbékélt hát Rudolfal, mi több, megadta magát neki és hűbéresévé lett. Odalett minden, ami Ausztriában volt – azokat a tartományokat a Habsburg szerezte meg magának. Viszont Rudolf meghagyta neki Cseh- és Morvaországot, ezzel kellett beérnie, de legalább most senki sem háborgatta őt. Otakár ígérte, hogy visszaadja a magyar várakat is, és egyáltalán, mindenkivel nagyon szolgálatkész és békülékeny volt. De látva, hogy a magyar urak között még mindig nagy a széthúzás, hát nem sietett visszaadni az elfoglalt területeket. Arra játszott, hogy úgysem állítanak ki ellene hadsereget visszavenni, ami az övék. Hát húzta az időt.

Igazából ki kell mondani: a magyarok talán soha nem ragaszkodtak volna annyira a Rudolfal kötendő szövetséghez, ha nincs Otakár és az ő makacs ellenállása, apró szurkálásai, időhúzása. Rudolf is tudta, hogy fog ő még háborúzni Otakárral, tehát ehhez szüksége lesz a magyarok jóindulatára, sőt erejére is – hát ő meg nagyon ragaszkodott a magyar szövetséghez.

Végül is nagy egyezség kötött Rudolfal, aminek megvolt az a kedves mellékhatása is, hogy most már a Habsburg

uralkodó és a magyar király együttesen fenyegethették meg Otakárt egy kedvesnek csöppet sem nevezhető levélben, aminek nem is maradt el a hatása. A cseh király most meghátrált, és visszaadott mindent, amit 1273 óta elfoglalt Magyarországon, sőt, az okozott károkért még kárpótlást is fizetett.

Ezzel azonban nem volt még vége a cseh-magyar összecsapásoknak. Rudolf ugyanis hamarosan sereget gyűjtött Otakár ellen, mert az csak nem nyugodhatott. Még azt is elérte, hogy a pápa kiközösítse Otakárt a keresztény anyaszentegyházból, és mielőtt nagy háborúba indult ellene, az érvényes szövetségi szerződés értelmében magyar segítséget is kért – és kapott. Csak a félelmetes kunokból 8 ezer vonult oda magyar zászlók alatt, és persze tekintélyes magyar sereg is részt vett a háborúban, amely azonban már nem magyar területen zajlott le. Akkor aztán magyarok és németek (osztrákok) közös erővel legyőzték Otakárt, aki a végén bevágatott a németek közé, és megmondta, ki ő, meg is adta volna magát, de az ellenség annyira dühös volt rá, hogy halálra szurkálták lándzsákkal és karddal – a csata végén alig lehetett felismerni azt, ami belőle maradt. A cseheket szétverték. Mire Rudolf megtudta, hogy mi történt Otakárral, és kerestette a csatátér, már teljesen kifosztották, még a nadrágját is lehúzták róla (értékes darab lehetett az egy szegény zsoldos számára), tizenhét seborította, és majdnem meztelenül hevert ott – holtan.

Mivel a magyarok is a győztesek között voltak, nagy diadalal tértek haza. Rengeteg zsákmányt és értékes cseh, lengyel, német foglyot hoztak Otakár vert seregéből, akikért nagy váltságdíjat reméltek. Tudomásunk szerint ez volt az első alkalom, hogy a magyar király országos ünnepet – mi több, munkaszüneti napot! – rendelt el a nagy győzelem tiszteletére. Amint azt a krónikás feljegyezte: „Királyi parancsra az egész

országban tánczczal, mulatsággal diadalünnepet ültek, s e napon országszerte senkinek sem volt szabad dolgoznia”.

TIZEDIK FEJEZET:

H ADJÁRATOK LITVÁNIÁBAN

Bizonyára akadnak olvasók, akik a szemüket dörzsölik a fejezetcím láttán: *litvánok..?Hát ők hogyan kerültek ide?*

Sehogyan, a magyarok mentek el hozzájuk hadakozni, ráadásul *háromszor!* Bizony volt a magyar történelemnek egy ilyen szakasza. Igaz, ez már nem az Árpád-házi királyok idejében esett meg. Akkor már a második Anjou-király uralkodott, Lajos, akit Nagynak vagy Hatalmasnak, Erősnek („Ludovicus Potens”) is neveztek itthon és külföldön. Lajos királyunk apja francia-olasz, anyja lengyel volt, és életének egy nagyobbik felében délen háborúskodott – többször indított sereget le Nápolyba, ahol az öccsét meggyilkolták. Volt, hogy személyesen maga vezette azt a hadjáratot. Élete második részében pedig, mielőtt lecsillapult benne a harci kedv, északra járt hadakozni. Lengyel rokonsága és ottani politikai és családi kapcsolatai révén végül is nem csak magyar, de lengyel király is lett belőle.

A lengyel történelemben pedig nagy szerepet játszottak a litvánok. Ne a mai, kicsiny balti köztársaságra gondoljunk. Bizonyos korszakokban Litvánia nagyobb volt, mint Lengyelország! Már csak azért is, mert a lengyelek addig, és még valamivel később sem jutottak ki a Balti-tengerhez, azokat a

területeket a nagyon is agresszív Német Lovagrend birtokolta. A litvánok uralták a Baltikumot, és jó részt a mai Fehéroroszországból (Belarusz), sőt Ukrajnából is. A lakosság a két ország között keveredett, sokfelé voltak – később is, egészen a huszadik századig! – lengyel földbirtokosok és litván jobbágyok, parasztok.

Ehhez még azt sem árt tudni, hogy Európában az utolsó megtérítendő pogányok éppen a litvánok voltak. Amikor nyugaton, délen, és északon már minden nép keresztény volt vagy ezer éve (!), akkor a litvánok még ősi isteneiknek áldoztak, és eszük ágában sem volt kereszténnyé lenni.

A litvánok az 1300-as évek második felében megerősödtek, akár a spártai életmódot folytató német lovagok ellen is felvehették volna a küzdelmet. A lengyel és litván érdekek azon a Halics és Lodoméria (Galícia és Vlagyimir) nevezetű területen ütköztek, amelyekre száz-százötven évvel korábban a mindenkori magyar uralkodók is igényt tartottak. Mire eljött a tizennegyedik század közepe, a tatároktól és belharcoktól meggyengült egykori orosz fejedelemség, Halics, teljesen lengyel befolyás alá került. Ott aztán a litvánoknak is volt keresnivalójuk, el akarták venni a lengyelektől azt a területet. Kázmér lengyel király ekkor fordult Lajoshoz, segítségért.

Nagy Lajos ismét személyesen állt az északra induló hadsereg élére. Ez volt az 1351-es évi első litván hadjárat. Lajos elég későn, csak június második felében indult el Budáról, majd még vesztegelt egy ideig Krakkóban, aztán egy másik Visztulaparti városban találkozott végre a lengyel királlyal, régi barátjával. Innen a két sereg, a magyar és a lengyel együtt vonult Lublin felé, amely akkor a lengyel-litván határt jelentette.

Lublinban azonban váratlan esemény történt: Kázmér súlyos betegségbe esett, de olyannyira, hogy a környezete azt hitte,

haldoklik, és már-már felajánlották a lengyel királyi koronát Lajosnak. Az már bizonyos volt, hogy Kázmér nem tud tovább velük menni, azaz a közös hadsereg vezetését Lajosnak kellett átvennie, ami meg is történt.

Ez a hadjárat eléggé furcsára sikeredett – ugyanis bár felvonultak a nagy erők, egyetlen kardcsapás sem történt, egy csepp vért nem ontott ki senki. A „furcsa háború” oka az volt, hogy mikor Lajos követeket küldött a litván királyhoz, Kieystut-hoz, akit a lengyelek és a magyarok is a könnyebb kiejthetőség kedvéért Kestutisnak neveztek – váratlanul maga a litván király jelent meg a határon! Miután garanciát kapott arra, hogy nem esik bántódása, bátran leült tárgyalni Lajossal. Meg is lepte királyunkat, mert bejelentette neki, hogy esze ágában sincs harcolni egyszerre a lengyelek és a magyarok ellen – akikről sok szépet és jót hallott már a nagy távolság ellenére is, bókolt egy kicsit Lajosnak! –, inkább ő ajánlja fel a békét.

A feltételei sem voltak rosszak. Kestutis kijelentette: ha Lajos elintézi a pápánál, hogy koronát küldjön neki, akkor nemcsak ő és családja, hanem az egész litván nép felveszi a keresztiséget... Persze, ez még nem minden. Ha a lengyelek visszaadják neki azokat a földeket, amiket régebben a litvánoktól vettek el, és mindig megvédelmezik majd két nagy ellenségük, a tatárok és a keresztes (német) lovagok ellen, akkor készek a litvánok örök szövetségre lépni a lengyelekkel és a magyarokkal. Vagyis egy hármass szövetséget kínált fel Lengyelország, Magyarország és Litvánia részvételével. Azt is ígérte, hogy ha felveszik a keresztiséget, természetesen azonnal templomokat építenek, püspökséget alapítanak, kolostorokat emelnek szerte Litvániában.

Hogy szavainak súlyt adjon, Kestutis bejelentette: akár most

azonnal elmegy Lajossal Budára, és megkeresztelkedik a maga és népe nevében, ünnepélyes külsőségek közepette! Nem kétséges, hogy ez nagy csábítást jelentett Lajosunk számára. Európa utolsó pogányait ő téríti meg a keresztény hitre, ráadásul úgy, hogy azt a pápa is csak neki köszönheti! És ott lesz a korabeli diplomáciai élet minden híressége, külföldi vendégek, nem is szólva a lengyelekről és saját hazájabeli urakról, akik mind benne látják majd az igazi „Potens”, hatalmas uralkodót!

Mondani sem kell talán, hogy Lajos ráállt a dologra. Nem is sejtette, hogy Kestutis álmában sem gondolja, hogy az ígéreteit majd szépen teljesíti is. Valójában arról volt szó, hogy Kázmér foglyul ejtette Kestutis fivérét egy korábbi összecsapásban, és most a litván éppen Lajos révén akarta fivérét, Leobárdot kiszabadítani. Mindenesetre miután a litván király megesküdtött – egyelőre persze nem keresztény, hanem ősi, törzsi szokások szerint –, hogy teljesíti az ígért feltételeket, Lajos szabadon engedte Leobárdot.

Aztán elindultak hazafelé: a magyar sereggel együtt menetelt Kestutis és népes kísérete. De csak három napig... Amint azt a kedves olvasó már sejtí is, az „első litvániai hadjárat” ugyan vérveszteség nélkül zajlott le, de a vége egy nagy és kellemetlen meglepetés volt Lajos számára: negyednap reggel ugyanis kiderült, hogy az éjszaka folyamán Kieystut-Kestutis és kísérete *eltűnt*! Az egész ígéretés mind-mind csak színjáték volt, azért, hogy Kestutis kiszabadíthassa Leobárdot – ennyit, és csak ennyit akart elérni, majd ezután faképnél hagyta alaposan átvert királyunkat, és eltűnt az éjszakában...

Itt hadd szúrjam közbe: a lengyel és litván történelem nagyon is számon tartja Kieystut (mert így írják helyesen) alakját, aki 1297 és 1382 között élt, ami azt jelenti, hogy valóságos matu-

zsálem volt már azokban az időkben – nyolcvanöt évesen sem betegség vitte el, hanem egy másik litván herceggel tűzött össze, bebörtönözték, és a börtönben végeztek vele...

Heltai Gáspár, az első magyar nyelvű krónika szerzője több mint kétszáz évvel az események után nem tud, vagy nem akar tudni az egész Kestutis-ügyről, távirati sebességgel nyargal végig Nagy Lajos ügyein, egész uralkodását két oldalon foglalja össze. Így aztán nem csoda, ha a litvániai hadjáratokra összesen csak pár mondat jut. Erről az elsőről például csak ennyit olvashatunk nála: „Lajos király segítségül méne a lengyel királynak, miérthogy rokonságos vala vélle. És mindketten nagy néppel mennének a gyégen (jégen – N.I.) be Litvániába, hogy a litvániakot fegyverrel hajtának a római keresztyénségre. De hammar meleg szél támada és olvadni kezde a gyég. És vissza kellették jőniük.”

Hát ez bizony nem sok. Egyben jelzi azt is, hogy a magyarok képzeletében még az 1500-as évek vége felé is „ami észak, az jég” fogalompár uralkodott. Már a lengyelek földjét is hidegnek tartották, de a fenti idézet szerint Litvánia már-már olyan lehetett a képzeletükben, mint Grönland, a litvánok meg maguk voltak az eszkimók, akik az év egy részében „gyégen”, azaz jégen élnek... Arról nem is szólva, hogy a többszörös hadjárat és konfliktus igazi okairól Heltainál egyetlen szó sem esik!

Egy másik krónikás szerint Nagy Lajos meg volt győződve, hogy Kestutist a lengyelek vigyázzák, ezért a magyarok nem gondoskodtak a litván vezér és kísérete éjszakai őrzéséről. „Látta a magyar király, mennyire kijátszották őt és a lengyel királyt. Nagyon elszomorodtak, de segíteni ezen már nem tudtak”. Lajos tehát Krakón át visszajött Budára, még azon év szeptemberében.

Kázmér lengyel király hamarosan kilábalt a betegségből, a következő évben ismét elindult a litvánok ellen, és most is hívta Lajost, akit még mardosott a tavalyi szegény, hát Kázmér hívására szívesen jelzett vissza, hogy megy ám ő is..! „Hogy fegyverrel próbáljanak elégtételt venni a litvánokon, amiért oly rútul rászedték a magyar uralkodót az elmúlt évben” (Kristó).

Nagyon türelmetlen lehetett Lajos, mert már február 22-én elindult Budáról, ami teljesen szokatlan volt akkoriban, a hadviselő felek ugyanis csak akkor keltek útra, ha már jól kitavaszkodott, és legfeljebb a tavaszi áradások állhatták útjukat, vagy már azok sem. Alig egy hónap múlva a magyar had – útközben láthatóan nem sokat pihentek a katonák és a király – már a vlagyimiri orosz fejedelemség Belz nevű vára alatt táboroztak le. Ezt ugyanis korábban elfoglalták a litvánok, és az volt a feladat, hogy visszavegyék tőlük. Kázmér és lengyel serege már Belz alatt várakozott Lajosra, és amint a két sereg egyesült, nekifogtak az ostromnak. Ugyan tíz napig tárgyaltak előtte a vár megadásáról, de a belzi litvánok nagyon is magabiztosak voltak, a vár erős volt, tele tartalékokkal és jól képzett védőkkel – hát eszükbe sem jutott volna azt átadni harc nélkül.

Külföldi krónikákból tudjuk, hogy kis híján Lajos királyunk is otthagya a fogát! Ostromgépeket vetettek be, és amikor úgy érezték, hogy már kellően megdolgozták a várfalakat, a magyar-lengyel sereg rohamra indult. Nem tudom, Kázmér is ott volt-e az élen, de hogy Lajos biztosan, azt éppen sebesülése jelzi. Lajosunk ugyanis nem törődve semmivel, katonái között vett részt a rohamban. A várak vizébe is beereszkedtek a magyar és a lengyel vitézek, és a fenéken mentek pipiskedve – a víz a torkukig ért –, miközben a védők a falak

tetejéről mindenféleképpen megszórták őket, és persze sűrűn hullottak a nyílveesszők. Gerendákat és köveket is dobáltak a fejükre. Lajos fejét is nagy ütés érte, valami fentről dobott dorong lehetett, amely leterítette. Egyik jó embere emelte fel az eszméletlen királyt, és a vállán vitte át a várak vizén, a fejét gondosan feltartva, nehogy a vízbe lógjon, és Lajos megfulladjon. Sokakat megsebesítettek a fentről hulló kövek.

Akkoriban azért nem volt ritka, hogy egy-egy király is megsebesült egy ütközetben, csatában, hiszen a löfegyverek alkalmazása előtt maguk is szívesen mentek rohamra. Ez a szokás csak később tűnt el fokozatosan, amikor a harcoló királyt, hadvezért egy mesterlövész nagy távolságból is leteríthette.

A „halálvész csapást” azonban Lajos nem csak túlélte, mint tudjuk, de elég hamar ki is gyógyult a bajból. A nagy rohammal viszont az ostromlók semmire sem jutottak, éppen ellenkezőleg, olyan sok sebesültjük volt, hogy nem is merték vállalni a további harcokat. Lajos elrendelte, hogy a magyarok induljanak haza. A magyarok és a litvánok két évre fegyverszünetet kötöttek, és amennyire ma tudható, Kestutisról szó sem esett. A visszaút sem volt éppen könnyű, bár azt már nem a litvánok nehezítették meg. Tatár és orosz katonák fenték a fogukat a magyar királyra – ha elkapják, nagy váltságdíjat kérhetnek érte! Ráadásul amerre a magyarok visszavonultak, a „felégetett föld” taktikáját alkalmazták velük szemben. Az előttük vonuló litvánok, oroszok és tatárok elvittek minden élelmet, ehetőt. Lajos – éppen ezért – több csoportra osztotta a seregét, tudván, hogy egyetlen tízezres tömeg biztosan nem talál ennivalót, de ha hét-nyolcfelé osztja a sereget, a kisebb csapatok könnyebben lelhetnek élelemre. Ő maga egy alig százfős csapat élén törtetett hazafelé, és kis híján ismét megjárta. Egy Dobravahuszka nevű orosz falu udvarházában

éjszakázott csapatával, elcsigázottan, éhesen, mert semmi élelemre nem leltek. Az oroszok éjszaka rájuk gyújtották a házat, Lajos és kísérete majdnem bennégték.

Ezzel még nem volt vége a szenvedéseknek. A korai időpont miatt – április első fele volt, arrafelé a tél még javában dühögött – a Kárpátokon embermagas hóban kellett átjönniök. Négy napig tartott az átkelés a sziklás hegyeken, ezalatt 400 ló veszett oda, főleg éhen haltak, mert sem nekik, sem az embereknek nem jutott ennivaló, de az emberek kitartóbbaknak bizonyultak. Mire Munkácsra ért a sereg, úgy néztek ki az emberek, mint akik egy vesztett háborúból tértek meg: fagyottak, sebesültek, gyalog vánszorogtak, éheztek, akiknek még volt lovuk, azoknak nem volt erejük leszállni a nyeregből, egyszerűen lefordultak a földre, és nem mindenki tudott aztán felállni, életben maradni... Valóságos kísértethadsereg tért meg a „második litvániai hadjáratból”.

Az első hadjáratban tehát nem ontottak vért egyik oldalon sem, de nagyon becsapták Lajos királyt a litvánok. A második, 1352-es hadjárat végső soron egyetlen várostromra korlátozódott, amely sikertelen volt, ráadásul Lajost ott és a visszauton háromszor is életveszély fenyegette, isteni csoda, hogy megmenekült (ő maga is így vélte). Ezek után nagy kérdés volt sokáig, hogy Nagy Lajos indít-e a litvánok ellen egy harmadik háborút?

Akkoriban Lajos mindenesetre nem nagyon szorgalmazta a dolgot. Volt egyéb háborúznivalója is, közben szembe került Velencével, majd harcolt a szerbek ellen, egyszerűen volt mit csinálnia, hogy elfelejthesse a litvániai kudarcokat.

1354 tavaszán lejárt az a két évre kötött fegyverszünet, amit Belz vára alatt kötöttek a litvánokkal. Most meg kellett gondolni a továbbiakat, mert időközben a litvánok és a tatárok

– akik ekkor az orosz pusztákon már vagy száz éve igen otthonosan éltek, és nem csak a Krim-félszigeten rendezkedtek be, de attól északra is jelentős területeket tartottak ellenőrzésük alatt – szövetséget kötöttek egymással. Így aki a litvánokat támadta, az óhatatlanul szembekerülhetett a félelmetes tatárokkal is, akik mit sem veszítettek harci kedvükből ama száz év alatt, mióta Magyarországon is pusztítottak...

Itt most bajban vagyunk, mert könnyen lehet, hogy Lajos nem csak egy harmadik, hanem egy negyedik háborút is viselt a litvánok ellen! Arról, amit harmadiknak tartunk, mindössze egyetlen olasz krónikában történik említés, más forrás nem utal rá még közvetetten sem. Ez viszont annyira költői és hihetetlen szöveg, hogy kétséges, vajon igazat szólt-e...? Már csak azért is, mert úgy állítja be a dolgokat, mintha Lajos király 200 ezer lovassal és rengeteg élelmiszert szállító kocsival ment volna ki Lengyelországba, és betört a litvánok... helyett a tatárok országába! Sem a sereg létszáma, sem a kocsikon vitt elemőzsia, sem a tatárok elleni támadás nem teszi a szöveget hihetővé. Ráadásul azt is írja, hogy bár a tatárok megsemmisíthették volna a magyarokat, olyan létszám- és erőfölényben voltak, ehelyett inkább meghódoltak nekik, és áttértek a kereszténységre – ami, tudjuk, nem történt meg.

Ugyanakkor a történészek nem zárják ki, hogy Lajos igenis elment abban az évben a litvánok ellen hadakozni, sőt talán találkozott tatár hadakkal is, mert 1354 után a tatárok többé nem háborgatták a magyar határvidéket. Vagyis Lajos valahol szót értett velük, talán egyezséget is kötöttek, aminek köszönhető a későbbi béke a tatárokkal. De ebből nem derül ki, hogy sikeres volt-e a litvániai hadjárat. Már ha egyáltalán volt ilyen.

1355-ben azonban biztosan készülődött Kázmér lengyel király a litvánok ellen, és az év elején levelet írt ez ügyben Lajosnak.

Fennmaradt ez a dokumentum, valamint Lajos válasza is. Ebben „Mi, Lajos, Magyarország királya” megígéri, hogy ha ő személyesen nem is tud majd elmenni, „alkalmas hadinépet” küld, „mint egyébként is szoktuk”, a lengyel barátokat megsegítendő.

Gondolom, sokat lendített Lajos elhatározásán az is, hogy két hónappal korábban Ince pápa keresztes hadjáratot hirdetett – ezúttal nem a Szentföld visszafoglalása volt a cél, hanem a litvánok és tatárok keresztény hitre térítése! Mindenesetre 1355 nyarán a magyar „segédhad” már Litvániában vagy legalábbis Lengyelország területén volt, de minden bizonnyal Lajos nélkül. Hogy aztán mi volt a háborúskodás eredménye, valaha az életben még egyszer találkozott-e Lajos és Kestutis – nem tudjuk.

TIZENEGYEDIK FEJEZET:

BULGÁRIA ELLEN

Tíz évvel a fenti események után Lajos királynak – aki ekkor még mindig egyik háborúból a másikba ment – a bolgárokkal gyűlt meg a baja. Valaha régebben Bizánc határa a Duna volt, de aztán sok minden történt a Balkánon, többek között létrejött egy kezdetben egységes bolgár állam – uralkodói cárok voltak –, ami később részekre szakadt. A szóban forgó időben például három bolgár állam létezett egyszerre. Délen Tirnovóban, keleten a Fekete-tenger mentén, és az északi Vidinben volt egy-egy „carátus”.

A magyar királyok – és ez alól Lajos sem volt kivétel – már jó ideje használták a „Bulgária királya” címet is, és meg voltak győződve, hogy ez egy régi örökség, ami nekik jár. Azon felül szembeállította a két országot a vallás kérdése is. Bár a bolgárok is keresztények voltak, de ők a „görögkeleti”, bizánci eredetű rítust követték, mint az oroszok. Nyugat-Európából és Magyarországról nézve ez a vallás és egyház szakadárnak, mondhatni szektának számított, hívei tehát nem voltak teljes értékű keresztények. Elhangzottak olyan vélemények is akkor-tájt, hogy azokat a népeket is meg kell „téríteni”...

Ráadásul – mondjuk ki őszintén – Lajos király kudarcot vallott Nápolyban és más frontokon is, a litvániai hadjáratok pedig

nevetségesek lettek, különösen évekkel később visszanezve. Kellett tehát egy olyan ellenfél, akit biztosan legyőzhetett, aki miatt nyugatról nem fűjtak rá, és amely háborút esetleg a pápa is üdvözölhetett. Így esett a választása a bolgároknak.

Közzjáték: Toldi Miklós, a zsoldos és kalandor

Nem árt tudni, hogy nem Arany János agyszüleménye Toldi Miklós. A valóságban is létezett ez az ember, és éppen Nagy Lajos korában. A magyar király katonája volt, és abban az évben, amikor Lajos a bulgáriai hadjáratra szánta el magát – a pápa hívására, aki bajban volt és segítséget kért többek között Lajostól is –, Toldi Miklós egy magyar „expedíciós hadtest” élén, Nagy Lajos utasítására Itáliába vitt egy zsoldos-sereget. Mondjuk ki kereken: hazátlan martalócok csapatának volt egyik kapitánya, akik öltek és pusztítottak szerte Itáliában. Itthon ispán volt, udvari ember, katona, hadvezér – ám miután Lajos Itáliába küldte, egy sajátos szedett-vedett csőcselék élére állt, és attól kezdve már nem is annyira Lajos vagy a pápa, inkább a saját és a csapat érdekeit képviselte. Történelmi források is említik ezt a Fehér Légiónak nevezett csapatot, amely arrafelé és akkor, ott tevékenykedett. Tegyük hozzá, semmi jót nem jegyeztek fel róluk, rosszat annál inkább.

Pár ezer fegyveres, mindenre elszánt férfi akkoriban nem kis erőt jelentett, különösen a városállamokra, kisebb fejedelemségekre szakadt olasz félszigeten. „Tholdi Ungarus”, ahogyan írtak róla nemegyszer, egy Mortimer nevű angol zsoldossal állt össze (egymás között latinul beszéltek, ami így utólag meglehetősen morbid hatást kelt bennünk), és az angol volt a vezér – ő háromezer zsoldost hozott a csapatba

– „Tholdi” meg ezerötszáz magyart, így ő lett a helyettese. Jó pénzért bárki igénybe vehette a szolgálataikat, és ők már fordították is bárki ellen a fegyverüket. Amerre felvonultak, ott erőszakkal „vételeztek” élelmet, nőt, és bármi mást, amire szükségük lehetett útközben...

Egyszer Perugia ellen küldte őket egy megbízó, de rajtavesztettek: a városállam erős és túlerőben lévő serege legyőzte és szétszórta őket. Toldi a magyarok egy részével ekkor San Marino magas várába menekült, remélve, hogy később majd lejöhet onnan, és ismét összeszedheti a Fehér Légiónak. A perugiaiak azonban körülfalták San Marinót, és eltorlaszolták a várat ellátó vizet. Toldi és társai egy ideig saját leölt lovaik vérére itták víz híján, de aztán kénytelenek voltak megadni magukat. Perugia nagylelkűnek bizonyult, nem végeztette ki, hanem lent a síkságon egy táborba zárta a foglyokat. A tisztekért váltságdíjat reméltek. Miklós úr hároméves fogság után szabadult, és tisztességgel megélt, túlélte Nagy Lajost is, és annak utódjától szép birtokot is kapott két fiával együtt. (Az egész „Toldi-sztorit” részletesen olvashatják a szerző *Kuriózumok a magyar történelemből* c. könyvében – a kiadó megjegyzése.)

Nagy Lajos tehát igyekezett a régi, de sokszor már kiüresedett címeket megtölteni valós tartalommal. Hiszen a magyar királyok – papíron, helyesebben pergamenen – szinte az egész Balkán urai voltak: Szerbia, Bulgária, Bosznia, Havasalföld, Dalmácia is hozzájuk tartozott... Lajos úgy döntött, hogy a virtuális uralmat itt-ott valódira váltja át.

Első lépésként szövetséget kötött a bizánci császárral, meg a havasalföldi vajdával, Bulgária két szomszédjával, nehogy azok megtámadják őt akció közben. Aztán elérkezett a háború

ideje 1365-ben, amikor is Lajos király „a magyar szent koronának alárendelt Bolgárországba vonult be nagy haddal”. Vagyis a Lajos-párti magyar krónikás is úgy vélte, természetesen, hogy „Bolgárország” eleve magyar fennhatóság alatt kellene legyen.

Első fordulóban az északi cár földje, azaz Vidin került Lajos hatalmába. A várost különben a régi magyarok Bodonynak nevezték.

Lajos tavasszal indult útnak le a Duna mentén, június 1-én pedig már túl is voltak a város bevételén. Onnan tudjuk, hogy már meg is hódították „Bodonyt”, hogy a király 2-án kiadott okiratainak nagy része fennmaradt. Ezekben az ostrom alatt szerzett érdemekért osztogatta az adományokat, birtokokat. Készen volt az ideológia is, mint kiderült ugyanezekből az adományozó okiratokból. Azért kapták a hívek, amit kaptak, mert segítettek „visszaszerezni mindazt, amit hűtlenek és lázadók a szent koronától elidegenítettek”. A magyar seregben volt egy fiatal tiszt, bizonyos Cillei Ulrik is, aki aztán évtizedekkel később nagy szerepet játszott a magyar történelemben.

A krónikások olybá vették, mintha Bulgária abból az északi részből állna csak, és így Vidint-Bodonyt nevezték „Bulgária fővárosának”. Egy osztrák krónika úgy regéli el a történeteket, hogy „Lajos király erős fegyverrel Bulgáriába nyomult, hol roppant nagy seregével nagy kárt okozott”, majd Vidint, „Bulgária fővárosát” ez a magyar sereg „hősi ostrommal bevette”. A szöveg azt sejteti, hogy talán kiéheztették a várost, és nem is kellett rohammal bevenni. „Sokakat elhagyott az életerő” – ez csakugyan a védők kiéheztetésére utal. Végül is a krónikás úgy tudja, hogy „a bolgár király a várossal együtt megadta magát”.

Lajos csakugyan elfogta Sztracimir cárt, elvitette magyar földre, és Zágráb közelében egy várban őriztette. A meghódított területeken pedig sajátos, addig nálunk ismeretlen közigazgatási formát vezetett be, amit a legjobban talán „katonai körzeteknek” nevezhetnénk. Egy-egy kerület élére ugyanis „kapitányt” állított a főtisztjei közül. Azok irányították a területeket, Lajos pedig pár héttel később már vissza is tért Magyarországra.

Volt az eseményeknek egy érdekes és fontos „mellékterméke”: a bizánci császár, aki akkor már folyton a mindinkább hódító törökökkel viaskodott, Lajos bulgáriai sikerei láttán úgy döntött, hogy a magyar király segítségét kéri a török ellen. És Bizánc történetében egyetlen egyszer, egyedülálló módon a császár nem hadak élén hagyta el országa határait, hanem segélykérés miatt tette ezt. A Fekete-tengeren és a Dunán hajózott fel a Vaskapuig, onnan magas rangú magyar urak kísérték őt Budára. Lajos tudatában volt a megtiszteltetésnek, ami érte, és a történelmi esemény rangjának megfelelően maga is szinte alázatosan (lóról szállva, fedetlen fővel) köszöntötte a császárt. János császár viszont hihetetlenül dölyfösen viselkedett. A szó szoros értelmében magas lóról nézett le Lajosra, akinek pedig a tényleges hatalma akkor már sokkal nagyobb volt, mint a bizánci császáré, akinek birodalma évről évre zsugorodott az idegen hódítók csapásai alatt. Lajost bántotta ez a viselkedés, így aztán a bizánci uralkodó önmagának köszönhetette az elutasítást. Ha kedvesen viselkedik, Lajos, ez a megrögzött háborúzó nyilván a segítségére indul, mégpedig jókora haddal, átvág a Balkánon, hogy megvédje a keresztény bizánciakat a pogány törökök ellen...

A bizánci császár hiába tette meg a nagy utat, Lajosunk végül csak azzal a feltétellel lett volna hajlandó segíteni Bizáncnak,

ha élükön a császárral a birodalom minden görögkeleti lakója átkeresztelkedik a katolikus, azaz római keresztény hitre, amit persze a császár felháborodottan utasított vissza. Így aztán már indulhatott is vissza Bizáncba, útja tökéletesen eredménytelen maradt.

1366-ban, azaz a következő évben ősszel – ezt csak iratokból tudjuk – megint járt egy magyar sereg „Bulgáriában”, feltehetően egy másik ottani cárságot támadott meg, és Vidinben ekkor már „bolgár bán” képviselte Lajost, a horvát bán mintájára. A jelek szerint tehát Lajos egészen komolyan gondolta, hogy a bolgár cárok hatalmát sorban megdöntve az egész balkáni területet hivatalosan is Magyarországhoz csatolja, és annak közigazgatásába bevonja. Ám a harcok megint csak Vidin környékén zajlottak. Vajon az előző évben nem sikerült maradéktalanul a vidék meghódítása? Vagy a bolgárok erőre kaptak, és ellentámadásba mentek át? Nem ismerjük ezeknek a harcoknak az okait.

Persze mindez erősen megterhelte a magyar kincstárat. Hiszen az a vidék távol volt, és magyar helyőrségeket kellett fenntartani Vidin, Lagan és Belogradcsik városokban. Ennek ellenére az, amit Lajos oly büszkén „Bulgáriának” nevezett, a valóságban még mindig csak egy viszonylag keskeny vidék volt Észak-Bulgáriában.

Lajos több hibát is elkövetett. Hagyta, hogy a havasalföldi fejedelem elforduljon tőle, és szövetkezzen a másik bolgár cárral, aki értelemszerűen nagyon is fenyegetve érezte magát Lajostól. Ráadásul Lajos utasítására erőszakos hittérítés indult meg a bolgár lakosság körében – mindenkit a római keresztény hitre akartak áttéríteni a görögkeleti helyett –, ami nagy ellenállást ébresztett a lakosságban. Két év sem telt bele és Lajosnak máris újabb sereget kellett küldenie Vidinbe.

De nem azért, hogy további hódításokat tegyen, hanem hogy megvédje az ottani magyar hatalmat.

Furcsa helyzet lehetett, hogy a magyar helyőrségeket – külföldről élelmezték! Pedig hát nyilván volt termés Vidin környékén, az északi bolgár cár egykori országában, amely ekkor magyar „gyarmat” volt. A helybelieknek is akadt mit enniük. Ehhez képest meglepő, hogy több olyan levél maradt fenn, amelyekben Nagy Lajos király hol a havasalföldi vajdát sürgeti: szállítson már élelmet a magyar katonáknak, hol meg itthonról küldött nekik sok száz társzekérnyi, sejtetően tartós élelmiszert! Ami arra utal, hogy a megszállókat nem kedvelte a helyi lakosság, és ahol lehetett, ott tört borsot a magyar katonák és a hatóságok orra alá. Például azzal, hogy nem szolgáltattak nekik elegendő élelmiszert.

De ez még semmi, hanem a bolgárok már szervezkedni is kezdtek a megszállók ellen, és ehhez többé-kevésbé álcázott külföldi segítséget is kaptak Havasalföld részéről. Külön történet, hogyan huzakodott Lajos azokban az években a havasalföldiekkel...

Tény, hogy 1368 nyarán már úgy nézett ki a helyzet, hogy Lajosnak ismét haddal kellene Vidinbe indulnia, egy kis rendcsinálásra. Belogradcsik városában októberre már nagyon tragikus volt a helyzet, a magyar helyőrség élelme elfogyott, segélykérő leveleket küldtek a királynak, a lakosság pedig forrongott. Mondani sem kell, hogy a magyarok elől elmenekült cár és környezete emigrációból szította a hangulatot a magyarok ellen.

Említették, hogy a Lajos által elfoglalt északi cárátus mellett volt még kettő olyan bolgár terület – az egyik keleten, a tengerparton, a másik délen – ahol a cárok is ellenezték a magyar hódítást, és kiálltak harmadik „kollégájuk” mellett,

segítették őt mindenféle módokon. Azon az őszön egyfelől valóságos polgári engedetlenség nyilvánult meg, másfelől a cárok emberei elzárták a Belogradcsikba vezető utakat. „A várhoz vezető minden utat torlaszokkal, árkokkal és más módokon elzártak”, ha tehát még lett volna valami élelmi-szerszállítmány, az sem juthatott volna be a városba.

Később híre jött, hogy már bolgár hadak is elindultak a szomszédos cári országrészből a magyarok ellen. A lakosság teljesen átállt, azt a pár urat vagy polgárt, aki még magyar-párti volt, különféle atrocitások érték a hazafiak részéről. Az éhező magyar katonákról szóló hírekre persze már Lajos is hadba szállt, és 1368 őszén maga vezette seregét délkeletre, hogy úgymond „rendet csináljon a bolgár bánságban”.

November elején meg is érkezett. Ez itt már a Balkán volt, déliesebb időjárással, ahol még ilyen késő ősszel is lehetett hadakozni. De ahhoz, hogy a bolgárokkal harcolhasson, előbb a havasalföldieket kellett megbüntetnie, akik elárulták őt, és átálltak a bolgárokhoz. Így egyfajta magyarelles koalíció alakult ki, főleg bolgárokból és románokból, ami veszélyes helyzetet teremtett ott lent délkeleten. Nemcsak hogy Lajosnak két sereget kellett bevetnie – az egyik a románok ellen küzdött, a másikat maga vitte volna a bolgárok ellen –, de a románok legyőzték, és majdnem megsemmisítették az Erdély felől támadó magyar sereget. Ettől aztán alapjaiban megváltozott a helyzet, és változtak Lajos tervei is. Elment a kedve attól, hogy ismét emberéletek ezreit áldozzák néhány bulgáriai vár megtartásáért. 1369-re aztán a legyőzött románok, azaz Havasalföld és vajdája visszatértek Lajos hűségére – de Lajos addigra egyszerűen sorsára hagyta a „bolgár bánságot”, a Duna-menti magyar hódítást. A bolgárok sem voltak éppen vérszomjasak, és végül nagyobb harcok nélkül, sőt formailag

még Lajos számára kedvezően is ért véget (omlott össze!) a bulgáriai kaland. A magyarok feladták az egész bánságot, sőt, maguk helyezték vissza Szracimir cárt a trónjára Vidinben, aki ezért cserébe – gyaníthatóan szintén csak formálisan – a magyar király alattvalójának nyilvánította magát, és hűséget esküdött Lajosnak. Persze, hogy azt be is tartsa, senki sem várta el tőle, még maga „Ludovicus Potens” sem.

TIZENKETTEDIK FEJEZET:

MAGYAR HADAK SZILÉZIÁBAN

Ez a hadba szállás jóval később történt, amikor már a dicsőségesnek is nevezett Hunyadi Mátyás ült a magyar trónon. Magyar katonai szakírók Mátyást gyakorta zseniális hadvezérnek ábrázolják és bizonyára nem ok nélkül. Ő is sokat küzdött, bár így utólag a szemére vetik, hogy nem a fő ellenséggel, a törökkel vette fel a harcot, hanem főleg nyugaton és északon hadakozott, ahol különféle dinasztikus és egyéb, mondhatni személyes érdekeket képviselt. Jobb lett volna, ha többet ügyel a török veszélyre, hiszen még javában uralkodott, amikor a török már Horvátországot is fenyegette. Persze ne feledjük, hogy mi könnyen beszélünk több száz év távlatából, hiszen már tudjuk, mi történt később. Ám Mátyás a maga idejében még nem tudhatta, hogy igazából a török a fő ellenség, az ő számára egyáltalán nem volt ez olyan magától értetődő. Ennyit a mentségére.

Mátyás hadvezéri képességei igazából az 1471-74 éves háborúban bontakozhattak ki. Itt a legfőbb ellenfelei a csehek voltak. Mátyás ennek ellenére nemegyszer éppen cseh zsoldosokat is alkalmazott, akiknek imponált, hogy a magyar király beszéli a nyelvüket (Mátyás sok nyelvet bírt, csehül például kamaszkorában, emlékezetes prágai fogsága idején tanult meg).

Egy nagyon neves szakíró, Julier Ferenc így jellemezte Mátyás hadvezéri képességeit: „Mindenki látta, hogy hadi mozdulatait a hadművészet korszerű szabályainak szem előtt tartásával intézte, egyidejűleg volt óvatos és merész, kihasználta minden kedvező alkalmat és megtalálta a kivezető utat nehéz hadi helyzetekből is.”

Ami egyben azt is feltételezte, hogy bátor ember volt Mátyás. Ennek már kölyökkorában is adta tanújeleit. Tudunk egy olyan esetről is, amikor egy kiszemelt cseh városba álöltözetben, munkásként beosont, és nyelvtudásának hála, kikémlelt és megtudott mindent, amire kíváncsi volt az ostrom előtt... De itt nem csak személyes bátorságról volt szó. Ahogyan Julier írta, úgy tett minden vonalon – nemcsak egy-egy csatában, hanem egész háborúban is. Például mindig volt egy tartalék serege, amit az ellenségtől elég távol állomásoztatott, és olyan földrajzi pontokon, ahonnan szükség esetén az a sereg több irányba is elindulhatott, elmozdulhatott. Így az ellenség az utolsó percig nem tudta, merre fog indulni az a sereg.

Persze Mátyás azért nem volt egy Nagy Sándor, ezt méltatója sem állítja: „Fölényesebbnek mutatkozott kora minden hadvezérénél, de hadvezetési szempontból ez ideig valami rendkívüli, valami korszakalkotó újítást nem hozott. Inkább a szervezés mesterének látszott.” Azért ez sem kevés, tesszük hozzá mi, a huszonegyedik században, amikor már tisztában vagyunk a logisztika fontosságával. Vagyis a szakértők vélekedése szerint Mátyás királyunk addig nem, de a „boroszlói” hadjárattal már igenis a legnagyobbak közé emelkedett. (Boroszló a mai sziléziai Wroclaw lengyel város magyar neve volt, inkább a lengyel, mint a német Breslau változatból származott át nyelvünkbe.) Ezzel a hadjárattal Mátyás „magának a világtörténelem nagy hadvezérei között minden időkre előkelő helyet szerzett”.

A helyzet előzménye nem volt túl bonyolult, de Mátyás hódításait alapjaiban fenyegette. Előzőleg ugyanis nagy királyunk már többször összerúgta a patkót a csehekkel, és amikor azok lengyel királyt hívtak meg a prágai trónra, mindenki tudta, hogy a dolog éle elsősorban a magyar király ellen irányul. Buda ura az előző években ugyanis nemegyszer alaposan befűtött a cseheknek. Morva és sziléziai földeken nagy hódításokat hajtott végre, és bár többször próbálták őt elűzni ezekről a területekről, ez csak ideig-óráig sikerült. A makacs magyar folyton visszatért a hadaival, és visszavette, amit elvettek tőle. Ma már furcsa elképzelni, hogy magyar katonák száguldoztak nemcsak a hozzánk közelebb eső Morva-földön, ami jó ideje Csehország történelmi része volt, de bizony még Pardubice környékén, sőt nemegyszer Prága falai mögül is láthattak ide-oda száguldozó magyar lovasokat...

1471, 1472, 1473: azok az évek, amikor minden tavasztól őszi háborúk folytak morva és cseh területen. Ám az említett királyválasztással minden megváltozott. Merthogy most közös királya lett Prágának és Krakkónak, ami azt is jelentette, hogy az addig a harcokban részt *nem* vevő lengyelek is beszálltak – természetesen Prága oldalán. A cseh-lengyel szövetség a közös király révén annak megkoronázása pillanatában automatikusan létrejött, és Ulászló király most már a cseh és lengyel csapatokat mozgósíthatta Mátyás ellen. A magyar király két tűz közé került: nyugatról várhatott egy-egy nagyobb cseh, északról pedig lengyel támadást. Ezek aztán be is következtek.

Ulászló fő célja az volt, hogy Mátyást kiszorítsa Nyugat-Európából – már ha ezt a vidéket a nyugathoz számítjuk. Mindenesetre ekkor Mátyás birtokában volt egy keskeny földcsík Sziléziában, és ez választotta el egymástól a két, jogilag

egy jogar alatt egyesülő országot: a csehek és a lengyelek országát. Szinte természetes, hogy idegen testnek érezték ott Mátyás hadait, és mindent, megtettek, hogy kiverjék onnan.

1473-ban azonban Mátyás ellentámadásba ment át mindkét fronton. Míg nyugaton féken tartotta a cseheket, addig északon betört Lengyelországba, számos várost elfoglalt Krakkótól délre és keletre, és vagy kétszáz (!) falut felégetett. (Akik abban a hitben élnek, hogy a lengyelek és a magyarok az egyetlenek a világnak ezen a részén, akik ezerszáz év alatt sohasem háborúztak egymással, hát ezt a legendát elfelejtetik). Egyes magyar történészek szerint a lengyelek annyira megijedtek, hogy békét kértek, miközben Ulászlónak a távoli Prágában – ahová székhelyét áttette – egyelőre csak a fogai csikorgatása maradt, egyebet nem tehetett. Ezért aztán alig várta már a következő hadi szezont, amikor majd alaposan elverheti a magyarokat.

Mivel ebben a hosszúkas és keskeny tartományban, Sziléziában egyesülhettek volna legkönnyebben a cseh és lengyel hadak, értelemszerűen itt volt várható a támadásuk. Tudta ezt Mátyás, és tudták megmaradt alvezérei is – néhány fontos embere már az előző évek csatározásaiban veszett oda, mint például a morva csatatéren maradt Csupor Miklós is. Tartania kellett Mátyásnak attól is, nehogy számára csapdának bizonyuljon Szilézia. A keskeny földterület nehezen védhető, az ellenség két oldalról közel van, bármikor beszoríthatják a magyarokat. Ráadásul az egész meghódított (?) földdarab elég messze esik Magyarországtól, az utánpótlás tehát nehézkes, bizonytalan és veszélyes. Az utánpótlási vonalakat Felső-Magyarországon beszivárgó lengyel csapatok támadták. Mintha mindez nem lett volna elég, a leigázott sziléziai területeken

már sok éve nem volt törvényes rend, a megszálló hatóságok gyengének mutatkoztak, az emberek a maguk feje után mentek. Általános anarchia ütötte fel a fejét, ami abban is megmutatkozott, hogy egyes grófok, bárók és más urak rablóbandákat szerveztek, és uradalmaikat rablótáborokká alakították át, megtámadták a kereskedőket és a polgárokat, olykor a kisebb városokat is. Szilézia bizonyos értelemben a senki földje lett Mátyás uralma idején. (Mi itt manapság csodálkozva tesszük fel a kérdést: miért nem hagyta ott Mátyás az egészet? Csak az ásványi kincsek és az adók voltak számára fontosak? Ha területcserét kér a csehektől és/vagy a lengyelektől, a határaihoz sokkal közelebb kaphatott volna talán egy kisebb, de biztonságosabban uralható, anarchiától mentes földdarabot.)

Mátyás viszont felkészült a „boroszlói hadjáratra”. Megint felhívom a figyelmet egy furcsa tényre: a csehek ellen vonuló seregben voltak éppenséggel... cseh zsoldosok is! Meg szerbek, meg mindenfélék, ahogyan ez már akkoriban közép-európai viszonylatban szokott történni. Mátyás nagy haditerve abban állott, hogy az ott és akkor tekintélyesnek számító 12 ezer fős seregével tudatosan és egyenesen belesétál... az ellenség csapdájába! Aztán majd meglátja, hogyan tudja kivágni magát belőle. „Nem kerülte ki az egérfogót, hanem belement.” Persze nem csak ilyen vaktában vágott bele a hadjáratba. Úgy tervezte, hogy kerüli a nagyobb csatákat, de a két ellenséget felváltva „csipkedi” majd, és így apródonként felmorzsolja őket. Ahhoz, hogy Mátyás így elinduljon 12 ezer emberrel egy olyan távoli vidékre, nagyon kellett bíznia önmagában, alvezéreiben és persze a seregében. No meg a szerencséiben...

Hát szerencséire szüksége is volt! Először a Vág völgyében vonult észak-nyugat felé, és az utánpótlási vonalát fenyegető lengyel szabadcsapatokat semmisítette meg. Majd beért Szilézia

déli részébe, ahol is „kíméletlenül kiirtotta az elharapódzott rablóvilágot”. Júliusban Trencsénen és Olmützön (ma: Olomouc) keresztül haladt, aztán Neisse (ma: Nysa, Lengyelország) várához ért, ekkor már augusztus végét jelezték a naptárak. Itt jött az egyik, később a szakértők által zseniálisnak tartott, bár meglehetősen kegyetlen rendelkezése. A Lengyelország felé eső része, az Odera folyó (ma: Odra) jobb partját egyszerűen... kiürítette és letarolta! Megparancsolta, hogy a vidék egész lakosságát, valamint azok összes terményét szállítsák el a várakba, amelyek persze a magyar katonák kezén voltak. Kis túlzással azt is mondhatnánk, hogy Mátyás a „felperzselt föld” taktikáját alkalmazta, amelyet különben már az ókortól ismertek. Ezer szekérrel vitték el az embereket és az élelmiszereket, így a közeledő ellenséges had a szó szoros értelmében semmit sem találhatott azon a területen, ahol kénytelen volt letáborozni, és várni a kedvező alkalmat az ütközetre. A folyó mindkét partján álló várak helyőrségének létszámát feleremelte, még a kisebb várakba is ezer vagy kétezer fős őrséget helyezett el. Ezek ott és akkor nagy létszámot jelentettek, garanciát adtak arra, hogy a várak nem eshetnek az ellenség kezébe.

Az ellenfél taktikája nem volt kétséges. Egyszerre támadnak a csehek Szilézia nyugati határainál, a lengyelek pedig a keleti oldalon, és összeroppantják Mátyás – hozzájuk képest meglepően kicsi – haderejét. Gondoljuk csak el: még azt a kis sereget is meg kellett osztania Mátyásnak, a nyugati határvídekre két csapatban 1700 lovast küldött ki, hogy megakadályozzák a csehek közvetlen támadását Boroszló felé. Mátyásnak mindössze 3 ezer lovas és 2500 gyalogos katonája maradt, ezeket összevonta Boroszló mellett. A támadó lengyel sereg csak október elején ért a helyszínre. Közben féken kellett tartania

Frigyes császárt, aki német és osztrák földön volt érdekelt, és beszállt a Mátyás ellenes koalícióba. Ezt a király úgy oldotta meg, hogy mindenféle nemzetiségű rablócsapatokat küldött Ausztriába és bajor földre, azok ott garázdálkodtak, raboltak, emerre csak jártak. Így Frigyes kénytelen volt ezekkel elfoglalnia magát, ezért aztán a boroszlói hadjáratba nem tudott tevőlegesen beleszólni.

Mivel a lengyel támadók meglehetősen lassan jöttek, Mátyásnak volt ideje Boroszló egyik negyedét teljesen átalakítva hatalmas véderő műveket emelni. Ez egyben a magyarok tábora is volt. Wroclaw helytörténeti múzeumaiban erről elég sok illusztráció és anyag maradt fenn. Három hétig naponta több száz munkás és katona emelte a földsáncokat, ásta az árkokat, és még bástyákat is építettek, amelyekbe Mátyás ágyúkat is telepített. „Ez volt a központ, ahonnan a király lovassága hosszú portyázásokra indult. Itt szándékozott jó gyalogos csapataival, bőséges élelmiszerkészletek birtokában a végső ellenállást kifejteni, mindaddig, míg az erődítésen kívül hagyott lovassága az ostromló sereg ellátását lehetetlenné teszi.”

Tényleg nem volt ez rossz terv. Az ellenségnek úgy tűnhetett, hogy a magyar király nemcsak, hogy besétált a kelepcébe, majd ott „körbeárkolta” magát és tétlenül várakozik, de még hagyja is, hogy ellenfelei akkor és annyian gyűljenek köré, ahányan csak akarnak. Persze, a lovassága meg majd közben kikezdi a lengyeleket és a cseheket, és lassanként „elfogyasztja” azt...

Mindezt alighanem az ellenség is belátta, hisz őket sem ejtették a fejükre, ezért igazi ostromra nem került sor. Mátyás számítása tehát nem igazán jött be.

Közzjáték: Mátyás alvezérei

A történészek hajlamosak utólag minden érdemet egyetlen embernek tulajdonítani. Ha hadakozásról van szó, akkor a serege élén álló király maga, vagy vezénylő hadvezére az „isten”, minden dicsőséget ő arat le. Pedig a valóságban igen sok függ az alvezérektől, akik a fővezér akarátát részben vagy egészen megvalósítják, sikerre viszik. Mátyásnak hosszú élete és több évtizedig tartó háborúskodásai során sok kiváló alvezére volt, egyszerre mindig több. Rájuk merte bízni nem egyszer akár serege nagyobb részét is.

Ott volt például a két Szapolyai, Imre és István. Ők éppen hogy Mátyás idejében kaptak grófi rangot és szép birtokokat. Nagyon értettek a hadviseléshez, és ezt Mátyás is értékelte. Még akkor is, amikor Imre és István gróf urak az 1466-os, a király ellen irányuló lázadásban részt vettek. Mátyás megkegyelmezett nekik, mert jó katonák voltak. Erre a két fivér öt évvel később ismét beszállt egy Mátyás-ellenes összeesküvésbe. A király másodjára is megbocsátott nekik. Szüksége volt katonai tudásukra. És talán azért is, mert Szapolyai Imre, még apja, Hunyadi János kedves híve volt, és nem egy korábbi hadjáratban kitűnt már. István meg oly sokra vitte, hogy ő lett a boroszlói magyar birtok, azaz Szilézia főkapitánya, katonai parancsnoka. Harmadjára már csak Mátyás halála után fordult a király ellen – előbb Corvin János, Mátyás király fiának lett az ellensége, majd a Fekete Sereg megsemmisítésének ötlete is állítólag tőle származott.

Magyar Balázs sem volt akárci. Több, a csehek ellen vívott háború hőse volt, ezekért szép birtokokat is kapott a Felvidéken. Megesett, hogy Mátyás nem is ment vele, és Magyar önállóan vezetett hadjáratot a török ellen Moldvában, ráadásul győzelmet

is aratott, aztán Krk szigete ellen is fővezérként harcolt.

Báthory István is ott volt minden fronton, ám a legszebb győzelmei a törökellenes hadjáratokhoz fűződnek. Ő is vitt hadat önállóan Moldvába. 1479-ben számos balkáni katonával együtt ő és Kinizsi Pál fényes győzelmet arattak a törökök felett. Mátyás király hat saját kezűleg írott levele maradt fenn, és ezekben mindenütt dicséri Báthoryt, sőt, mint alvezérét mindig első helyen említi, a többiek előtt.

Kinizsi Pálról mindenkinek a „malomköves” jelenet jut eszébe, és szinte csak hatalmas fizikai erejéről szólnak a legendák. Pedig ez a nyers ember remek hadvezér volt, sikereiért ő is kapott birtokokat. Huszonöt év alatt hat győzelmes hadjáratot vezetett a törökök ellen. „Hasonlíthatatlan vitézsége, megalkuvást nem ismerő erélye és veleszületett vezéri képessége rohamosan vitték a katonai pályán előre” (Julier).

Aztán ott volt még a mára szinte elfeledett Geréb Péter, aki a Fekete Sereg német zsoldosait irányította, harcolt a csehek, lengyelek, osztrákok és törökök ellen, mikor ki volt éppen az aktuális ellenfél (ez Mátyásnál elég gyakran változott...).

Mátyásnak voltak idegen zsoldosvezérei is. Nem számított, ki volt cseh vagy német, bármilyen születésű, a Fekete Seregben előbbre juthatott. Ilyen volt Hág Ferenc, akinek eredetileg természetesen nem ez volt a keresztnéve. Ő is cseh születésű volt, de élete végéig hűségesen szolgált Mátyást – még akkor is töretlenül, amikor a Fekete Sereg a csehek ellen háborúzott!

Ő vezette a sereg lovasságát, ezen felül trencsényi főispán is volt. Vagyis Hunyadi Mátyás magyar nemest és főurat csinált belőle, és minden jel szerint Hág ezt meg is érdemelte. Nagyon jó katona és hadvezér volt, Mátyás egyik jobbkeze. A király összes háborújában részt vett, és végül Szabács előtt, a törökkel küzdve esett el 1476-ban.

Volt még egy másik alvezér, Tettauer nevezetű, aki viszont igazi középkori zsoldos lévén, csak a pénzért szolgálta Mátyást, és soha nem vált magyarrá. De ezt nem is várta el tőle senki.

A boroszlói hadjáratban az ellenség meglehetősen határozatlannak bizonyult. Először Oppeln (ma: Opole, Lengyelország) ellen indultak, de 12 napos ostrom után lemondtak a tervükről, és más várak felé indultak tovább. Mátyás csak ült Wroclaw-Boroszló közepén és szorgalmasan gyűjtötte a híreket. Kezdte sejteni, hogy ellenfelei között nincs nagy összhang, és a két sereg vezérei még nem döntötték el, mit is akarnak ettől a háborútól?

Mindenesetre mindkét sereghez irányított egy-egy magyar csapatot, amely létszámában persze jóval kisebb volt amannál, viszont csak messziről kísérte a cseheket és a lengyeleket. A lengyel sereghez egy 2 ezer fős magyar csapat „tartozott”, és amikor a lengyelek a sziléziai falvakat végigrabolták (mondjuk így: éppen „ellátást vételeztek vidéken”), a magyarok megtámadták a rablókat, és komoly veszteséget okoztak nekik. Viszont egy másik erős lengyel csapat sietett a bajbajutott bajtársak segítségére, és ekkor a magyarok fogták menekülőre. Ebből az esetből a lengyelek azt a következtetést vonták le, hogy lám, máris győztek... Mátyás pedig remélte, hogy a közeljövőben könnyelműek és magabiztosak lesznek, ami jó neki... Elmondhatjuk tehát, hogy Mátyás ennyi évtizedes tapasztalattal a háta mögött már jól ismerte a háború pszichológiáját is.

Végül, miután a Boroszló környéki sziléziai várakkal az ostromlók sehol sem boldogultak, hát úgy döntöttek, hogy Boroszló mellé vonulnak fel, ott majd Mátyás minden bizonnyal elfogadja az ütközetet, és akkor túlerejükkel legyőzhetik a

magyar királyt és seregét. Csak hát elkövettek egy hibát, amire Mátyás számított is: a hátuk mögött hagyták a sok be nem vett várat, amelynek magyar védői alig várták már, hogy ők is visszatámadhassanak. Mátyás titokban parancsokat küldött ezeknek a váraknak: a legénység járjon ki, és tegye lehetetlenné, hogy a cseh és lengyel hadak „élelemszerző” körutakat végezhesenek!

Az utánpótlási vonalak is veszélybe kerültek, hiszen az ellenség által körül nem vett, nem őriztetett várak legénysége ki-be járt Mátyás parancsai szerint, és hol itt, hol ott támadta hátba a Boroszló ellen felvonulókat.

Mátyás közben olyasmit tett, amit az ellenséges hadvezetés – sejtetően – nagy homlokráncolással vett tudomásul. Nem értették, hogy a látszólag szorult helyzetben lévő király, aki lényegében idegen országrészben egy maga építette erődítménybe zárkozott, miért nem gyűjt oda még több katonát? Márpedig Mátyás nemcsak, hogy nem erősítette meg Boroszló védelmét, de még... csökkentette is! Október végén 3 ezer katonáját elküldte Szilézia északi részébe, hogy onnan át-átcsapva a határon pusztítsa Lengyelországot! A Szapolyai-féle lovasság még Poznanig is felhatolt, útközben vagy kirabolva, vagy megsarcolva a városokat. Akkoriban szédületes összeget, 50 ezer font értékű hadisarcot, plusz rengeteg zsákmányt hozott magával. A lengyelek így a saját bőrükön is érezték, hogy háború van, már nem csak Sziléziában kellett harcolniok, hanem otthon is.

Persze az egyesült cseh-lengyel sereg, az addigi veszteségei ellenére még mindig 70 ezer katonát jelentett, ami minimum a kétszerese, de inkább a háromszorosa volt a Sziléziában tartózkodó magyar erőeknek.

Október 25-én ez a nagy sereg megérkezett Boroszló falai alá, és 16 soros szekérvárat állított fel a város körül, amin senki sem hatolhatott át. Mondani sem kell, hogy a boroszlóiak alaposan megijedtek e nagy tömeg láttán. Már-már megbánták, hogy eddig nem lázadtak fel Mátyás ellen – hiszen ez az idegen király most hatalmas veszélybe sodorta őket! Mátyás is érzékelte a nép hangulatváltozását, ezért kiállt eléjük, és kihirdette: ne féljenek a polgárok, mert – így mondta – „egy veréb fészkének sem esik baja, nemhogy a város lakóinak és házainak!”

És persze igazat mondott. Mert az első nagy roham, amit az ostromlók indítottak Boroszló-Wroclaw ellen, a magyar tüzéség csapásai alatt összeomlott. 15 ezer lengyel gyalogos katona hiába rohamozott, véres fejjel volt kénytelen visszavonulni a falak alól. És a város még mindig épségben volt. Mátyás persze tudta, hogy ellenfeleinek egyelőre nincsenek megfelelő ostromgépeik – azért is adták fel a környékbeli kisebb várak ostromát oly hamar. Közben a magyarok kikitörtek a várból, és rengeteg lengyel foglyot ejtettek – ezek hamarosan többen voltak, mint maguk a védők! És persze őket is etetni kellett. Mátyás ezt is tüntetően felhasználta érvként, jelezve az ellenségnek: náluk a várban annyi az élelem, hogy még kétannyi foglyot is vidáman megetetnek naponta többször is..! Szinte hallom a cseh és lengyel szövetséges hadvezérek fogcsikorgatását.

Október végén a lengyelek másodszor is rohamra indultak, de ez is kudarccal végződött. Ha jól megnézzük, hiába voltak óriási túlerőben, eltelt egy hónap és még mindig nem értek el semmit, egyetlen kicsi vagy nagyobb várat nem foglaltak el, nem kényszerítették nyílt ütközetre a jóval kisebb magyar sereget, viszont már egy kisebb hadseregnyi embert veszítettek

halottakban, sebesültekben és foglyokban. Ráadásul az a paradox helyzet alakult ki, hogy bár Mátyás és párezer embere a maguk építette boroszlói erődítményben ültek, őket pedig egy háromszor akkora sereg vette körül – ezek az ostromlók is kénytelenek voltak szekérvárba zárkózni és kívülről is védekezni, mert a vidéken folyton magyar lovasszapatok portyáztak, és elkaptak mindenkit, aki kimerészkedett az ostromgyűrűből... Végül már senki sem tudta, ki kit ostromol, ki kit zárt be..?

Egyes későbbi (magyar) katonai szakértők éppen az efféle fortélyok miatt tartják nagyra Mátyást, mint stratégát, mint hadvezért. El kell ismerni, ez keveseknek jutott volna eszébe – hónapokkal korábban! Hiszen a jelek arra mutatnak, hogy Mátyás már akkor tudta ezt, amikor Sziléziába érkezett. Azért rakta meg a kisebb várakat a katonáival, azért nem koncentrált nagy erőket Boroszlóba, csak amennyi meg tudja azt védeni, azért küldte ki csapatait még az ostromzár előtt, és így folyamatosan veszteséget okozott az ellenségnek, amely viszont őt alig érthette el.

Ráadásul teljes erővel folyt a pszichológiai hadviselés. A Boroszlót körülvevő szekérvárból senki sem mert már kimenni, még ha tisztjeik kisebb csapatokban ki is küldték őket, hiszen a magyarok átkozottul gyorsak voltak, bármikor felbukkantak, és akkor nekik végük volt. Ugyanakkor hamarosan korogni kezdett az ostromlók gyomra, hiszen ha nem járhattak ki a táborból, elemózsiát sem szerezhettek, és a cseh-lengyel táborban hamarosan felütötte fejét az éhínség!

Hogy az erősebb ellenfélnek számító lengyeleket még inkább megijessze, Mátyás egy jókora csapat százarral Kinizsi Pált... Krakkó alá küldte! Óriási volt a meglepetés, főleg a lengyel királyi udvarban, ahol úgy tudták, hogy a harcok a távolabbi

Sziléziában folynak, most meg, lám, magyar huszárok száguldoznak Krakkó kapui előtt!

Kinizsi kiküldött serege megsemmisítette a lengyelek egyik fő utánpótlási vonalát. Ugyanakkor két kisebb vár magyar helyőrsége elfogta azt a 600 társzekérnyi élelmet és lőport, amit a lengyelek küldtek Boroszló felé, az ostromlóknak. A szállítmányt kísérő ezer lengyel katona elesett. Hág Ferenc pedig elkapott egy másik, 200 társzekérből álló szállítmányt. Ezeknek tartalma is a magyarokat erősítette, és a szövetségeket gyöngítette.

És akkor történt meg az, ami a háborúk történetében egyedülálló, sem azelőtt, sem azóta nem tudunk hasonlóról sehol a világban: az ostromlók három nap fegyverszünetet kértek az ostromlottaktól, hogy egy kis élelmet szerezhessenek maguknak..! Boroszló várában a magyaroknak rengeteg élelmük volt. Egy krónikás leírta, hogy miközben a csehek és lengyelek odakünn, a falak körül állva éheztek, a magyarok minden délben tüntetően felmentek a várfalakra... *ebédelni!* Ott falatoztak nyugodtan, komótosan, nemegyszer felhoztak minden falszakaszra húsz-harminc lengyel foglyot is, és azokat is megvendégelték, etették és itatták bőségesen... Az ostromolóknak csak a nyála csurgott. Elképzelhetjük, mennyire demoralizáló volt ez a cseheknek, lengyeleknek.

Mátyás a fegyverszünetnek feltételeket szabott. Hogy az ostromlók csak pénzért vásárolhatnak élelmet, és csak a környező falvakban, a városokban nem. Biztosította őket, hogy ezt az ő katonái ellenőrizni fogják. Még valamit kikötött: a tűzszüneti kérelmet személyesen a cseh-lengyel király adja elő neki! Az pedig kénytelenek volt vállalni ezt a megaláztatást. A két király mindenki szeme láttára találkozott, és Ulászló ott könyörgött Mátyásnak. Mindenki tudta, hogy az ostromlók

már elgyengültek a folyamatos éhezéstől, ugyanakkor a magyarok jó erőben vannak, és tele van velük a környék. Elég, ha Mátyás kiad egy parancsot, és katonái kirontanak a várból meg az egész vidékről, és megtámadják a szövetségeket...

Ez már a véget jelentette. Ha az ellenségtől függ, hogy a seregeik mikor jutnak ennivalóhoz és mikor nem – akkor itt nincs mit keresniök. Ezért hát november közepén a csehek felgyújtották saját táborukat Boroszló mellett – 4 ezer szeke-rüket égették el, nehogy az ellenség kezébe kerüljön: ez volt az a teher, amit már nem tudtak magukkal vinni, lényegében a tábori felszerelésük is odaveszett –, és megindultak hazafelé. A lengyelek keletre és északra, a csehek délre, nyugatra. Mátyás alighanem ismerte azt az ókori bölcs mondást: „az elvonuló ellenségnek aranyból építs hidat!” – azaz örülj, hogy megy, hogy fut, ne akadályozd, inkább könnyítsd meg a dolgát, csak eltakarodjon végre...

December elején aztán véglegesen aláírták a békeszerződést, amely meghagyta Mátyás számára Sziléziát, és semmilyen ellenség már nem akarta azt tőle elvenni. A zseniális hadvezér elméjét dicséri, hogy az ellenség még haza is csak úgy tudott elvonulni, hogy Mátyás adott nekik több tízezer vekni kenyeret, amit a pékjei sütöttek rohammunkában éjjel-nappal. Az ellenségtől kapott „kegyelemkenyeret” majszolva kaptak erőre a csehek és a lengyelek annyira, hogy elmasírozhattak a hazájuk felé. Mátyás pedig győztesként maradt a helyszínen.

TIZENHARMADIK FEJEZET:

MAGÁNHÁBORÚ” HAZAI FÖLDÖN

Akik alaposan ismerik a magyar történelmet, azok már a címből is sejtik, kiről és miről lehet szó. A hadakat vezérlő jó katona most nem egy király, hanem egy... költő. No, meg hadvezér. És katona. Politikus is, és sok minden egyéb.

Zrínyi Miklósról van szó, a nagy szigetvári „kirohanó” hős, Zrínyi Miklós dédunokájáról, akit úgy a horvátok, mint a magyarok közös hősöknek tartanak. A Zrínyik e két Miklósa, anyanyelvükön Nikola Zrinski, sokat tettek a törökök elleni háborúban. A dédapa és a dédunoka is voltak olyan jó magyarok, mint akármelyik hadvezérünk vagy királyunk az előző fejezetekben.

Kár, hogy a dédunoka, a költő, nem foglalkozhatott többet versírással. Kár, hogy szinte folyton hadakoznia kellett, és főleg kár, hogy sohasem becsülték meg őt kellőképpen. Kár, hogy lényegében egész életében két fronton volt kénytelen harcolnia: nemcsak a törökök ellen fegyverrel, hanem Bécs ellen is, amely őt császári és hadvezéri hatalmi szóval ezerszer megfékezte, visszarendelte, nem engedte győzni. És persze nagy kár, hogy egy vadászbalesetben viszonylag fiatalon kellett meghalnia.

A következő lapokon nemcsak Zrínyivel, az emberrel ismerkednek meg, hanem azzal a tizenhetedik századi politikai világgal is, amelyet Bécsből irányítottak, és amelynek célja Magyarország elveszejtése, de legalábbis meggyengítése volt. Bécs sohasem vállotta be azt, amire Zrínyi később magától is rájött – saját keserű tapasztalatai is erre utaltak –, hogy Bécs csak látszólag küzd a törökkel. A mindenkori osztrák császári hatalomnak az volt az érdeke, hogy a török inkább a magyar földet pusztítsa, ha kell, akár századokon át, de ne érhesse el Bécsig, ne taroljon le osztrák területeket. Ezért egészen a tizenhetedik század végéig nem akart végleg leszámolni a törökökkel, erre csak egy nagy össz-európai felbuzdulás idején kerülhetett sor. Addig tessék-lássék támogatta a magyarokat a török elleni harcban, de éppen csak annyira, hogy ezt a felemás állapotot fenntarthassa. Bécsnek így volt jó, kényelmes és biztonságos.

Persze magyar földön akadtak főurak, akik átláttak a szitán, sőt olykor könyvekben is megírták, mit gondolnak erről a két-színű politikáról. Ezek egyike volt éppen Zrínyi Miklós, aki saját vagyonából áldozott a török elleni harcokra. Mivel ezt szervezeti formában csak az osztrák uralom alatt álló Nyugat-és Észak-Magyarországról tehette meg, ráadásul az ő birtokai is ott voltak, hát örökös huzakodásnak tette ki magát Béccsel.

Zrínyi már húszévesen harcolt a törökök ellen. Ő volt az egyik legfiatalabb főtiszt: 25 évesen már ezredes volt, és az egyik magyar vidék – szűkebb hazája – a Muravidék örökös kapitánya, katonai vezetője. Ahogy írtuk, törökellenes vállalkozásait Bécs rendre lefékezte vagy egyenesen megtiltotta – és így teltek az évei! Egy szakíró szerint, ha Zrínyit hagyják szabadon cselekedni, és nem kötik gúzsba a bécsi parancsokkal, tilalmakkal, akkor a törököket legalább egy emberöltővel

korábban, már az 1660-as vagy legkésőbb az 1670-es években kiűzhették volna Magyarországról.

Ugyanez a szakíró úgy vélte, Zrínyiben „megvolt a helyes katonai ítéleten alapuló vakmerőség”, azaz tudta, hol vannak a kockázat határai, és addig a határig minden lehetséges alkalommal el is ment. Egész életében kevés katonával harcolt a túlerőben lévő ellenséggel, és rendre győzött is. De a politika rendszerint megakadályozta, hogy ezeket a sikereket kiaknázza, hogy azok erejét összefűzve egy egész háborút is megnyerhessen.

Tényleg egy zseni volt, aki az élet sok területén okozott maradandót, viszont – mint a zsenik általában – folyamatosan szenvedett attól, hogy a környezete nem érti meg, a viszonyok nem kedveznek neki. Pár száz évvel később kellett volna születnie, nem illett bele a tizenhetedik század második felének szűk korlátaiba.

Mint híresen jó katonát, 1655-ben egy ország kívánta őt nádornak. Ha elnyeri ezt a posztot, akkor biztosítva lett volna ellenőrzése az egész törökellenes magyar hadsereg fölött. De hát Bécsben megtorpedózták ezt a tervet. Öt évvel később az osztrák hadvezetés (nyilván a fejezet elején igen röviden vázolt politika jegyében) tétlenül nézte Nagyvárad elését, sőt kifejezetten megtiltotta Zrínyinek, hogy Buda után a legnagyobb török erősséget, Nagykanizsa várát megostromolja. Pedig ha beveszi azt a várat, sok minden megváltozik, a török határozottan meggyengül. Bécsben azonban távlatokban gondolkodtak: ha a magyarok győzik le a törököket saját erőből, akkor utána biztosan nem fogadják el az osztrák uralom kiterjesztését az addig törököktől uralt területekre! Hanem akkor a magyarok ott egy saját államot hoznak létre, amilyen az a régi önálló magyar királyság volt, és Ausztriának, lám,

hirtelen egy, a töröknél is sokkal veszedelmesebb ellensége lesz a határai mentén... Hát ezért fékeztek Zrínyit, hiszen jobb volt nekik a már érezhetően gyengülő török birodalommal együtt élni, mint a forrófejű és örökké lázadni kész magyarokkal.

Aztán látnia kellett Zrínyinek, hogy az 1662-es hadjáratban az osztrák hadvezetés veszni hagyta Erdélyt. Két évvel később meg egy viszonylag győzedelmes háború után, amiben Zrínyinek is része volt, az osztrákok a magyarok nevében is olyan békét kötöttek a törökökkel, mintha azt a háborút azok nyerték volna!

Persze az osztrákok minden alkalmat felhasználtak, hogy konzerválják a magyarországi török és osztrák uralmat, ebben ne legyen változás. Tízévenként újabb és újabb békét kötöttek a törökökkel. Csak hát a magyarok ebbe nem nyugodtak bele.

Persze, a „békét” ne úgy képzeljük el, hogy akkor semmilyen harci cselekmények nem zajlottak. Békében csak nagyobb hadjáratokra nem került sor, de amúgy közben folyton történt valami ellenségeskedés, egy-egy végvár katonái rátámadtak a törökökre, azok is be-betörtek a magyarokhoz, felgyújtottak egy-egy falut, elhajtották a marhákat... Harminc-ötven magyar nekiesett a helyi törököknek és fordítva, ez mind nem számított a béke megsértésének. Mi több, még várostromokat is engedélyezett a békekötés – ha ahhoz nem használtak ágyúkat! No és a fővezérek nem mozdulhattak a katonáikkal, de az alvezéreknek meg volt engedve, hogy időnként nekiessenek az ellenségnek.

Zrínyi Miklós a katonáinak egy jelentős részét maga szerezte fel és képezte ki. A Mura-menti birtokok jövedelméből teltett erre is. Talán nemegyszer ezért is érezte felhatalmazva magát, hogy rátámadjon a törökre, megakadályozza annak

valamely kisebb „vállalatát”, ahogyan akkortájt mondták. Bécs persze nem úgy értelmezte a dolgokat, hogy ha valamelyik hadvezérnek vannak saját pénzén szerzett katonái, akkor már bármit szabad tennie. A török megszeghette a békét, lerohanhatott egyszerre akár több magyar megyét is, de ahányszor ezekért Zrínyi, mint hadvezér bosszút akart állni, mindig leintették, sőt megparancsolták, hogy ne merje megszegni a békét. Azt a békét, amit az előző hetekben és hónapokban a törökök a legszemérmertlenebb módokon már vagy százszor megsértettek..!

Voltak persze brutális dolgok is, amelyek nem emberéletekről szóltak. Nagyváradot elfoglalva a török például fogta nagy királyaink ércszobrait, és a fémből... ágyúkat öntött, azokkal lötte a magyarokat.

Abban sem volt köszönet, ha a német császári csapatokat magyar földre vezényelték („Magyarország” mint olyan fogalomként és közjogilag sem létezett, csak egy osztrák tartomány volt a sok közül), mert akkor azok meg úgy viselkedtek, mintha ellenséges földön járnának: pusztítottak, raboltak, gyújtogattak.

Ilyen volt az osztrák zsoldossereg. Közben Zrínyi, ha már a törökök is minket fosztogattak, fogta magát és seregével betört a törökökhöz, ahol is 38 falut égetett fel, és sok ezer töröknek vette el a megélhetését, birtokát, akik pedig addig hűségesen szolgálták a szultánt. Ja, majd' elfelejtettem mondani: mindez amúgy a hivatalos „béke” idején történt...

Kevesen tudják ma már, hogy Montecuccoli osztrák (eredetileg olasz) hadvezér, aki az egész bécsi politika esszenciáját adta a maga személyében, egy-egy, a törökkel megvívott, de sikertelen hadjáratát a közvélemény előtt mentegetve, nyílt levélben pocskondiázta a... magyarokat. Mert hát nemcsak

nálunk, de Ausztriában is sokan megvádolták azzal, hogy ha már végre egyszer elindult a török ellen, akkor is inkább csak raboltak és pusztítottak a katonái, az ellenséggel ritkán ütközött meg, az egész inkább egy „sétahadjárat” benyomását keltette. Erre Montecuccoli – minden bizonnyal a legfelsőbb császári hadvezetés egyetértésével – egy úgynevezett „védő-iratot” nyomtatott és kezdett terjeszteni. „Ebben hadászati fejtegetések mellett a silány hadműveletet többek között azzal is indokolja, hogy a magyaroknak nem csak hadiképzettsége nincs, hanem még csak nem is vitézek, tehát nem hivatottak arra, hogy az ő magasabb vezéri tevékenységét elbírálják”...

Magyarországon óriási volt a felháborodás, hiszen a császári hadvezér röpcédula-formátumban szóratta szét az irományát. Zrínyi, aki Montecuccolinak régi ellensége volt, bár korábban együtt küzdöttek, de egymást el nem viselhettek – maga is a tollhoz folyamodott és olyan választ írt a tábornagynak, amit az aligha tett ki az ablakba.

Még hozzá tegező formában gorombította le a császári kedvencet, a maga kissé cirkalmas, tizenhetedik századi nyelvezetével:

„Azt mondod, hogy Magyarországon nincsenek jó hadvezérek, sőt jó kapitányok sem, kik a háború mélyebb titkait ismernék s hosszú évekbeli tapasztalással bírnának, végre a hadi művészetben teljesen jártasak lennének. Nem tagadom, hogy nem sok magyar érti a hadtudományt oly tökéletesen, amint egy nagy vezértől megkívánható; de arról az egyről biztosítalak, hogy nincs Magyarországon végbeli generális, sőt kapitány sem, ki azt a virágzó sereget, melyet rád bízta, oly tudatlanul el hagyta volna veszni, vagy ha már veszni kellett, legalább az ellenség kétszeres romlásával vesz el.”

Vagyis Zrínyi szerint még egy végvári tábornok vagy egyszerű magyar kapitány is többet tudott volna tenni azzal a nagy sereggel, amit Bécs adott Montecuccolinak Erdély felszabadítására, és amivel a tábornagy semmire sem ment. De ezzel még nincs vége, mert lám, így folytatódik a röpirat, amit nyilván kipirult arccal olvastak fel a nemesi udvarházakban, sőt főnemesi palotákban is:

„Mi, magyarok, nem értjük azt a hadi művészetet, miként kell a háborút elnapolni, az ellenség garázdálkodását megtorlatlanul elnézni, barátot és szövetségest segítség nélkül hagyni, inkább a hazát, mint az ellenséget pusztítani, a háborúban pénzt harácsolni: ha ezek a háború mélyebb titkai, amint mondod, akkor valóban semmit sem tudunk.”

Innentől kezdve aztán Zrínyi dühösen, mégis okosan cselekedett. Nem nagyon figyelt Bécs tiltásaira, figyelmeztetéseire, de fenyegetéseire sem. Ő úgy vélte, hogy folyamatos háborút visel a török ellen, és ehhez tartotta magát. Bátran megírta ezt az iratot, ami óriási hatást keltett nemcsak magyar földön, hiszen latin és német változatát osztrák területen is terjesztették, sőt az eljutott külföldre is! Montecuccoli a hírek szerint magától a császártól kért valamiféle védelmet. De hát mit tehettek volna érte? „Ő kezdte”, mondhatták volna.

De most végre lássuk a háborút, ami messzebből nézve eleinte nem is látszott annak. 1662 szeptemberében Zrínyi pár ezer emberrel megtámadta a török birodalmat. Még hozzá úgy, hogy erről eleinte senki sem tudott. Babocsa várát elfoglalta, és az egyik török hadvezér, egy pasa által vezetett sereget alaposan szétverte. A török veszteség meghaladta az ezer főt, ami akkoriban igen nagynak számított – főleg ahhoz képest, hogy kifelé az egész csak egy kis csetepaténak nézett ki eleinte, ami, úgymond „belefér a békébe”.

Mire a hír eljutott Budára, amely akkor török megszállás alatt volt, és onnan irányították a megszállt területeket, Zrínyi újabb támadást indított. Mire abból visszatért, otthon már várta a bécsi „intő”. Őfelsége a császár nehezményezte, hogy felsőbb utasítások ellenére harcokat kezdeményezett a törökkel. Zrínyi elolvasta, és a tűzbe hajította a levelet. Mintha mi sem történt volna, novemberben ismét indított egy minihadjáratot, ott is győzött (Zrínyi sohasem veszített csatát sehol!) és volt olyan szemtelenül magabiztos, hogy erről a győzelméről még jelentést, diadalmas beszámolót is küldött a bécsi haditanácsnak! Az sem véletlen, hogy megemlítette: seregében nemcsak magyarok, de németek is voltak, és bizony megdicséri ez utóbbiakat, mondván, az ő vezénylete alatt jól harcoltak.

Vagyis – vonja le ebből a következtetést a huszadik századi hadielemező – „amilyen a parancsnok, olyan a csapata!” Ezek szerint nem kell ahhoz okvetlenül magyarnak lenni, hogy valaki emberül harcoljon a török ellen, de ehhez olyan hadvezér alatt kell szolgálnia, mint Zrínyi. A célzást még Bécsben is felfogták, hiszen Montecuccoli hadserege nagyjából németekből állt, és csak kudarcot kudarcra halmozott – de lám, Zrínyinél a németek is tudtak harcolni!

Zrínyinek lehettek kétségei, hogy helyesen cselekszik-e, legalábbis időnként. De mindig visszatért oda, amit egyik barátjának levélben írt: *„Jobb halni oroszládként, mint élni számárként”.*

A törökök látva, hogy Bécs mindenre kész, csak hogy a török megmaradjon magyar területen, és ne veszélyeztesse az osztrák-német földeket, hát mindinkább elszemtelenedett. Miután így rátáplált Bécs gyenge pontjára, Isztambulban úgy döntöttek,

hogy csak azért is háborút indítanak, és minimum Bécsset is elfoglalják. Onnan aztán nyitva állna az út a nagyon gazdag nyugati városok és államok felé, a szultán birodalma pedig hatalmas területekkel gazdagodhatna!

A törökök tehát eldöntötték, és erősen remélték, hogy az osztrákok nem fognak tudni kellőképpen védekezni. Most csak egyetlen akadály volt előttük: Zrínyi. Ahhoz, hogy Bécsig eljussanak egy bármilyen méretű haderővel, mindenképpen meg kellett küzdeniök ezzel az izgága horvát-magyar úrral, aki csak nem nyugodhatott, és birtokai összes jövedelméből egyre csak újabb katonákat szerelt fel, fizetett és állomásoztatott szerte a Dunántúlon. 1663-ban meg is kezdődött a készülődés, az ázsiai török hadakat áthozták Drinápolyba, az európai segédcsapatok, főleg a Balkánról, Belgrád mellett gyülekeztek. És mivel Bécs igen engedékeny volt a törökkel szemben, hát Isztambul „elvadult”. Már nem csak adó fizetését követelte a Habsburgoktól – amit azok meg is fizettek! –, hanem egyes, nekik útjukban álló várak lebontását is – persze, elsősorban a Zrínyi-birtok váraitól volt szó. No és a szultán két millió aranyat írt elő „hadi kárpótlásként”, mintha már addig nem pusztítottak volna éppen eleget ebben az országban. Bécs még ennek kifizetésére is hajlandó volt, gondolván, hogy azt majd adókból úgyis behajtja a birodalom népein, elsősorban persze a magyarokon. A végén a törökök, akik már Horvátország egy részét is bírták, még szabad átjárást követeltek Dalmácián keresztül Velence felé..! Ettől már égne az állhatott a katonai vezetők haja, hiszen tudták, hogy ezek háborús előkészületekre utaló követelések. Zrínyi nagyon jól látta és hirdette is, hogy a bécsi udvar gyámoltalanságán felbátorodott török vezetés most már egy végső, nagy csapásra készülődik – annak ellenére, hogy a török birodalom érezhetően

gyengülni kezdett, különösen az őt Ázsiában ért veszteségek miatt.

Bécs fogcsikorgatva nézte, ahogyan a horvát bán Zrínyi Miklós nemcsak a Dél-Dunántúlt és Horvátországot készíti fel mindjobban a török ellen, de katonái gyakorlatoztatása céljából be-betör török területre. Nagy szégyen a Habsburgoknak, de ki kell mondanunk: a bécsi udvarnál felmerült az a lehetőség is, hogy Zrínyit Bécsbe hívatják valamilyen ürüggyel, ott tartóztatják, majd kiadják a törököknek! Anélkül, hogy a török ezt valaha is kérte volna... Ilyen galádságra is készen álltak, csak hogy kieszközöljék: a törökök maradjanak békében ott, ahol most vannak, és ne hatoljanak tovább nyugat felé.

Egy török főtisztrel folytatott levelezésből kiderült (mert olykor a törökök is írtak neki figyelmeztető-fenyegető leveleket), hogy Zrínyiben elég mélyen élhetett a nagy előd és rokon hatása. Visszaírta a török basának, hogy „kész élete feláldozásával szigetvári nagy ősenek példája szerint ellenállni”. Nem kétséges, és ezt bármelyik mai pszichológus megerősítheti: Zrínyi Miklós – Zrínyi Miklós akart lenni. Vagyis egyszerre ő, és dédapja is, akinek a neve kötelezte őt arra, hogy harcoljon a török ellen, és ha kell, az életét áldozza.

Amikor Bécsben már látták, hogy Montecuccolira és a német seregekre nem számíthatnak, és hogy a törököt egyedül Zrínyi állíthatja meg Bécs és a Nyugat felé tartó útján, akkor titokban megüzenték neki, hogy mégis őt támogatják. Persze, ezt a támogatást nem vitték túlzásba, hiszen a hadvezért lényegében egész életében csak gáncsolták, akadályozták.

Végül is 1663 június elején már magyar földre érkezett a török sereg. 120 ezer ember menetelt észak-nyugat felé – de ebből csak 40 ezer lehetett az igazi katona, a másik kétharmad

inkább afféle rablócsapat. 135 ágyúval jöttek, a terheket 16 ezer öszvér és teve vitte a hátán. Ez a nagy sereg még csak Belgrádnál járt, és éppen a maga által vert hídon kelt át a Száván, amikor Bécsben már... hm... hogy is mondjuk, szóval szaglőszervileg érzékelhető mértékben megijedtek, elrendelték Bécs védelmi állapotba helyezését, mi több, a várfalak előtti külvárosok lerombolását is!

Zrínyi ennél azért többet tett. Kémei révén folyamatosan tudta, merre jár a török had, milyen ütemben közeledik. Persze az ő csapata nagyon kicsi volt a török sereghöz képest, de azért oldalról belecsípett, és az oldalszárnyat alaposan elverte.

Egy hónapig tartott, míg a törökök Eszékre értek, és megkezdtek az átkelést a Dráván. Bécs persze megint hazudott, mert nemhogy nem támogatta Zrínyit titokban vagy nyíltan, hanem ellenkezőleg: még mindig remélte, hogy diplomáciával megállíthatja a török hadat. Ezért Zrínyinek egyenesen *megtiltották, hogy ellenálljon!* Ha mégis megteszi, talán éppen az osztrákok tartóztatják le őt, és adják ki a törököknek. Így hát az ismét – ki tudja már, hányadszor – elárult magyarok csak nézték, amint a török főszereg Budára vonult. A jó alkalom, amikor Zrínyi oldalba támadhatta volna, és talán teljesen szétzilálja a török sereget, mindörökre elveszett.

Montecuccoli és az osztrák sereg az Érsekújvár-Komárom-Győr háromszögben állt tétlenül. Nekik csak Bécs védelme volt a feladatuk, semmi egyéb. Néhány magyar csapat ekkor már támadta a törököket, de nem sok sikerrel. Amikor aztán a török már erősen fenyegette Érsekújvárt és Pozsonyt – és Bécset! –, ügyet sem vetve Montecuccoli formális hadmozdulataira, amelyek őket egyáltalán nem zavarták –, Bécs végre észbekapott (szokása szerint későn). Most maga a császár

küldött levelet Zrínyinek, és hadba hívta őt. Persze Montecuccolit nem rendelte Zrínyi alá, hanem csak annyi magyar csapatot engedélyeztek neki, amennyit össze tudott szedni. Ez nagy hiba volt, mert ha Zrínyi komolyabb erők fölött rendelkezik, akkor már korán (idejében) megállíthatta volna, sőt megfutamodásra készítheti a törököt.

Eddig a pillanatig a háború lényegében Zrínyi Miklós magánháborúja volt, mint megannyi kisebb „hadjárata” korábban a Muravidéken, a Dunántúlon, a Délvidéken. De most hirtelen véget ért ez a „partizán-korszak”, kinevezték őt az ország nádorává és katonai főkapitányává egyszerre (nagyon nagy bajban lehetett Bécs, ha ezt megtette...).

Adtak ugyan némi német katonaságot is alája, de igazából Zrínyi az ínséges időkben csak 10 ezer magyar és 4 ezer horvát katonát tudott melléjük szerezni. Ez így együtt alig tizedrészét (!) tette ki a török hadnak, de ez egy csöppet sem izgatta az elhivatott hadvezért. Megindult a Muravidékről északra. Ám közben – 1663. szeptember végén – Érsekújvár elesett. Igaz, védői eleinte hőiesen harcoltak, és a védők több mint a fele elesett, de akkor a várban lévő németek arra kényszerítették magyar társaikat, hogy kapituláljanak. Ismét bebizonyosodott, hogy a németek, osztrákok csak zsoldosnak tekintették magukat, nem a hazájukat védelmezték. Montecuccoli *természetesen* még csak meg sem kísérelte a vár felmentését, pedig hatalmas seregével jót üthetett volna a törökön. Ezzel ismét elszalasztottak egy fontos alkalmat.

Zrínyi októberben bevonult a Csallóközbe, leverte néhány kisebb török csapatot, egyet teljesen megsemmisített, aztán elment Montecuccoli táborába és négy napon keresztül próbálta meggyőzni az osztrákok csodált hadvezérét (akiről külföldön máig a legjobb véleménnyel vannak a hadtörténeteszek!),

hogy közösen rontsanak rá a törökre. Képzeltetjük azokat a beszélgetéseket! Zrínyi persze perfekt beszélt németül, de ha kellett, olaszul is jól pörgött a nyelve, mint a Zrínyieknek általában (irodalmat is fordított a család olaszból), tehát Montecuccoli anyanyelvén is pörölhettek egymással. A tábor-nagy bizonyára nem feledte, hogy mocskolódó röpiratára Zrínyi hogyan vágott vissza, ami nagy szégyent hozott Montecuccoli fejére. Így hát a megegyezés nem jött létre. Nyilván az volt a fő ok, hogy Bécs megparancsolta a hadvezérnek, hogy tartsa egyben a seregét, őrizze meg a végső összecsapásra, aminek feltehetően majd Bécs alatt kell bekövetkeznie, ha Zrínyinek nem sikerül megállítani a törököket... Politikailag és hadászatiilag csupa rövidlátó ember ült a császári udvarban, a haditanácsban és a többi döntéshozó pozícióban.

Ahogy lenni szokott: október végén a hadseregek akkori-ban már téli szállásra vonultak, azaz beszüntették a harcot. A törökök ugyan kiküldtek egy nagyobb csapatot a Felvidékre, hogy prédálja végig, szerezzen nekik élelmet és zsákmányt a téli időszakra – de Zrínyi azokat szinte felkoncolta, kiverte őket a Felvidékről, és Esztergomig üldözte a maradékot. A török sereg egy része így elegendő élelem nélkül várhatta a telet. Ami persze nagy elkeseredést és végtelen haragot ébresztett bennük Zrínyi ellen. Bosszúból – és mivel ő maga nem tartózkodott otthon a katonáival – egy török sereg lerohanta a Muravidéket, és Zrínyi birtokait elpusztította. (Vagyis Bécs nemhogy nem segítette őt a törökverésben, de még a saját birtokai is rámentek erre a harcra. Tehát bár Zrínyi már az osztrákoktól megszállt magyar területek katonai parancsnoka volt, gyakorlatilag ismét csak a saját pénzéből finanszírozta a hadjáratot, és őt érték a legnagyobb anyagi veszteségek, mint magánembert is.)

A Muravidéken a harcok majdnem karácsonyig tartottak, vagyis ott mindkét fél felrúgva az évszázados katonai szokásokat, a tél beállta után is tovább harcolt. Egy 12 ezer fős török sereg rohanta le a Muraközt, és 2 ezer tatár katonát küldtek át a Murán. Amikor Zrínyi odaért, 300 emberrel habozás nélkül rátámadt a folyón éppen átkelő tatárookra. Nagyobb részüket levágta, a többi visszamenekült. Végül a következő hetekben még több összecsapásban Zrínyi annyira elverte a törököket, hogy azok téli szállásul inkább a távoli Eszéket választották, nehogy a tél folyamán ismét összeütkezésbe kerüljenek a főkapitánnyal.

Az 1663-as hadjárat hőse mindenképpen ő volt, a szégyen Bécsen és Montecuccolin ragadt. A török egyetlen eredménye – egy végvár (Érsekújvár) elfoglalása – is csak az osztrákoknak „köszönhető”. Ha hagyták volna Zrínyit már a nyár derekán kibontakozni, nem állítják le, hanem éppen hogy segítséget adnak neki, sőt alárendelik az osztrák hadakat is, a törököt véres fejjel Belgrádig futtatja, mire beáll az ősz. Ehelyett most folytatódik a hadakozás a következő évben is, tudhatta mindenki.

És csakugyan így lett. Ám mégis másképpen. Igaz ugyan, hogy az osztrák császár külön levélben köszönte meg Zrínyi-nek a hőstetteit (ugyan az egész levél a megszólítással együtt is csak két összetett mondat volt...), de Zrínyi sikere szárnyakat adott a bécsi udvarnak is. Mindenki lelkesen belátta, hogy a törököket még kisebb erővel is le lehet győzni, így aztán szép lassan, nyugodtan készülődtek a következő év tavaszára és nyarára...

... de Zrínyi Miklós nem várt addig!

Elindította később híressé vált „téli hadjáratát”, amely érthetően nagy csodálkozást keltett Európa-szerte, és később nem ok nélkül került be számos tisztképző katonaiskola tananyagába. Addig ugyanis nem volt szokás télen harcolni. Mint már írtuk, a háborúskodások tavasz végén, nyár elején kezdődtek, amikor az európai éghajlat azt lehetővé tette: az utak felszáradtak, és úgy-ahogy járhatókká váltak, egészen őszig, amikor az idő elromlott, nagy esők, havazások tették lehetetlenné a további hadmozdulatokat. Ne feledjük: azok a katonák egész életüket a szabad ég alatt töltötték, csak nagyritkán alhattak valamiféle stabilabb épületekben, kaszárnyákban, és egyetlen mozgató „motorjuk” a ló volt, amely szintén csak korlátozottan használható szélsőséges éghajlati viszonyok között.

Zrínyi azt tervezte, hogy a tél közepén meglepi a törököket a Dél-Dunántúlon, és azt visszafoglalja. Ehhez kellett volna elfoglalnia a két legnagyobb török erősséget: Kanizsát (Nagykanizsát) és Pécsét. A török főszereg onnan elég messze, Belgrád környékén foglalta el téli szállásait.

Ahhoz, hogy a törökök ebbe a tervbe érdemben ne szólhassanak bele, Zrínyinek előbb le kellett rombolnia a Dráva-hidat, amin keresztül beözönölhettek a török seregek a Dunántúlra. Sikert is német segítséget szerezni a Rajna mellől, egy 7 ezer fős sereget, ehhez hozzáadta a maga magyar és horvát vitézeit, végül is 1664. január 20-án összesen 20 ezer emberrel elindult, és mint hadi források később írták: „feltűnően gyors előnyomulásban” sorra foglalta el a kisebb településeket és apróbb török végvárait. Gondolom, amikor az erről készült jelentések megérkeztek Budára a török közigazgatási központba, és Belgrádba a pihenő sereghez, először senki

sem akarta elhinni. Valami tévedésre gyanakodtak: háború – januárban..?

Dédapja kedvenc erősségén, Szigetvár tornyán most is török zászló lengett, de Zrínyi a gyors haladás érdekében csak kifosztotta a várost, és máris ment tovább. Egyetlen hét leforgása alatt Pécsre ért úgy, hogy közben mindezt elvégezte! Egy nap alatt bevette Pécs külvárosait, és január 30-án ostromra indult a belváros ellen. Érdemes tudni, hogy Pécs már akkor sem volt kisváros: 7 ezer (!) ház állt benne, és mint „igazi török városnak”, 16 mecsetje is volt...

A török lakosság és a védők a belvárosi erődténybe menekültek. Zrínyi otthagya német katonáit, hogy ostromolják csak a várost, míg ő maga 5 ezer gyors lovassal meg sem állt a Dráva-hídig, amit viszont a törökök erősen védelmeztek. Rettentően meglepte őket a hirtelen, semmiből jött támadás. Zrínyi felégette a hidat, majd visszafordult, és ugyanazzal a döbbenetes sebességgel, a tél ellenére gyorsan haladva szinte „menethől” elfoglalta Siklóst, Baranyavárat, Sásdot, és visszaért Pécsre – ahol időközben a kemény tél és a német katonák hanyag magatartása miatt még mindig nem sikerült elfoglalni a belvárosi erődtényt. A hadvezér tehát úgy döntött, hogy megszakítja az ostromot – felgyújtatta a várost, és február közepére haza is ért a Muraközbe, hihetetlen nagy zsákmánnyal. A törököktől ama alig három hét alatt 50 ágyút, 3 ezer lovat, 30 ezer marhát hajtott el.

Közzjáték: pénz és sebesség

Zrínyi gyakorlatilag összes birtoka bevétele a hadakozásra költötte. Miután hazatért a téli hadjárat után, már három nappal később az illetékeseknél Kanizsa ostormát sürgette, és egy levelében bevallja: ha több pénze lett volna – ahogyan sajnos nem volt –, akkor Pécsről nem hazatér, hanem egyenesen Kanizsának megy. De ezt nem tehette meg, mert – idézem – „Kanizsát három hét alatt magyarévá tenném. De mindene-met, amim volt, erre a vállalatra költöttem, magam jószágát ott kint, Muraközt itt bent a hadakkal kimerítettem”. Ami mai nyelven annyit tesz, hogy a téli hadjáratban részt vevő magyar és horvát katonák felszerelésére, kiképzésére fordította a pénzét, plusz még akiket magával vitt – azaz 20 ezer embert – élelmezett is útközben, amennyire tehette.

A sebessége meg egyenesen ijesztő lehetett a korabeliek számára. Nem csoda, hogy olykor nem csak Bécsben, de a magyar területeken sem akarták elhinni az emberek, hogy egy sereg ilyen gyorsan mozoghat térben és időben. Igaz, minél nagyobb létszámú egy katonai alakulat, értelemszerűen annál lassabban változtatja a helyét (különösen négyszáz évvel ezelőtt volt ez így). Zrínyi pedig mindig kisebb csapatokkal vonult fel és harcolt, vágatott ide-oda – szükségből, merthogy soha nem kapott több embert, nem kapott annyit, amennyire szüksége lett volna. De az alaposan meglepte a kortársakat, hogy három hétig tartott nála egy hadjárat, ráadásul télen! A nyári mozgása sem volt lassúbb, persze. Csak összehasonlításképp: a törökök a februári felégetés után a Dráván új hidat építettek, és ez nekik három hónapot vett igénybe, majd elindultak – már tavasz volt, sőt majdnem nyár –, és 20 ezer emberük (pontosan annyi, amennyivel Zrínyi a

kemény télben haladt) tizenhat napig menetelt a Drávától Babocsáig! Ez nagyon, nagyon lassú tempót jelent. Egyszerűen arról van szó, hogy az a sereg, amelynek katonáit nem fűti másfajta lelkesedés is a zsákmányszerzésen kívül – például akik nem a hazájukat védik –, azok nem fognak sietni, nekik nem érdekük a gyorsaság, szép lassan kószálnak, közben „gyűjtögetnek”, fosztogatnak, kalandoznak, és így persze alaposan meglepheti őket egy igazi, de kis létszámú sereg, amely tudatosan tör előre a csak általa ismert célért.

Babocsa német védői nem hallgattak Zrínyi üzeneteire, hogy jön ő is, és együtt elverhetik ezt a pár törököt – „csak” 20 ezren voltak. Dehogy! Amint a német zsoldosok meglátták az első élő törököt, azonnal pakoltak, feladták a várat, és gyors ütemben távolodtak az ellenkező irányban. Cserbenhagyták a várat védő magyar társaikat is. Ez a magatartás különben az egész török megszállás, hódoltság idején jellemző és ismétlődő volt. Kanizsát is elfoglalhatta volna Zrínyi, ha kap egy kis segítséget, de „természetesen” Bécs ezt is megtagadta tőle.

A törökök a nyáron felnyomultak az Muráig, Zrínyi meg hol itt, hol ott akadályozta meg, hogy átkeljenek a folyón. Közben sikerült összeszednie végre egyszer 30 ezer embert. Júniusban megjött Montecuccoli a maga seregével, egyszerűen átvette a 30 ezer katonát plusz a fővezérséget Zrínyitől, a császári parancsokra hivatkozva. Míg a köztük felmerült vita tartott, a török elfoglalta Új-Zrínyivárt (azt az erősséget, amit Zrínyi a maga birtokán, a saját pénzén emelt, és amelyet élete nagy eredményének, büszkeségének tartott). Történt pedig mindez az ott tétlenül állomásozó nagy német és magyar sereg szeme láttára! Nem ok nélkül suttogták később a magyarok, hogy talán volt valami titkos egyezség Bécs és a törökök között,

ami egyfelől a magyarok, másfelől konkrétan Zrínyi személye és pozíciója ellen irányult. Mindenki botrányt kiáltott, de ez már nem változtatott a helyzeten.

Zrínyi ekkor már nem volt hadvezér. Ő, aki addig harcolt, ekkor bizony vesztett azzal a tábornaggal szemben, aki az egész háború folyamán még egyetlen egyszer sem húzta ki kardját a hüvelyéből, aki nem vállalt csatákat, nem tett semmit. Ami addig eredmény volt, azt Zrínyi hozta, érte el – ami kudarc, az mind Bécs kedvencének számlájára volt írható. Hát persze, hogy Zrínyi dülva-fülva rohant Bécsbe panaszt tenni. Ahol azonban hidegen fogadták, szinte szóba sem álltak vele. Közben végre a török úgy sarokba szorította Montecuccolit, hogy az szokása ellenére kénytelen volt belemenni a csatába. És győzött! Ez annyira szokatlan helyzet volt a számára, hogy el sem hitte! A megfutamodó ellenséget nem üldözte, azt hitte, valami tévedés ez, nem is győzött... Hát ennyit a hadtörténelmi kiválóságnak tartott tábornagy úr képességeiről.

Zrínyit azonban mindez nem vigasztalhatta. Az előző évben, majd ennek az 1664-es évnek a telén olyan hőstetteket vitt végbe, amihez foghatót nálunk még senki – és lám, mit ért el vele? Ekkor fogta fel ismét és végleg, hogy Bécsnek nem érdeke a török kiverése, legalábbis még nem. Azt akarja, hogy a magyarok odavesszenek, egyre csökkenjen a létszámuk, hogy aztán, ha majd kiverik a törököt és hiány lesz lakosságából, akkor németekkel telepíthesse tele az országot!

Zrínyi megundorodott mindentől. Több „magánháborút” nem indított, hanem hazament a birtokaira. Már csak pár hónap volt hátra az életéből: 1664. november közepén volt az az emlékezetes vadászat, ahol Zrínyi egy sebesült vadkannal került szembe, amely lerohanta őt és agyarával feltépte az

ütőerét. Mint egy kései krónikás feljegyezte: „Magyarország elveszítette ezt az univerzális lángészt, ki egyesítette magában mindazokat a ragyogó vezérkari és kormányzati erényeket, melyek méltóvá tették volna arra, hogy fejét Szent István koronájával ékítsék.”

TIZENNEGYEDIK FEJEZET:

KÉRETLEN HÓDÍTÓK

Rákóczi György erdélyi fejedelemnek az apját is éppen így hívták. A fiatalembert elvakították a vágyálmai, és azokat megvalósítandó, egy értelmetlen, fölösleges, és tragikusan végződő háborúba, katonai kalandba hajszolta bele önmagát és sok ezer társát.

Rákóczi György, a majdan megszülető II. Rákóczi Ferenc nagyapja (sohasem láthatták egymást) sokkal harciasabb volt apjánál, és nagyra törő léte egy csöppet sem volt óvatos ember, nem szokta megfontolni politikai vagy egyéb lépéseit. Márpedig ez nagy hiba, és ezt az igazságot éppen ő maga bizonyította be az 1650-es években (valamivel korábban, mint amikor Magyarországon Zrínyi Miklós vívta az előző fejezetben emlegetett háborút).

Rákóczinak tizenhét évet adott a sors az uralkodásra. Mivel apja is fejedelemnek szánta őt, hát gondos nevelést kapott, és éppen azt tanulta meg, amit egy vezérnek, egy uralkodónak majdan tennie kell. Az életben sok dologhoz értett már fiatalon is, hála éppen neveltetésének. És ahogyan az szükséges is volt azokban a viharos századokban: katonai kiképzésen is átesett, és értett valamelyest a hadvezetéshez. Erdély, amelynek trónjára került, lényegében sohasem volt teljesen önálló

állam – bármennyire is szeretnék sokan ma így hinni, visszamenőleg. Bizonyos korokban – 170 év alatt – nagyfokú függetlenséget élvezett, de igazából mindig is kettős: osztrák és török, vagyis bécsi és sztambuli nyomás alatt állt. Adót fizetett a törököknek, az engedélyük nélkül senki nem ülhetett ott trónra, csak ha törökpárti volt, és Sztambulban is megbíztak benne. Erdély fejedelme nem üzenhetett hadat, nem viselhett háborút török engedély nélkül, évente pedig jelentős mennyiségű aranyat kellett küldenie a szultánnak azért, hogy ezt a látszólagos önállóságot fenntarthassa. Persze, akárcsak a török által megszállt magyar területeken, itt is teljes volt a vallásszabadság, és számos egyéb emberi jog tekintetében az erdélyiek sokkal előbbre tartottak, mint a „művelt Nyugathoz” tartozó Bécs által megszállt területek magyar lakossága. Ez utóbbi ugyanis szenvedhetett még az inkvizíciótól, császári zsoldosok garázdálkodásától, politikai elnyomástól, a nemesi és polgári jogok megnyirbálásától, stb. Az ottani állapotokhoz képest Erdély csakugyan maga volt a paradicsom.

Rákóczi György a korabeliek leírása szerint délceg és vitéz férfi volt, de mérhetetlenül nagyravágyó. Nagy ambíciók fészültek benne, és minden akkori krónikás egyetértett abban, hogy a sors különös szeszélye folytán – bár uralkodónak született – csak egy kicsiny és félig-szabad ország jutott neki. Ám ő sokkal nagyobb térről fantáziált! Arra vágyott, hogy egy igazi, önálló, és persze Erdélynél tízszer, százszor nagyobb földet uraljon. Körülnézett hát hamarosan, hogy hol találna ilyet?

Megtalálta... Lengyelországot. Ehhez tudnunk kell, hogy Erdély lényegében protestáns ország lett az idők során, és politikai, olykor pedig katonai szövetségben állt sok nyugati, akkor már szintén protestáns országgal, mint Németalfölddel, Svédországgal,

és számos német hercegséggel. Ezek a szövetségek korábról, főleg Bethlen Gábor uralkodása idejéből származtak, és tartósaknak bizonyultak. Nem kétséges, hogy a katolikus offenzíva idején szükségük is volt a protestáns országoknak bizonyos összetartásra, erős szövetségre. Tudta hát György úr is, hogy számíthatna az angliai Cromwell, vagy a svéd király segítségére is. Ez utóbbi akkortájt éppen megtámadta Lengyelországot északról. Keleten meg a kozákok lázadoztak, és fennhirdették, hogy ők is készek rátámadni a lengyel urakra.

És ekkor Rákóczi György, e néven a második, „megvilágosodott”. Rájött, hogy neki Lengyelország kell! Igen, a lengyel trónra kezdett vágyakozni hirtelen, de megállíthatatlanul. Nem volt ezzel egyedül, sok erdélyi fejedelemnek fájt a foga a lengyel koronára, és később – tudjuk – Báthory Istvánnak sikerült is ezt az álmát megvalósítani.

Nem telt bele pár év, és kiütköztek György uramon azok a bizonyos tünetek. Gyorsan, sokat! – kiáltotta volna magának az Istennek. Igen, mintha érezte volna, hogy nem sok év adódott neki, egyszerre akart felmarkolni hatalmat, vagyont, dicsőséget. És miután megszervezte a dolgot, török „gazdájának” tudta nélkül el is indult egy fényes sereggel – Lengyelországba.

Annyira azért óvatos volt, hogy nem ment csak úgy vakában. Követek útján megegyezett a svédekkel és a kozákokkal, hogy amint lengyel területre ér, adnak melléje tisztet, nagy sereget, és azokkal együtt aztán biztosan meghódíthatja a lengyel királyságot. Előbb Krakkóba akart eljutni, és utána Varsóba is, ahol akkor már a svédek voltak az urak.

György anyja Báthory Zsófia volt, és a Báthoryaknak akkor már jó ideje voltak lengyel kapcsolataik, mi több, tehetősrakonaik is Lengyelhonban. A rokonok persze azt üzenték neki, hogy jöjjön csak, már előkészítették neki a talajt.

Lengyelországban, csakúgy, mint Magyarországon, az egész nemesség közfelkiáltással választotta meg a királyt a maga soraiból (ilyen szokás egész Európában csak ebben a két országban volt). Ha tehát a helyi kortesek elégséges számú nemes urat „megdolgoznak”, és azok majdan Rákóczi fejedelemre fognak szavazni, akkor lesz is esélye a lengyel trónra...

Nos, ekkor hát elindult. Méghozzá télvíz idején! És egy olyan sereggel, amelyiknek gyönyörű egyenruhái voltak, ámde katonái aligha harcra termettek. Sok százezer aranyat költött a hiú fejedelem az egyenruhákra, no meg a saját ruháira, fegyverekre és lovakra, de nem voltak eléggé tapasztalt katonái. Talán, ha tudja, hogy önnön vesztét okozza ez a saját-ságos háború, soha nem indul el. Mindenki figyelmeztette, a külföldi követek éppen úgy, mint a török szultán, aki kémeitől értesült a fejedelem tervéről, és azonnali üzenetében kifejezetten megtiltotta neki, hogy hadba induljon az ő engedelmével. Ám György úr nem várt szultáni engedélyre – úgysem kapta volna meg –, hanem egyenesen megüzente Stockholmba, a svéd királynak, hogy jön! Mint mondtam, a svédek ekkor éppen háborúban álltak a lengyelekkel, és nyilván szívesen látták volna, ha egy protestáns király kerül ott trónra, aki az ő pártjukat fogja, már csak hite miatt is.

György uram fejjel rohant a falnak, és ezt rajta kívül sokan látták, ám semmit sem tehettek. A nagyravágyás arra bírta rá az akkor harminchat éves férfit, hogy engedjen mérhetetlen ambícióinak. Úgy érezhette magát, mint a csónakos, aki addig csak a part mellett evezgethetett, és a nagy, igazi tengert csak messziről látta. Most hajóra szállt, és irány a tenger! Kijuthat a nagypolitika vizére, mint lengyel király, akinek erős szövetségesei vannak, beleszólhat majd Európa ügyeibe! Ez a becsvágy teljesen elvakította.

Negyvenezer katonával indult útnak, ami első pillantásra hatalmas seregnek tűnik, a kis Erdélytől nem is vártak volna ennyi embert. De hát ezeknek csak egy kisebb része volt igazi katona. Ráadásul György uram kiszámította: ahhoz, hogy a tavasz végére Krakkóba érjen, és onnan még a nyáron fel Varsóba, hát Erdélyből télen kell indulnia a Kárpátokon keresztül. Ám 1657 januárjában a havasokban megindult az olvadás, és rettentő sok víz zúdult le a hegyekből. Az időjárási anomália sem állíthatta meg a becsvágyó fejedelmet.

Rákóczi György nem is figyelt arra, hogy a nagy olvadás miatt számos vármegyében megduzzadtak a folyók, sőt a „jeget szaggatták” és kiöntöttek. Az ilyenkor merőben szokatlan időjárás persze nagyon is akadályozta a lovasok, a gyalogosok, és a szekerek áthaladását az amúgy is nehezen járható hegyi hágókon. Még csak egy-két hete voltak úton, amikor ismét megváltozott az időjárás. Hidegebb lett, és a hegyekben lassan vergődő katonákat sűrűn zuhogó hó kezdte elborítani. Egy ideig még elkísérték őket azok az urak is, akik majd helyettesítik a fejedelmet távollétében, sőt eljött vele az anyja is, aki félig lengyel származású volt. Ám látva a nehézségeket, már nem is akarta a fiát a lengyel trónon látni, de élve annál inkább. Igyekezett rávenni, hogy forduljon vissza. De hát ki mert volna szembeállni Rákóczi Györggyel, amikor látták a szemében az olthatatlan vágyat? Szalárdy János *Siralmas magyar krónikája* így ír erről:

„De különben is már a fejedelemnek olyan nagy készüllettel való indulatját, az egész népének minden hadi készülletivel felkelését s útban való lételét látván, aki már olyan nagy szerencséjű, méltóságú és hatalmas fejedelemnek olyan méltósága nevedezésére való nagy szerencséjének voxolásával magát opponálni, ellenébe vetni merészelné, valljon kicsoda

tanálkozhatott volna...”

Ami mai nyelvre lefordítva körülbelül ennyit jelent: amikor már oly nagy készülődések után, amibe egész Erdély lakóit bevonták, végre elindult a sereg, és úton volt, ráadásul ettől a hadjárattól a fejedelem hatalmának és dicsőségének növekedését várhatta mindenki, elsősorban persze ő maga, hát ki lett volna olyan merész, hogy most ellentmondjon neki, vagy pláne ellene tegyen..?

Így aztán mindenki csak hümmögött, még az anyja is, pedig akkor már a kutya időjárást látva sokak fejében megfordult, hogy talán mégiscsak vissza kéne fordulni. De hát, tudjuk, nem ez történt. Elbúcsúztak a kísérőktől Máramaros mellett, aztán nekivágtak a hegyeknek. A lezúduló víz előbb gyalogos katonákat sodort el, később lovasokat és szekereket is. „Az üdő hirtelen erősre fordítván, sokak, akik a fagyos vizeken hónalyokig és övig való vízben gázolták volna által a patakokat, azok közül a nagy kemény üdön merőben fagyván, megholtak vala.”

Bizony, az emberek ott fagytak össze, és „megholtak vala” csak azért, mert a fejedelem a maga szeszélyéből januárban akart elindulni. De a sereg ment tovább, és akkor az időjárás ismét változott, mint említettem – most meg nagy havazás indult a Kárpátokban. Az amúgy nyáron is nehezen járható hágók most kelepcevé változtak, a már úton lévő sereg nem fordulhatott vissza, hiszen mögöttük is ugyanolyan hatalmas hótorlaszok állták el az utat.

A bajban a fejedelem egyhavi zsoldot még ráígért pluszban a gyalogosoknak, ha kitartanak mellette – és elhányják a havat a szekerek előtt! Ne felejtjük el, minden krónikás *több ezer szekérről* beszél és ír, vagyis ez hatalmas vállalkozás volt. Most hát „lapátokkal igen nagy munkával a havat kétfelé

hányták vala”, így készítvén utat a kocsiknak. És a meredekebb útszakaszokon a nehéz társzekereket, a „lövőszerszámokat”, azaz ágyúkat a gyalogságnak csigákon és köteleken vontatva, kimondhatatlan munka, szenvedések és áldozatok árán sikerült csak a hegytetőkre felvonszolni.

És mindez csupán egy uralkodói szeszély miatt. Rákóczi György, az ifjabb, kitalálta, hogy ő most lengyel király lesz, ha törik, ha szakad. Ráadásul az indulás időpontja is kizárólag tőle függött. Az a pár hét, ami alatt serege átvándorolt a téli hegyeken, rettenetes volt a résztvevők számára. Nincs arról létszámjelentésünk, hogy hányan értek át – nem hogy egészében, de egyáltalán élve – a Kárpátok túlsó lejtőire, de a veszteségek igen nagyok lehettek. Több ezer főben lehetett számolni. Ehhez képest, amikor hetek múltán György uram egyik kedves emberét az ellenség lelőtte, a fejedelem öfelsege bizony napokig igencsak búsult „vala”. Azért az egyért nagyon fáj a szíve, mert ismerte – de a névtelen katonákat, akiket ő veszejtett el odafent a jeges hegyi hágókon, bezzeg nem sajnálta!

Mellesleg kár, hogy a világ és a hadtörténelem gyakorlatilag nem is hallott erről az akcióról. Mert bizony ki kellene és lehetne mondani, hogy amit Hannibál művelt az Alpokban, még az ókorban, semmiség volt a fejedelem téli, Kárpátok-beli útjához! Szinte egy kis séta lehetett annak ellenére, hogy a púnok nem ismerték a magas hegyek világát, és a tél szokatlan volt számukra. De Karthágó fiai és az elefántok csak az út egy kisebb részében, a magasabb szakaszokon láttak havat, miközben az Alpok két oldalán, a mai francia és olasz szélein szinte nyár volt.

Ám Rákóczi György hadai már eleve a legrosszabb télben indultak el, átéltek két nagy időjárás-változást – a jeges áradatot,

majd a többméteres hóeséseket – és a terep szerintem semmi-
ben sem különbözött az Alpoktól, tekintve azok nehézségi
fokát. Ezeken a hágókon az erdélyi hadsereg egyetlen napon
több havat és jeget volt kénytelen legyőzni, mint amennyit a
pún sereg egész útján látott a hegyekben.

Ma már kijelenthetjük: látszólagos kezdeti diadalai ellenére
Rákóczi György jobban tette volna, ha otthon marad, és
Erdéllyel együtt élvezi azt a fél-független állapotot, amit nagy
adók fejében a török szultán biztosított neki. Azzal, amit tett,
most aztán nagy veszélybe sodorta nem csak a saját életét, de
hazája viszonylagos szabadságát is. Semmi baja nem esett
volna neki és családjának sem, hiszen a Rákóczi-vagyon is
szépen gyarapodott. De hát a kielégületlenség, a hatalom-
vágy, a hiúság is nagy erő, mint tudjuk. És ezeknek a negatív
tulajdonságoknak legszebb példáját a kortársak éppen Rákóczi
Györgyben láthatták meg.

A fejedelem és csapata végre kiért a hegyekből, csak egy kis
ideig pihentek, míg a sereg, az emberek és a lovak, valamennyire
összeszedték magukat. Már ott is volt a kozákok követsége,
tisztelettel üdvözölte Györgyöt és jelezték: ahogyan megbeszél-
ték, negyvenezer emberrel jöttek, hogy közösen móresre tanít-
sák a lengyeleket! Gondolom, a fejedelem nem dicsekedett el
nekik azzal, hogy ők, bár szintén negyven ezren indultak el,
már messze nincsenek annyian: a többiek ott maradtak a
hágókon, a szakadékokban, hóba temetve-fagyva.

Attól kezdve a protestáns magyar had és a kozákok (vala-
mint moldvaiak, azaz románok, kik szintén a szövetségeseik
voltak) együtt meneteltek, egyenesen neki Krakkónak, és azt
el is foglalták. De mielőtt odaértek, a Podolia nevű útba eső
tartományt alaposan kifosztották, elpusztították. A lengyel
tábornokok, látva, miféle haddal állnak szemben, nem mertek

szembeszállni velük, „hanem hogy most, az üdőnek engedni
kelletvén, oly számos ellenségnek fárasztására, nyughatat-
lankodtatására, fogyasztására” más módszereket akartak ke-
resni. De nem találtak, mert ez a magyar sereg már nem félt
időjárástól, dögvésztől, semmitől. Akik odafent a havasokban
átélték azt, amit ők, azok itt lent a síkon már semmitől sem
ijedtek meg. A lengyelek tehát rövid ellenállás után feladták
Krakkót, amelyre magyar (erdélyi) zászló került.

Persze erre már megmozdult az egész nem-protestáns világ
is, kis túlzással. A katolikus hatalmak ekkor vették észre, hogy
itt csakugyan össze fog érni a „svékus”, azaz svéd protestáns
hatalom – Európa akkoriban egyik legfélelmetesebb katonai
ereje! – és a keleti végekről jött, ki tudja, milyen erős kozákság,
meg az erdélyi had. Ez már fenyegető volt, hiszen lám, éppen
most foglalnak el egy katolikus hatalmat, Lengyelországot!
Bécs rögtön követséget küldött Rákóczihoz Krakkóba, amely
ott igen csábító ajánlatokat tett a fejedelemnek. Ha visszamegy
Erdélybe, és nem erősködik tovább lengyel földön, és fel-
mondja a svédekkel kötött szövetséget, akkor – idézzük ismét
a krónikást – tizenhárom várost és a „krakkói vajda” tisztsé-
gét kapja. Hol a követség hivatalos fogadásain, hol a fehér
asztalnál győzködték a fejedelmet: jobb lenne békességben
maradni az osztrák császár őrfelségével, aki nem mellesleg
német-római császár is, meg talán a szultánt sem kéne inge-
relni, a svédek amúgy is ingatag szövetségeseek... Szóval, ha
Rákóczi úr ma visszamenne Erdélybe, mindenki jól járna,
legfőképpen ő maga. És ilyenkor ismét kilátásba helyeztek
valami csak neki szóló, személyes javadalmazást, tisztséget,
birtokot. Ám „azon követségnek semmi jó foganatja s hasz-
nálatja nem lött vala”....

A budai török fővezér is neszét vette a dolognak, és nagyon megijedt. No, nem Rákóczi uramtól, hanem attól, mit szól majd a szultán, ha megtudja? Hiszen a megszállt magyar területeket a budai pasa vezényelte, és Erdély is annak számított. Ha a szultán megtudja, hogy György fejedelem haddal ment Lengyelországba, nemcsak a szultán engedélye nélkül, de annak kifejezett tiltása ellenére, akkor neki is elküldik a selyemzsinórt, hogy ezt nem akadályozta meg, sőt, hogy idejében nem jelentette Sztambulba! A budai pasa tehát utasította az erdélyi török megbízottat, egy magyar urat, ki persze a fejedelem egyik magas rangú tisztségviselője is volt egyben: „Írd meg az uradnak: békességes országa, nagy gazdagsága, senkitől sem bántása, üljön vesztig, ne mozogjon, megárt!”

Ahogy azt az érdekeltek előre sejtették is, a szultáni udvar „rettenetes haraggal értvén a fejedelemnek ellene való cselekedetét... mennydörgő módon fenyegetődnek vala”. És ha a szultán megharagudott Erdélyre, annak általa jóváhagyott vagy éppen kinevezett fejedelmére, abból mindig nagy baj lett.

Közben Rákóczi uram, mint aki nem is sejtí, miféle kalamajkát okozott immár Bécsben és Sztambulban is, vidáman menetelt tovább serege élén északra, és eljutott Varsóba – mi több, el is foglalta! Persze közben követet küldött a szultánhoz, akinek azzal dicsekedett, hogy ugyan tényleg az engedélye nélkül indult hadba, de hát lássa be a törökök ura: neki sok jó embere és rokona van lengyel földön, és lám, már azok fővárosát is elfoglalta, tehát növeli Erdélyt is. Azzal próbálta engesztelni a dühöngő szultánt, hogy négyezer aránytallért küld neki ajándékba, és később majd még többet is! A szultán, amikor a követ elé állt ezzel az üzenettel, rögvést tömlöcbe vetette őt és kíséretét is, annyira megsértődött. Talán nem is ok nélkül. A vazallusa csak így üzenget neki ahelyett, hogy

az első felszólításra visszatért volna Erdélybe, ahogyan azt az ura, a szultán megparancsolta?

Mai nyelven szólva tehát Rákóczi György ezzel a lengyel hadjárattal alaposan „kihúzta a gyufát” a két akkori nagyhatalomnál.

Közben a lengyel urak rájöttek, hogyan fűthetnének be a fejedelemnek: Dél-Lengyelországban csapatokat gyűjtven egyszer csak váratlanul Munkács környékén termettek pusztítva, rabolva, fosztogatva. Megtámadták Munkácsot is, amely akkor is (már) a Rákócziak birtoka volt, ahol most a fejedelem anyja élt. Ezzel aztán érzékeny veszteséget okoztak György uramnak.

De, mint mondtam, őt már szinte semmi sem állíthatta meg! Vakon és siketen menetelt észak felé a magyar, moldvai és kozák sereggel. Talán sejtette, hogy miféle rémületet ébresztett az említett két fővárosban. Sztambulban a szultán attól tartott, hogy Rákóczi, ha birtokolja Lengyelországot is, majd szépen felmondja a hűséget neki, és olyan erőssé teszi Erdélyt, amivel a török már nem fog bírni. Bécsben viszont a császár ijedt szemei előtt egy új hatalom kezdett kirajzolódni, egy kelet-európai állam, amely magában foglalja majd a felszabadított Magyarországot, Lengyelországot, Erdélyt, Moldvát, sőt, a nagy keleti sztyeppéket is, a kozákokkal...! Gondolom, Ferdinánd fia, Lipót császár sikoltva ébredt, ha ezzel álmodott hajnalban.

Az egyik nap még minden rendben volt György uram számára, a másik napon csőstől jöttek a rossz hírek. Izzadt és poros futárok vágattak Varsó felé – volt köztük egy, aki a lehető legrosszabb hírt hozta, de ő ért oda legkésőbb. Az erdélyi futár arról tudósította György fejedelmet, hogy a szultán szerfölött zokon vette az ő engedetlenségét, és hogy megbüntesse, üzent a krími tatároknak, akik köztudottan mindig

is elismerték maguk fölött őfelsége, a török szultán fennhatóságát, és szívesen álltak a rendelkezésére. Nos, a szultán utasítására 60, más, talán túlzó források szerint 100 ezer lovassal indultak meg napnyugat felé, hogy Lengyelországba betörve móresre tanítsák az engedetlen erdélyi fejedelmet!

Rákóczi György még ki sem heverte a csapást, amikor ott állt előtte a következő futár: a legkatolikusabb uralkodó, Őfelsége Lipót osztrák császár most trombitálja össze hadseregét, hogy a protestánsok által elfoglalt, megszállt, és elnyomott szegény katolikus Lengyelország megsegítésére siessen!

Akiket különben nem kellett féltetni: a lengyel urak maguktól is megmozdultak. Ők is összehoztak egy sereget, fellázdáltak a „megszálló magyarok” ellen, és éppen felvonulóban voltak, hogy „elkapják” György uramat és katonáit.

Az utolsó futár a svédektől jött. Végleg az ő híre „tette be a kaput” Rákóczi uramnak és fényes terveinek. Soha nem találná ki a kedves olvasó, kik rontották el végleg a szép ábrándokat: a... dánok! Hogy jönnek ők a képbe? Hát csak úgy, hogy ekkor látták elérkezettnek az időt megtámadni Svédországot. A svéd király tehát azt üzente szövetségeseinek, hogy bocsánat, de ő most nem tud haddal a segítségére sietni, merthogy haza kell vinni a katonáit, otthon nagy szükség lesz rájuk...

És ekkor omlott össze minden. Rákóczi György, az engedetlen török vazallus, erdélyi fejedelem egy idegen, nagy ország kellős közepén maradt egyedül, miközben nyugatról osztrák, délről lengyel, keletről tatár hadak közeledtek feléje. Nem is tudjuk, hadjáratának melyik szakasza volt a nehezebb: az a közel egy hónap, amelyet a hegyekben kínlódtak végig hóban és jégben, vagy ez a mostani visszavonulás, mert hiszen nem volt szabad vesztegetni egyetlen órát sem. A sereg odahagyta Varsót, és elindult visszafelé, folyamatosan rettegve, hogy hol

találkozik ellenséggel. A kozákok morogtak, mert nem jutottak elegendő zsákmányhoz, ráadásul most minél előbb „pucolniok” kellett egy velük szemben hagyományosan ellenséges közegből, lengyel földről.

A visszavonulás során az ellenfél kisebb létszámú csapatai csak csipkedték a vonulókat, nyílt csatára nem került sor, de így is napról napra nőttek az emberveszteségek. Otthonról sem jöttek jó hírek, hiszen a lengyel csapatok miatt akkor már Szatmár és Szabolcs megyékben „felülést” rendeltek el, azaz minden nemes úrnak fegyvereseivel egyetemben katonai szolgálatra kellett jelentkeznie, hogy felvegyék a harcot a beütő lengyel haderőkkel. Szatmárnémeti városát felégette az ellenség, a szultán változatlanul dühöngött, Bécs is háborúra készült.

György uramnak akkor már csak az járt a fejében: hogyan jusson haza épségben ő maga és kisseréte – bánta is a hadat! Otthagytá hát őket Lengyelország déli felében, titokban elvált tőlük, a hadvezéreire bízta, haza tudnak-e jönni, és hogyan. Ő maga pár száz emberrel bujkálva igyekezett délre. Ekkor egy érdekes hajsza alakult ki. A tatárok is tudomást szereztek erről a tervről, meg a lengyelek is. Északról az utóbbiak üldözték a fejedelmet, keletről pedig jöttek a tatárok, akik igyekeztek elébe kerülni dél felől is. Minden harcoló fél abban reménykedett, hogy ezt a „nagy halat” ő fogja ki – hiszen a fejedelemért hatalmas váltságdíjat lehetett volna kicsikarni a családjától. Annyit, amennyit a világnak ebben a felében még nem fizettek ki egyetlen rabért sem!

A fejedelemnek igen kalandos útja volt hazáig. De a seregének is! Sajnos az egykor elindult nagy hadseregnek csak kicsiny része jutott haza élve. A legtöbben tatár fogságba estek, és mivel sokukat nem volt, aki kiváltsa, hát örökre ott

maradtak rabszolgának. Mások irtózatosszenvedések után szöktek el, szabadultak meg.

Végre, kalandfilmbe illő élmények után György uramnak sikerült hazajutnia Erdélybe, ahol persze nem fogadták örömmel. Mindenki csak bajt és pusztulást hozott eszeveszett becsvágyával, örült hatalommániájával. György mielőtt álruhában hazaszökött, írásban lemondott a lengyel trón iránti igényéről. Azt is látnia kellett, hogy amint a kozákok is bajba kerültek, azonnal átálltak a lengyelek és a tatárok oldalára, és segítettek a magyar sereget irtani...

Mire hazaért, már megfordult ott a szultán kétszázezer fős „büntető expedíciós hadserege”, amely fél Erdélyt elpusztította, úgymond példát statuálva. Ezen romok közé érkezett Rákóczi György, aki elment negyvenezer emberrel, és visszajött kétszázszázal... Mindenki azt követelte, hogy mondjon le, és persze nem is tehetett mást. Az erdélyi urak a szultán egyetértésével mást ültettek helyette az erdélyi trónra. Közben megérkezett az a százezer tatár harcos is, akiket szintén a szultán küldött megbüntetni Erdélyt – ezek is rémületesen viselkedtek, romboltak, gyújtogattak, és több tízezer embert hurcoltak el rabszolgának. A legtöbbjüket örökre elnyelte Ázsia.

A következő másfél évben Rákóczi György még kétszer ült vissza Erdély trónjára (!), majd a végén éppen a törökkel vívott, maga kezdeményezett háború egyik csatájában esett el. De később is – és sokáig – a szerencsétlen lengyelországi hadjárata miatt emlékeztek rá.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET:

BERLIN ELFOGLALÁSA

Amikor már a Habsburgok uralták Magyarországot, és a törököt is régen kiverték – az egykori megszállók kezdtek emlékké fakulni, mind kevesebb olyan ember élt nálunk, és Ausztriában is, aki még a saját szemével látott élő törököt Budán, Pécsen, Esztergomban vagy más magyar városban – azaz Mária Terézia uralkodásának idején a magyarok már nem önállóan háborúztak. Nem magyar fejekben született egy-egy hadjárat ötlete. De hát eközben ott voltak a fegyverforgatáshoz értő férfiak, nagyjából nemes urak, akiknek még jó ideig nem is illett mással foglalatostkodni. Nemes ember hivatali munkát ritkán vállalt, nagyjából katonák, jogászok, vagy papok lettek.

A Hadik-család nemzedékei sem különböztek a korabeli uraktól. András szép kort ért meg, csupa kerek számmal. 1710-ben született és 1790-ben halt meg. Ugyan a családi legendárium szerint kezdetben tudós akart lenni, nagy vonzódást érzett a természettudományok iránt. Mai szemmel talán meglepő, de akkor egy csöppet sem volt az, hogy a lelkes fiatalember kezdetben... jezsuita páter, tehát pap szeretett volna lenni. Ugyanis akkoriban a jezsuiták is foglalkoztak tudományokkal, és úgy vélte, nyugalmas élete lesz, tele szebbnél szebb felfedezésekkel.

A Csallóközben született Hadik András azonban, sejthetőleg családi rábeszélésre, mégis a katonai pályát választotta végül. Hivatásos lovaskatona, huszártiszt lett, és viszonylag gyorsan emelkedett a ranglétrán. Bécs és a császári ház, azaz a Habsburgok iránti hűségét soha nem vonták kétségbe, ami bizony más magyar származású urakkal nemegyszer megesett, és így azok sohasem futhattak be teljes értékű karriert az osztrák hadseregben. Hadikot ez a veszély nem fenyegette.

Igaz, ő volt az első a családban, aki grófi rangot kapott, de nem a sajátos berlini akcióért, sőt, még csak nem is akkor, amikor az egész osztrák hadsereg főparancsnoka lett, hanem csak öt évvel később. Keménykezű katonai kormányzó volt Erdélyben, de a bukovinai magánbirtokán székely falvakat is alapított (csángók). Karrierjének csúcsa nem az osztrák főhadvezéri cím elnyerése volt, hanem az a tény, hogy Mária Terézia kinevezte őt a bécsi udvari haditanács elnökévé, azaz afféle „vezérkari főnök” lett belőle. Ezt a posztot a királyné halála után, annak utódja alatt is megőrizte, haláláig.

De most menjünk vissza abba az időbe, amikor Hadik András még csak negyvenhét éves volt. A profi katonatiszt a hétéves háborúban érte el legnagyobb személyes hadi sikerét – erről szól ez a fejezet. A hétéves háborúban kialakult egy osztrák-francia-orosz-szász szövetség Poroszország ellen, amelynek több célja is volt egyszerre. Eredetileg Szászországért és Sziléziáért harcoltak a szövetségesek a poroszok ellen, de igazából a másik ok volt a fontosabb: meg kellett rendszabályozniok azt a Poroszországot, amely egy újkori Spárta mintájára tipikus katonaállamként működött. Nagy Frigyes és utódai teljesen militarizálták az államot, hatalmas haderőt fejlesztettek ki, azt modern fegyverekkel szerelték fel, és lényegében megbontották az addigi hadászati egyensúlyt Európában.

Mindenképpen meg kellett tehát gyöngíteni ezt a veszedelmes államot, ezért tört ki a hét évig elhúzódó háború.

Hadik András 22 évesen lett katona, három évvel később már a Rajna menti harcokban vett részt. Már akkor kitűnt merészségével és azzal, hogy kisebb alakulatok élén bátran került az ellenség hátába, és ott „diverziós” feladatokat látott el, ahogyan manapság mondanánk. Remekül össze tudta zavarni az ellenséget, ráadásul képes volt akár egy-kétezer fős lovas alakulattal is szinte láthatatlanul manőverezni – az ellenség sohasem lehetett biztos benne, hogy Hadik és csapata most éppen merre jár, és mire készül..? Az 1730-as évek végén harcolt Belgrádnál, aztán 1744-ben ezredesként vezényelt csatát Hollandiában, a franciák ellen. Pár évvel később már tábornok volt, és egy nagy ellenséges szállítmány elfogásával hívta fel magára a figyelmet. Később, a berlini akció után már a csehországi hadszíntéren egész sereget vezényelt, majd első magyarként lett Buda kormányzója, 1772-ben pedig a felosztott Lengyelország osztrák fennhatóság alá kerülő részének katonai parancsnoka. Még közel hetvenévesen is csatatereken tűnt fel, 1778-ban a Csehországba felvonult sereget vezényelte, és hetvenkilenc évesen visszatért ifjúkora színhelyére, Belgrád mellé. Majdnem nyolcvan évesen az ő vezérkari tervei szerint sikerült az osztrákoknak elfoglalniok Belgrádot. Röviddel ezután meghalt.

A hétéves háború 1756-ban kezdődött, Hadik ekkor már altábornagy és hadosztályparancsok volt. Minden jel arra mutat, hogy a különös és sikeres berlini akció kizárólag Hadik fejében született meg. Az osztrákoknak 1757. június közepén sikerült a poroszokat leverniök a mai Csehország területén (e háború sok ütközete zajlott azon a területen, hiszen közel volt Poroszországhoz, olykor a poroszok időlegesen

el is foglalták, vagy hadműveleti területnek használták). A porosz sereg, ha vonakodva és lassan is, de elindult vissza Berlin irányába. Maga Nagy Frigyes, a katona-mániás bős militárista porosz király vezette a seregét, képzelhetjük, hogy nem volt a legjobb kedvében a vereség után. Frigyes semmirekellőnek tartotta az osztrákokat, a németiség aljának, és bohócoknak nevezte őket, de most mégis elverték az ő remekül kiképzett csapatait – ez nagy megrázkódtatás lehetett neki. Ugyanakkor persze azzal vigasztalódott, hogy ez egy háború, ahol csatákat nyer és veszít az ember, de majd a végén derül ki, hogy kié lesz a győzelem!

Akkoriban a seregek persze nem mozogtak olyan gyorsan, mint manapság, a gépek korszakában. Augusztus második fele volt már, vagyis majd' két hónappal a csehországi csatavesztés után Frigyes serege Drezdán át nyugat felé menetelt. Nem véletlenül, mert abból az irányból meg az osztrákoknál veszélyesebbnek tartott francia fősereg közeledett, Frigyes velük akart megütközni, kiköszörülendő az előző csorbát.

Egy osztrák sereg is törtetett utánuk. Frigyes egy kisebb csapatot hagyott Berlinben, hogy védelmezze meg a várost a távollétében. Ám az osztrákok Boroszló, azaz Wroclaw felé húzódtak, a poroszok mentek utánuk: kémeik által folyton egymást figyelték, és időnként kisebb csetepatékat vívtak.

Hogy kié volt az ötlet, nem tudni. A Hadik-pártiak természetesen akkor is, azóta is állítják, hogy Hadik agyából pattant ki. Mások szerint egyik felettese adta parancsba. Megint mások pedig arra utalnak, hogy a gyorsan alakuló hadi helyzet hozta ezt magával. Tény, hogy Hadik, aki az egyik hadtestnél a lovasság parancsnoka volt ez időben, utasítást kapott főnökétől, egy táborszernagytól, hogy „Berlin irányában portyázásokat hajtson végre”. A lovas csapatok efféle

járőrözése, bele-belekapása az ellenségbe, ha találkoztak – mindennapos szokás volt.

Október 10-én Hadik összegyűjtötte azokat az alakulatokat, amelyeket erre alkalmasnak látott. Már alighanem akkor megfogalmazódott benne a gondolat, hogy talán nem elég „Berlin felé portyázni” – mi lenne, ha el is menne a porosz fővárosig? Tudta a hadijelentésekből, hogy ott most aligha van komolyabb helyőrség, Frigyes minden erejét kivitte a többfrontos háborúba, hiszen egyszerre kellett helyt állnia a franciák és az osztrákok ellen is.

Nem volt az olyan kis „portyázó csapat”, mint sokan gondolnák. Hadik alighanem kicsit kijátszotta a feletteseit, jó értelemben persze. Mivel nem írták elő neki, mekkora lehet a létszám, hát azt a maga igényei szerint bővítette. Tehette, hiszen ekkor már altábornagy volt, vagyis elég magas rangú személy, valahol a tizedik-huszedik a rangsorban az egész osztrák hadseregben. Három tábornok is tartozott alá, köztük volt Babocsay huszárgenerális. Mint majd látni fogják, aligha véletlen, hogy Hadik csapatában olyan sok magyar tiszt és katona szolgált. Hiszen a magyar főtszít válogatta őket össze...

3000 gyalogos, 1100 huszár, 1000 német lovas és 6 ágyú a hozzá való tüzérséggel tartozott a csapathoz. Amikor kiderült, hogy ezek így együtt nagyon lassúak lennének, Hadik a gyalogosok egyharmadát, azaz 1000 főt hátrahagyott, meg pár száz lovast is két ágyúval, hogy fedezzék a hátát, míg ő „egy különleges feladatot hajt végre”. Végül is 2000 gyalogossal, 1500 lovas huszárral és 4 ágyúval Hadik 1757. október 11-én elindult Berlin felé. A huszárokat Babocsayn kívül Ujházy ezredes vezette.

Hadik azt is tudta, hogy nem jöhet vissza ugyanazon az útvonalon, ezért az egyik német tisztjét – már Berlin közelében

– leválasztotta a csapatról, és elküldte arra, ahol majd visszafelé jönnek, hogy biztosítsa a visszavonulást, amely sejtetően „igen viharos is lehet”.

Ami bizonyíték arra is, hogy Hadik az egész vállalkozást előre kidolgozott terv szerint vitte végbe. Nemcsak a bravúros tett szerepelt reményeiben, hanem a tervezett és biztonságos visszavonulás is. Egy perccel sem akart tovább maradni, mint ameddig az szükséges lesz. Egy kései szakíró szerint „hadvezéri bölcsességgel és huszáros elszántsággal intézett mindent.”

És meg is lett az eredménye!

Minden nap hajnalban indult a csapat, megtette az aznapra rendelt távot, majd mielőtt az emberek túlságosan elfáradtak volna, máris táborot veretett valamelyik falu mellett. De még mielőtt a sereg odaért, titokban körülvetette embereivel a falut, nehogy onnan bárki is eltávozzon, és hírt vigyen a poroszoknak arról, hogy egy több ezer fős osztrák sereg vonul Berlin felé... Mondhatnánk azt is, hogy Hadik altábornagy jó kommandós parancsnokként viselkedett egész úton. Így elérte, hogy titokban osonhatott majdnem 4 ezer emberrel a porosz főváros közelébe. Múltak a napok, és senki sem tudhatta meg, hogy máris itt van, holnap meg ott lesz, egyre közelebb az áhított Berlinhez. Ugyanakkor emberei révén azt terjesztette, hogy csak a környéken tervez portyázásokat – a „Berlin” szót senki sem ejtette ki.

Október 14-én egy porosz löszergyártól nem messze haladtak el. Hadik egy különítményt küldött a gyárba, hogy azt felrobbantsa. Ennek ellenére a porosz hadvezetésben senki sem gyanította, hogy mi történik. Azt hitték, hogy egy kisebb lovascsapat jutott el a környékre portyázás közben, és felrobbantotta a gyárat.

„A magyar vezér ügyes leplezési intézkedéseinek volt köszönhető, hogy Berlin katonai parancsnoka... csak ellenőrizhetetlen, bizonytalan híreket vett Hadik hadoszlopa felől”, olvassuk egy leírásban. Két porosz zászlóalj volt a fővárosban, és bár megkettőzték a kapuknál az őrséget, egyéb intézkedést nem tettek.

Október 15-én a titokban lopózó csapat már csak egy napjára volt a várostól. Másnap kellett azt váratlanul megrohannia a semmiből feltűnő alakulatnak. Hadik az Ujházy-féle lovas ezredet küldte előre, hogy majd az egyik kapu előtt tűntetően vonuljon fel, és tegyen úgy, mintha rohamra készülődne. Ezzel minden porosz erőt odavonz majd. Hadik csapata nem várta meg a hajnalt, hanem még éjszaka elindult. Éjjel, ha valaki hallotta is a paták dobogását, a gyalogosok menetelését, az ágyúk kerekének csikorgását, gondolhatta azt is, hogy egy porosz sereg menetel az éjszakában.

Október 16-án délelőtt aztán sikerült is a „kedves kis Über-raschung”, azaz meglepetés! Az egyik, a kisebbik csapat magára vonta a figyelmet, miközben a fő csapat már pár száz méterre megközelítette a délkeleti, azaz sziléziai városkaput, amikor az őrség egyáltalán észrevette. Hadik persze mindent megtett, hogy igazi, nagy hadsereg látszatát keltse: lovasait és a gyalogosokat széles arcvonalba vonta szét. De nem lehetett gyorsan lerohanni a várost, hát Hadik egy követet menesztett a Berlinbe, és jelezte, hogy ha egy órán belül nem kap 300 ezer tallérnyi hadisarcot, megkezdí a város lövetését. Négy ágyúval ez sokáig tartott volna, de a férfi remélte, hogy az ellenségnek elég a négy ágyú látványa, elhiszi, hogy a többi még rejtekben van.

A levelére ugyan csak másfél óra múlva kapott – nemleges! – választ, azzal az indoklással: a helyőrség parancsnoka tudná,

ha egy ellenséges tábornok ilyen közel került volna a főváros-hoz („Arról neki tudomásának kellene lenni”).

Őszintén szólva ez volt a legnagyobb dicséret, amit Hadik kaphatott! Hogy indián módra képes volt majdnem négyezer emberrel, gyalogosokkal és ágyúkkal – ezek lassan haladtak – ilyen közel jönni a poroszok fővárosához...

A poroszok azt hitték, egy kis huszárkapitány egyéni akció-járól van szó. Mindenesetre, amikor a követ visszatért, Hadik nem, várt tovább, a közben felállított ágyúkból azonnal tüzet nyitott Berlin sziléziai kapujára. Széttörték annak láncait, a felvonóhíd leesett, és mire a rohamozó osztrákok, magyarok odaértek, az ágyúk szétlőtték a kaput is. Nyitva volt hát az út! Az első rohamosztagot 300 porosz katona fogadta, de azokat szinte legázolták a magyar huszárok.

Jellemző, hogy a kapu mögött volt egy nagyobb szabad térség, és a poroszok két zászlóalja ott fejlődött fel. Ahogyan tanulták, komótosan, egyik vezényszó követte a másikat, az alakulatok menetelgettek ide, meneteltek oda, hogy a katonai szabályzatuknak megfelelően felfejlődjenek, és elfoglalhassák a kívánt alakzatot. Hadik nem lett volna az, aki, ha ezt szépen és békésen kívárja. Rögtön parancsot adott a rohamra, és a huszárok sebesen nekiestek a még ide-oda gyalogló porosz katonáknak, pár perc alatt szétszórták őket, aztán meg levágtak mindenkit, aki nem menekült el időben. Persze nem nagyon volt hová menekülni a térről, mert annak kijáratait is elállták a huszárok. Így aztán aki élve megúsza a rohamot, az fogságba került.

Miután végeztek a várost védő katonákkal, Hadik ismét követet küldött a vezetéshez, és most már nem 300, hanem 600 ezer aranytallér hadisarcot követelt, ráadásul azonnal. Mai nyelven szólva „nagy lett a mellénye”, főleg azért, mert

közben megtudta, hogy a város védelméért felelős altábornagy és tisztikara cserbenhagyva csapataikat, a közeli Spandau várába menekültek. Az ürügyet erre az szolgáltatta, hogy a városban volt Frigyes felesége, a királyné is, őt mentették ki, úgymond, a fenyegető veszély elől. A királynő a követ útján azt üzenté Hadiknak, hogy kímélje meg a város lakóinak életét – ő mindenesetre bízik *a magyarokban, különösen pedig Hadik úr, a magyar nemes lovagiasságában!*

Ez is szép elismerés volt. A királyné mellesleg ügyesen használta a szavakat. Amint megtudta, hogy magyar huszárok rohanták meg Berlint, és azok parancsnoka is magyar, hát elkezdett játszani ezeken az érzelmes húrokon. Hadik persze amúgy sem bántotta volna a polgárokat, erre semmi oka nem volt. Az idő őt is sürgette. Ha híre megy, hogy elfoglalta a várost, mindenfelől kisebb-nagyobb porosz seregek özönle- nek majd ide, bekerítik őt, és akkor semmire sem megy az akcióval. Hajlandó volt nyolc órát várakozni a hadisarcra, már ez is sok elvesztegetett időnek tűnt. Persze a berliniek hamarabb nem tudtak – és sejtetően nem is akartak! – össze- szedni 600 ezer, de még 300 ezer tallért sem. Végül is nyolc órával később 235 ezer tallért fizettek Hadiknak, aki nem várhatott tovább.

Utólag derült ki, hogy Frigyes mégis neszét vette az akció- nak – már három nappal korábban! Rögtön el is rendelt bizonyos csapatmozgásokat. Egy 7500 fős hadtestet irányított azonnal Berlin védelmére, ő maga pedig másik irányból 10 ezer katona élén indult a főváros felé, remélve, hogy még időben odaér, és hátba kaphatja az osztrákokat.

A támadás napján, meg a következőn, amikor Berlin lénye- gében két napon keresztül Hadik kezében volt, egy porosz sereg már szinte ott volt a hátában. Ráadásul egy híresen jó

MAGYAR

porosz lovassági hadtest közeledett, amely elől nehéz volt menekülni. Frigyes hada viszont aznap még nem kelt át az Elbán, tehát távolabb volt. Hadikot Ujházy ezredes értesítette, hogy oldalról közeledik az ellenség. Hadik a hír vétele után, az október 17-ről 18-ra virradó éjszakán titokban elhagyta a várost, és egész 18-án erőltetett menetben távolodott, majdnem 50 kilométert tettek meg gyalog és lóháton! Embert, állatot egyaránt kimerített ez a távolság. Hadik estefelé hagyta el Berlint, és hajnalban már ott is voltak a porosz lovasok – de csak hűlt helyét találták az ellenségnek: Persze rögtön a nyomába szegődtek, de az ő lovaik is fáradtak voltak.

Másnap, 19-én Hadik ismét erőltetett menetet parancsolt, és újra 50 kilométert tettek meg (ez későbbi mértékegység, akkor még nem kilométerben számoltak persze, de a hadi leírásokból és térképekből kiszámítható ez a távolság). Jellemző rá különben, hogy még e sajátos „menekülés” közben is küldött Frankfurtba egy erős csapatot, amely 30 ezer tallérra megsarcolta a várost, majd menet közben ismét csatlakozott hozzá. Október 20-án valamivel kisebb távot, „csak” 30 kilométert tettek meg. Itt tudta meg, hogy Nagy Frigyes bosszút esküdött: a porosz király állítólag kijelentette tisztjei előtt, hogy addig nem nyugszik, míg Hadikot el nem fogja. Érthető, hiszen ország-világ előtt nagy szégyen érte Frigyes: a magyar huszárok a háta mögött elfoglalták a fővárosát, kiugrasztották onnan a királynét, leverték a katonáit, több százezer tallérra megsarcolták a várost, ahol két napig páváskodtak, mint Berlin urai – aztán szépen elvonultak és eltűntek...! Sejthetjük, hogy Frigyes dühöngött – amúgy is ilyen alkat volt.

A bajt az jelentette, hogy a poroszok, éppen Hadikék elfogása érdekében mindenféle erős csapatokat küldtek ki, amelyekkel előbb vagy utóbb meg kellett ütközniök.

HÁBORÚK

De nem jártak sikerrel az üldözők. Hadik közben elérte azt a területet, ahol előzőleg másik alakulatait hagyta, éppen azért, hogy biztosítsa a visszavonulásukat, és az most meg is történt. Még egy-két nap, és sikerült kicsúszniok a gyűrűből, sőt olyannyira eltávolodtak a poroszoktól, hogy azoknak már cseppnyi esélyük sem volt Hadikék elfogására, legyőzésére.

Hadik és katonái 426 porosz foglyot, köztük 13 főtszert hoztak magukkal, és majdnem 300 ezer tallér hadisarcot szereztek. Összesen 88 embert és 57 lovat veszítettek. Sajnos Babocsay magyar lovas tábornok elesett a berlini rohamban.

Hadik nevét ez a különleges akció tette ismertté, kis túlzással elmondható, hogy Európa-szerte. Hiszen az akkori közvélemény – még ha nagy késéssel is, de – értesült az eseményről, csak tudomást szerzett a magyar huszárok bravúros parancsnokáról és azok rohamáról, amellyel a szó szoros értelmében szinte percek alatt foglalták el az ellenség fővárosát, Berlint.

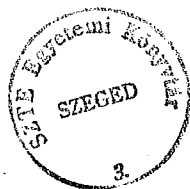
XA 91876

TARTALOM

NAGYON RÖVID BEVEZETŐ	5
I. fejezet: HONFOGLALÁS ITÁLIÁBAN?	7
II. fejezet: IRÁNY A BALKÁN!	21
III. fejezet: FEGYVERREL AZ ADRIA PARTJÁRA	37
IV. fejezet: HÁBORÚBAN VELENCÉVEL	49
V. fejezet: HÁBORÚK OROSZ FÖLDÖN	63
IV. fejezet: MAGYAR-GÖRÖG HADAKOZÁSOK	83
VII. fejezet: MAGYAROK A SZENTFÖLDÖN	95
VIII. fejezet: CSAPATAINK OSZTRÁK FÖLDÖN	105
IX. fejezet: CSEHEK ELLEN	125
X. fejezet: HADJÁRATOK LITVÁNIÁBAN	147
XI. fejezet: BULGÁRIA ELLEN	157
XII. fejezet: MAGYAR HADAK SZILÉZIÁBAN	167
XIII. fejezet: MAGÁNHÁBORÚ HAZAI FÖLDÖN	183
XIV. fejezet: KÉRETLEN HÓDÍTÓK	203
XV. fejezet: BERLIN ELFOGLALÁSA	217

A szerző más történelmi tárgyú könyveiről információkat
szerezhet a www.nemere.hu, megrendeléseket adhat fel a
www.könyvbarlang.hu és a www ingyenkonyv.hu
internetes oldalakon.

X 705 100

TANÁCSADÓ KFT.

1036 Budapest, Bécsi út 85.

Telefon: 06-1/453-0872

FŐ TEVÉKENYSÉGEINK:

- gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás,
- üzleti tanácsadás,
- objektumok és folyamatok vagyonvédelmi vizsgálata,
- gyengepont-, és kockázatelemzés (audit).

Még a magyar történelem kedvelői közül sem sokan tudják, hogy milyen furcsa helyeken s célokért háborúztak egykor őseink.

Ki tudja, hogyan küzdött a magyar királyság az Adriáért Velencével és Bizánccal?

Miféle magyar háborúk zajlottak orosz földön csaknem ezer évvel ezelőtt?

Hol mérkőztek meg egymással a görögök és a magyarok, hányszor jártak csapataink sztrák földön?

Mennyi csatát vívtunk a csehek meg a lengyelek ellen, és ki hallott már a litvánok ellen viselt három háborúnról?

Bizony őseink háborút indítottak Bulgária ellen, de hódítottak Sziléziában és voltak éretlen hódítók más idegen földeken is.

Vívtak magánháborút Magyarországon, huszáraink rohammal vették be Berlint, és őseink hadakoztak még a Szentföldön is...

Égi hadjáratok elevenednek meg a szerző élvezetes előadásmódjában. Olyan háborúk, amelyeket mára nagyjából elfelejtettünk, pedig sok tanulsággal szolgálhatnak a ma emberének is.

9 789638 860446

XA 91876

KÜL

NEMERE ISTVÁN

NEMERE ISTVÁN

KÜLÖNÖS MAGYAR

HÁBORÚK

HONFOGLALÁS ITÁLIÁBAN?
HÁBORÚK OROSZ FÖLDÖN
HADJÁRATOK LITVÁNIÁBAN
MAGÁNHÁBORÚ HAZAI FÖLDÖN
KÉRETLEN HÓDÍTÓK

